

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY
ÚSTAV NAVRHOVÁNÍ III.

FACULTY OF ARCHITECTURE
DEPARTMENT OF DESIGN III.

**ERNST WIESNER, OTTO EISLER, ZIKMUND KEREKES, MAX TINTNER, ANDRÉ STEINER
NEZNÁME DIELO MODERNÝCH BRNENSKÝCH ŽIDOVSKÝCH ARCHITEKTOV.**

ERNST WIESNER, OTTO EISLER, ZIKMUND KEREKES, MAX TINTNER, ANDRÉ STEINER
UNKNOWN WORKS OF MODERN BRNO JEWISH ARCHITECTS.

DIZERTAČNÁ PRÁCA

DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE
AUTHOR

Ing. arch. Rastislav Udžan

VEDÚCI PRÁCE
SUPERVISOR

prof. Ing. arch. Petr Pelčák

Abstrakt

V nedávnej dobe sa podarilo objaviť v Izraeli stopu diela významných brnenských medzivojnových architektov Maxa Tintnera a Zikmunda Kerekesa, ktorí prežili II. svetovú vojnu, po ktorej sa do Izraela presídlili. Taktiež sa podarilo nadviazať spojenie s André Steinerom, žijúcim v Atlante, USA a nájsť stopu dokumentácie doposiaľ neznámeho diela Otta Eislera. Cieľom doktorandskej práce je dohľadať materiály vzťahujúce sa k dielu týchto vynikajúcich brnenských architektov a uskutočniť porovnanie ich architektonického diela.

Kľúčové slová

Ernst Wiesner, Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner, Brno, moderna, funkcionalizmus, medzivojnová židovská architektúra

Abstract

The main sources has been found recently of the works of the greats architects Max Tintner and Zikmund Kerekes, II. w.w. survivors, architects who established their lives after II. w.w. in Israel. Also new information has been occurred in reconnection with architect André Steiner who spent his life in Atlanta, USA. Archives materials about unknown work made by Otto Eisler was also found. The main intention of the PhD thesis is to collect those unsorted materials and information of mentioned architects and to create comparison of their architectural works.

Keywords

Ernst Wiesner, Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner, Brno, modernism, functionalism, interwar jewish architecture

Bibliografická citácia práce

UDŽAN, Rastislav. *Ernst Wiesner, Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner - neznáme dielo moderných brnenských židovských architektov*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektúry, 2015. 119 s. Vedúci dizertačnej práce: Prof. Ing. arch. Petr Pelčák.

Prehlasujem, že som doktorandskú prácu vypracoval samostatne. Všetká literatúra, archívne zdroje a ostatné
pramene, ktoré som v práci použil, sú citované a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

V Starej Ľubovni dňa 14.04.2015

.....

Pod'akovanie

Rád by som sa poďakoval všetkým, s ktorými som na tejto dizertačnej práci spolupracoval, a ktorých materiál, odporúčania a postrehy som do práce zaradil. Bez vzájomnej ochoty a spolupráce by nebolo možné úlohu splniť. Ďakujem taktiež priateľom a rodine za ústretovú podporu a pochopenie.

Obsah

1	Úvod.....	9
1.1	Kritické zhodnotenie tématického okruhu dizertačnej práce.....	10
1.2	Vymedzenie cieľov dizertačnej práce.....	10
1.3	Očakávané výsledky dizertačnej práce.....	11
2	Charakteristika zvolenej metódy - spôsob riešenia dizertačnej práce.....	12
2.1	Metódy empirického poznania.....	12
2.2	Metódy teoretického poznania.....	12
2.3	Etapy vedeckej práce - Postup spracovania na základe zvolených metód.....	13
3	Súčasný stav riešenia problematiky dizertačnej práce.....	13
3.1	Spoločenské pozadie Brna - Brünn.....	14
3.2	Spoločenský život a vzájomné kontakty - židovstvo.....	14
3.3	Vyčlenenie židovskej architektúry v kontexte dobových trendov.....	15
3.4	Komparácia tvorby brnenských židovských architektov pred rokom 1939 a po roku 1939....	15
3.4.1	Tvorivé inšpirácie.....	16
3.4.2	Investori a klientela.....	16
3.4.3	Stavebná typológia.....	16
3.4.4	Stavebno konštrukčné princípy.....	17
3.4.5	Priestorové usporiadanie - hmotová a kompozičná skladba objektov.....	17
3.4.6	Pôdorys - plošná skladba objektov.....	17
3.4.7	Materiálovosť.....	18
3.4.8	Architektonické prvky a detaily.....	18
4	Obdobia architektonického vzdelania.....	18
4.1	Nemecká technika v Brne 1849 - 1945.....	19
4.2	Vysoká škola technická a Akadémia výtvarných umení vo Viedni.....	21
5	Ernest Wiesner.....	22
5.1	Východiská.....	22
5.2	Výskumné pramene.....	22
5.3	Životopisné údaje architekta Ernsta Wiesnera.....	22
5.3.1	Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Chorvátsku.....	26
5.3.2	Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Rakúsku.....	27
5.3.3	Aktivity architekta Ernsta Wiesnera vo Švajčiarsku.....	27
5.3.4	Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Anglicku.....	28
5.3.4.1	Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Londýne.....	29
5.3.4.2	Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Oxforde.....	29
5.3.4.3	Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Liverpoole.....	31
5.4	Zoznam prác Ernsta Wiesnera pred rokom 1939.....	33
5.5	Zoznam prác Ernsta Wiesnera po roku 1939.....	35
5.6	Tvorba Ernsta Wiesnera do roku 1939.....	36
5.7	Tvorba Ernsta Wiesnera po roku 1939.....	39
5.8	Komparácia tvorby Ernsta Wiesnera.....	39
5.8.1	Charakteristika a analýza tvorby Ernsta Wiesnera pred rokom 1939.....	40
5.8.2	Charakteristika a analýza tvorby Ernsta Wiesnera po roku 1939.....	41
6	Otto Eisler.....	43
6.1	Východiská.....	43
6.2	Výskumné pramene.....	43
6.3	Životopisné údaje architekta Otta Eislera.....	44

6.3.1	Obdobie rokov 1939 - 1945.....	47
6.3.2	Obdobie rokov 1945 - 1968.....	49
6.3.3	Stavebná a drevárska firma bratov Eislerových.....	50
6.4	Zoznam prác Otta Eislera pred rokom 1939.....	50
6.5	Zoznam prác Otta Eislera po roku 1939.....	52
6.6	Tvorba Otta Eislera pred rokom 1939.....	54
6.7	Tvorba Otta Eislera po roku 1939.....	59
6.8	Komparácia tvorby Otta Eislera.....	59
6.8.1	Charakteristika a analýza tvorby Otta Eislera pred rokom 1939.....	60
6.8.2	Charakteristika a analýza tvorby Otta Eislera po roku 1939.....	61
7	Zikmund Kerekes / Chiram Asher.....	63
7.1	Východiská.....	63
7.2	Výskumné pramene.....	63
7.3	Životopisné údaje Zikmunda Kerekesa.....	63
7.3.1	Obdobie v Izraeli.....	66
7.3.2	Doktorské štúdium.....	66
7.4	Zoznam prác Zikmunda Kerekesa pred rokom 1939.....	67
7.5	Zoznam prác Zikmunda Kerekesa po roku 1939.....	67
7.6	Tvorba Zikmunda Kerekesa pred rokom 1939.....	68
7.7	Tvorba Zikmunda Kerekesa po roku 1939.....	70
7.8	Komparácia tvorby Zikmunda Kerekesa.....	72
7.8.1	Charakteristika a analýza tvorby Zikmunda Kerekesa pred rokom 1939.....	72
7.8.2	Charakteristika a analýza tvorby Zikmunda Kerekesa po roku 1939.....	74
8	Max Tintner / Max Mordachai Tintner.....	75
8.1	Východiská.....	75
8.2	Výskumné pramene.....	75
8.3	Životopisné údaje Maxa Tintnera.....	75
8.3.1	Obdobie v Izraeli.....	76
8.4	Zoznam prác Maxa Tintnera pred rokom 1939.....	76
8.5	Zoznam prác Maxa Tintnera po roku 1939.....	79
8.6	Tvorba Maxa Tintnera pred rokom 1939.....	79
8.7	Tvorba Maxa Tintnera po roku 1939.....	80
8.8	Komparácia tvorby Maxa Tintnera.....	82
8.8.1	Charakteristika a analýza tvorby Maxa Tintnera pred rokom 1939.....	83
8.8.2	Charakteristika a analýza tvorby Maxa Tintnera po roku 1939.....	83
9	André Steiner.....	85
9.1	Východiská.....	85
9.2	Výskumné pramene.....	85
9.3	Životopisné údaje André Steinera.....	85
9.3.1	Obdobie štúdií.....	86
9.3.2	Začiatok tvorby André Steinera.....	86
9.3.3	Slovenské pôsobenie André Steinera.....	87
9.3.4	Bratislavský umelecký spolok, časopis Forum a pracovná skupina.....	87
9.3.5	Obdobie na Kube a USA.....	89
9.3.6	Tvorba André Steinera v USA.....	91
9.4	Zoznam prác André Steinera pred rokom 1939.....	93
9.5	Zoznam prác André Steinera po roku 1939.....	93

9.6	Tvorba André Steinera pred rokom 1939.....	95
9.7	Tvorba André Steinera po roku 1939.....	97
9.8	Komparácia tvorby André Steinera.....	109
9.8.1	Charakteristika a analýza tvorby André Steinera pred rokom 1939.....	109
9.8.2	Charakteristika a analýza tvorby André Steinera po roku 1939.....	111
10	Záver.....	112
11	Prehľad vytvorených prác a školských úloh vzťahujúcich sa k dizertačnej práci.....	112
12	Odkazy na čerpanú literatúru.....	117
13	Prílohy.....	119
13.1	Zoznam obrázkových príloh.....	119
13.2	Zoznam symbolov a skratiek	121

1 Úvod

K téme židovskej architektúry ma priviedol záujem rozšíriť si obzor o dobu, ktorá sa svojim architektonickým počinom hlboko zapísala do vývoja architektonického odkazu medzivojnej architektúry v prostredí mesta Brna. Aj napriek skutočnosti, že architektonický prejav tejto ojedinelej epochy má európsky rozmer, chýba mu spoločenská informovanosť, adekvátne interpretačné postavenie v celej jeho šírke, ako aj edukačné povedomie. Rozpracovanosť tohto elaborátu sa sústreďuje na pojednanie témy Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner - neznáme dielo moderných brnenských židovských architektov. K štvorici menovaných architektov pribudol Ernst Wiesner, ktorý vytváral neodlučiteľný článok pri formovaní architektúry študovanej epochy a ktorého postihol podobný životný osud v exile.

Medzivojnová brnenská architektonická scéna bola zastúpená množstvom českých architektov. Osobnosti ako Bohuslav Fuchs, Jindřich Kumpošt, Bedřich Rozehnal či Josef Polašek majú pevné miesto v architektonických dejinách, taktiež aj vo všeobecnom povedomí spoločnosti. V paralele tohto „väčšinového hnutia“ si svoje miesto pre tvorbu vytvorili taktiež židovskí architekti, ktorých talent a životaschopnosť bola v úzkom kontakte a prepojení na osobitú židovskú klientelu brnenských podnikateľov.

Prioritnou úlohou dizertačnej práce bolo získanie nových poznatkov vyplývajúcich z prameňov a informácií, ktoré boli nedávno objavené. Dohľadať neobjasnené súvislosti a chýbajúce poznatky o tvorbe uvedených piatich architektov po II. svetovej vojne. Podarilo sa nájsť stopu dokumentácie doposiaľ neznámeho diela Otta Eislera. Taktiež sa podarilo nadviazať spojenie s André Steinerom, pri vypísaní témy dizertačnej práce žijúcim architektom v americkej Atlante. Zikmund Kerekes a Max Tintner prežili II. svetovú vojnu a ako architekti sa uplatnili v Izraeli. Vzhľadom k faktu, že ich ďalší osud bol spojený s pôsobením v zahraničí a s ohľadom na dlhý časový odstup, na začiatku výskumu nebolo isté či sa podarí získať relatívne množstvo informácií pre ich analýzu a ďalšie zhodnotenie.

Ďalšou úlohou práce je systematické analyzovanie umeleckej tvorby a životných okolností, ktoré tvorivú činnosť týchto architektov priamo a nepriamo ovplyvňovali. Cieľom je hľadanie možných súvislostí v tvorbe uvedených autorov a prostredníctvom jej kategorizácie, delenia, charakterizovania a analýzy vytvoriť jej porovnanie a komparáciu. Popri autobiografickom prehľade doplnenom o nové informácie získané týmto výskumom kladiem dôraz v analyzovaní samostatnej tvorby, prác architektov do roku 1939 a po roku 1939.

Záverečnou úlohou je vytvorenie predpokladu na základe vzájomnej komparácie oboch vývojových období individuálne pre každú z architektonických osobností tohto výskumu, poprípade určiť spoločné zhodnotenie „konca“ tak významnej kreatívnej generácie, ktorá po sebe zanechala stopu, ktorá znesie „európske meradlo“.

Nakoľko práca je historickým výskumom závislým na dobových zdrojoch, potenciál a rozsah môjho príspevku k tejto téme je viazaný na hľadanie materiálov a informácií získaných prevažne sprostredkovanou formou. Získanie dobových materiálov je pomerne náročná záležitosť, nakoľko podstatná časť autentických materiálov a dokumentácie bola zničená počas hektických historických etáp, ktorými Československo prešlo v priebehu rokov 1939 -1948 (portrétové škice a platistiky Otto Eisler pred dozorom gestapa zničil z donútenia už v roku 1939, archív firmy Artura Eislera bol zoskartovaný, Ernst Wiesner, Max Tintner a Zikmund Kerekes emigrovali, André Steiner prežil vojnu na Slovensku, odkiaľ v roku 1948 emigroval najprv na Kubu a neskôr do USA.

Jedným z najcennejších zdrojov poskytujúcich autentické informácie o architektúre a spoločnosti tohto obdobia bol dobový časopis Forum, ktorý bol redakčne koncipovaný v dvojjazyčnej mutácii vydavateľom arch. Endre Szőnyi a ing. arch. André Steinerom. Revue cielene mapovalo architektonické dianie doma a v zahraničí paralelne s ostatnými prejavmi umeleckých smerov. Z ďalších potenciálnych periodík to boli taktiež spoločenské magazíny Horizont a Měsíc (Der Monat) a nemecký časopis Moderne Baumforme.

Okrem kľúčového materiálu sa mi podarilo získať, pre architektonickú hodnotu okrajovú, avšak v rámci výskumu a pre celistvosť problematiky podstatnú dokumentáciu životopisných udalostí architektov. V práci prevažne využívam poznatky, materiály a kontakty zo zahraničia v rozmedzí 15 štátov (Česká republika, Slovensko, Rakúsko, Maďarsko, Poľsko, Nemecko, Švajčiarsko, Chorvátsko, Veľká Británia, Nórsko, Švédsko,

Izrael, Sýria, Kuba a USA). V úlohe, ktorá je s plynutím času čoraz viac náročnejšia a fragmentálne úlomky je ťažšie usporiadať do celistvého celku ďakujem všetkým, ktorí k tomuto výskumu prispievajú. Menovite Petr Pelčák, Vladimír Šlapeta, Bohumila Hybská, Lenka Kudělková, Jindřich Chatrný, Ljiljana Šepić, Andrej Hrauský, Karin Šerman, Sylva Simsova, Francesca Anyon, Marcel Just, Angela Spindler - Brown, Robert Drake, Irena Murrey - Zantovská, Anna Kalisz, Leslie Borger, Andrew Kohr a ďalším.

Okrem úvodných a záverečných častí elaborátu, podliehajúcim náležitému spracovaniu dizertačnej práce jej jadro rozdelím do piatich samostatných celkov, zaoberajúcich sa životami a tvorbou jednotlivých architektov. Každá z týchto častí, okrem chronologicky usporiadaných životopisných údajov obsahuje súpis diela architekta s opisom jednotlivých prác z typológie obytnej architektúry, prípadne stavieb, ktoré boli doposiaľ nezmapované a o ktorých existencii a autorstve sa doposiaľ nevedelo. Komparáciu tvorby jednotlivých architektov som uskutočnil na základe celkového zhodnotenia tvorby opisovaného architekta a vytvorenia paralelnej kategorizácie architektovej tvorivých postupov a tendencií.

1.1 Kritické zhodnotenie tématického okruhu dizertačnej práce

Dizertačná práca je koncipovaná ako samostatná bádateľská činnosť s cieľom získania nových exaktných informácií a dôkazov o architektonických počinoch architektov zvoleného okruhu po roku 1939 a ich komparácie so všeobecne známymi skutočnosťami tvorby jednotlivých architektov do roku 1939. Jej hlavnou úlohou je však v časovom slede, ak je to možné doplniť, opísať, analyzovať a zhodnotiť existujúcu tvorbu architektov do roku 1939 a na základe vybraných nových skutočností a faktov porovnať vývoj architektonického myslenia a tvorby architektov po roku 1939 z umeleckého hľadiska ako aj z aspektu spoločenských zmien, ktorým architekti museli čeliť pri adaptácii sa v novom, nepoznanom prostredí. Vychádzame z kontextu, „že v medzinárodných súvislostiach asi žiadna „židovská architektúra“ neexistuje.“¹ Paralelne popri tvorbe českých architektov ich tvorba bola akceptovaná, avšak svojím spoločenským pozadím a špecifickým prístupom im vlastným nadobudla určitú svojbytnosť a jedinečnosť. Z globálneho pohľadu bola architektúra okrajovou činnosťou židov. Je veľmi prekvapivé, že v 30. rokoch 20. storočia takmer polovica stavebnej činnosti Brna, bola tvorená prácami architektov židovského pôvodu. Dôvod vymedzenia okruhu práce na menovaných architektov je skutočnosť nedávne zistených, nových skutočností s potenciálom skompletizovania ich životných osudov a architektonickej tvorby. Medzi ďalších architektov židovského pôvodu v Brne, ktorí tvorili paralelne popri architektoch okruhu tejto dizertačnej práce patrili: Jindřich (Henrich) Blum, Zoltan Egri, Jan Haas, Emerich Horvát, Vítězslav Korn, Aldfred Neumann, Leopold Schlesinger, Felix Steiner, Norbert Troller, Leopold Drucker, Julius Schallinger a Emerich Spitzer. Tvorbu brnenských židovských architektov môžeme plnohodnotne zaradiť medzi paralelne sa vyvíjajúce dobové architektonické prúdy a osobnosti, ktorí tvorili a našli uplatnenie v rôznorodých geografických lokalitách. Medzi hlavných predstaviteľov patrili: František Zelenka, Jiří Kan, manželia Oehlerovi, Otto a Karel Kohnovy, Otakar Fischel (Praha), Emerich Spitzer² (Bratislava), Ladislav Rado (Slovensko), Richard Kaufmann (Izrael), Moses Lorbel (Záhreb), Mojsej Jakovlevič Ginsburg (Rusko), Gregori Warchavchik (Sao Paulo), Marcel Brauer (Bauhaus), Lawrence A. Kocher (Kalifornia), Josef Neufeld a Shlomo Gepstein (Tel Aviv).

1.2 Vymedzenie cieľov dizertačnej práce

Stav a charakter cieľov dizertačnej práce neumožňoval dodržiavať exaktnú metódu postupu vypracovania vedeckej práce, ako to je pri výskumných úlohách s pevne definovanými vstupnými informáciami a zdrojovými archívnymi materiálmi. Materiály, o ktoré sa mala práca ťažiskovo opierať, ktoré mala riešiť a rozpracovať, boli do začiatku bádania sprístupnené len v marginálnom a informatívnom zastúpení. Až náležitým výskumom, závislým na rozsahu získaných informácií sa vyprofilovali konkrétne ciele. Ťažisko tejto práce spočíva v bádateľskej práci, práci s archívnymi materiálmi, záznamoch výpovedí osôb, ktoré boli

1 SAPÁK, Jan. In: PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Bměňší židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 8 s.

2 Emerich Spitzer študoval na nemeckej technike v Brne. Prispieval taktiež do časopisu Forum.

priamymi aktérmi s pozorovaným obdobím, bádateľmi, historikmi a architektami, ktorých som oslovil v období rokov 2010 - 2015.

Úlohou dizertačnej práce je úsilie vytvoriť celistvú hypotézu (predbežné tvrdenie) zo všeobecne známych informácií (život a dielo architektov do roku 1939), ktoré sa podarilo z časti doplniť a náležite ich vzájomne porovnať s novými skutočnosťami (životom a tvorbou architektov po roku 1939), ktoré tvoria jadro výskumného procesu. Navrhnutá hypotéza, zaoberajúca sa analyzovaním týchto dvoch protipólnych rovín si vymedzuje za cieľ vytvoriť univerzálne tvrdenie pre každú z osobností študovaného okruhu individuálne. Nakoľko rozsah a záber tvorivej činnosti u jednotlivých architektov nebol časovo a priestorovo zhodný, ako porovnávaciu metódu ich vzájomného porovnania som zvolil charakterizovanie a analýzu projektov obytnej architektúry jednotlivých architektov. Vývoj obytnej architektúry v prostredí mesta Brna bol veľmi rozmanitý a pestrý, taktiež ovplyvnený zmenenou politickou situáciou po roku 1919, tzv. vznikom Veľkého Brna, kedy sa mesto po pripojení Kráľovoho pole, Husovic a ďalších 21 obcí náležite rozrástlo, s čím vzrástla taktiež požiadavka po novej bytovej výstavbe. Pre náš výskum je podstatné obdobie rokov 1920 - 1929, 1930 - 1939 a samostatná etapa obdobia po roku 1939, avšak už s prihliadnutím na nové prostredie, ktoré ovplyvnilo tvorbu jednotlivých brnenských židovských architektov, ktorým je venovaná táto práca. Architekti tvorili najomné domy pre strednú a vyššiu vrstvu obyvateľstva. V období rokov 1920 - 1929 sa zmenil pohľad na bytovú kultúru. Fasáda domov bola očistená od historického stvárnenia a ornamentálneho dekoru. Jemným detailom, kvalitným technickým prevedením konštrukčných prvkov, ornamentom minimalizovaným do podoby okennej šambrány a dekoratívneho použitia režného muriva podľa holandského typu stavby nadobudli silný plastický výraz a monumentalitu, symbioticky prepájajúcu vonkajší a vnútorný priestor. Priestorové nároky na bývanie sa zmenšovali, pôdorys bytu bol funkčný, účelový a praktický. V neskoršom období rokov 1930 - 1939 mesto a spoločnosť trpela následkami hospodárskej krízy. Prihliadalo sa však na vysokú stavebnú kultúru predchádzajúceho obdobia. Na scénu sa dostali prví absolventi nemeckej techniky židovského pôvodu. K základnej kubusovej hmote pridávali vonkajšie prvky ako lódzie, balkóny, arkíere a arkíere so zaoblenými nárožiami a pásovými oknami. Ich architektúra sa vyznačovala dokonalým spracovaním detailu s čo najlepšou využiteľnosťou racionálne poňatého vnútorného priestoru. Architekt André Steiner sa prostredníctvom časopisu Forum zaoberal obytňou architektúrou taktiež v teoretickej rovine.³

1.3 Očakávané výsledky dizertačnej práce

- I. prioritné získanie nových informácií a poznatkov o samostatnej tvorivej činnosti architektov, ako aj ich sociálnom postavení v spoločenskom kontexte
- II. chronologické začlenenie nových informácií do existujúcich životopisných informácií architektov
- III. analýza života a tvorby architektov na základe:
  - pôvodu, sociálneho a spoločenského kontextu
  - obdobia štúdií
  - začiatky profesijnej praxe (spolupráca, vykonaná architektonická prax, formovanie osobnosti)
  - samostatná tvorivá činnosť do roku 1939 (spoločenské a architektonické prostredie)
  - obdobie rokov 1939 - 1948 (dostupné informácie)
  - samostatná tvorivá činnosť po roku 1939 (spoločenské a architektonické prostredie)
- IV. zhodnotenie výsledkov práce
  - porovnanie predvojnovkej tvorby
  - porovnanie pracovnej a sociálnej situácie v priebehu II. svetovej vojny a bezprostredne po jej skončení
  - porovnanie povojnovej tvorby popr. vyhodnotenie ďalších pracovných a spoločenských aktivít (dostupné informácie)

3 STEINER, André. In: *Die Entwicklung der Mittelstandwohnung in den letzten 10 Jahren*. Forum, 1937, 76 - 84 s.

2 Charakteristika zvolenej metódy - spôsob riešenia dizertačnej práce

Metodika dizertačnej práce vychádza zo štandardných metód vedeckého skúmania, využívaného v oblasti spoločenských, technických a prírodovedných vied. Základným metodickým rámcom výskumu je kombinácia empirickej metódy vedeckého pozorovania (zber dát a ich analýza) a teoretického prístupu vedeckej syntézy. Postupmi v teoretickej oblasti získavame informácie, rozvíjame ich, vyvodzujeme z nich závery, vysvetľujeme nimi minulé skutočnosti a snažíme sa vysvetliť možný vývoj skutočností budúcej. Vyvodzujeme z nich taktiež praktické dôsledky vzhľadom k možnostiam nášho ďalšieho konania. Jednotlivé etapy práce sa zakladajú na pozorovaní danej skutočnosti, získaných poznatkov, vypracovávaní analýz, zhodnotenia a použitia porovnávacej štúdie. Cieľom práce je nájsť zákonitosti na základe nových skutočností o architektonickej tvorbe ako aj spoločenskom kontexte, ktoré architektov ovplyvnili a formovali. Definovanie a stanovenie si kľúčových momentov, ktoré viditeľne ovplyvnili architektonický rukopis individuálne každého z pozorovaných architektov. Poznatky získané z pozorovania a zberu empirických údajov v priebehu celej práce budú posudzované a analyzované interaktívne s teoretickými poznatkami a novými skutočnosťami z vybranej problematiky. Pretože je práca bádateľského charakteru so vzťahom k určitému spoločenskému a časovému kontextu nevytvára závery pre prípadné nasledujúce deje.

2.1 Metódy empirického poznania

Vedecké pozorovanie: Vedecké pozorovanie je charakterizované ako základná metóda, bezprostredne (nezprostredkovane), ktorej cieľom je určitý popis a ktorá môže byť interpretovaná ako vysvetlenie javu. Je to cieleňé, plánovité a organizované sledovanie javov, pri ktorých je stanovený objekt pozorovania (jav), ciele, postup, prostriedky (spôsob záznamu) a možnosti interpretácie.

Vedecké meranie a klasifikácia: Vedecké meranie a klasifikácia je zisťovanie presných kvantitatívnych a klasifikačných charakteristík v číselnom alebo klasifikačnom vyjadrení.

2.2 Metódy teoretického poznania

Zovšeobecnenie: Zovšeobecnenie je abstrakcia, ktorá rozširuje množinu individuálnych javov, ktoré je možné abstraktom opísať.

Triedenie: Triedenie nadväzuje na „klasifikáciu škálovania“, je však úzko spojené s teóriou znakov, vysvetľujúcich a podmieňujúcich klasifikačné kritériá. Táto teória taktiež vytvára rôznu hierarchiu tried, horizontálnych a vertikálnych vzťahov medzi triedami.

Indukcia: Je najčastejšie charakterizovaná ako typ posudzovania z jednotlivého (empirického faktu) na všeobecný. Pri indukcii sa uplatňuje zovšeobecnenie ako prechod od skúmania určitej triedy objektu k skúmaniu väčšej triedy alebo k vysloveniu hypotézy či zákona o väčšiu (širšiu) triedu javov. K tomu môže dôjsť v rámci klasifikácie, respektíve popisu typických reprezentantov jednotlivých tried.

Analýza: Myšlienkové a metodické rozčlenenie skúmaného objektu na jednotlivé časti, aspekty, roviny, vrstvy, väzby, „uhly pohľadu“, spolu s aplikáciou kontextu špecifických pre každé toto rozčlenenie a uplatnenie postupu (metód), ktoré umožňujú vždy v danom kontexte artikulovať „novú“ dielčiu charakteristiku danej časti. Spolu s týmto rozčlenením a artikuláciou sa analýza zaoberá taktiež vzťahmi medzi takto vymedzenými časťami.

Syntéza: Spojovanie čiastkového, artikulácia vzťahu, funkcie a stupňa medzi časťami navzájom a zároveň vzťahom k celku.

2.3 Etapy vedeckej práce - Postup spracovania na základe zvolených metód

Zhromaždenie údajov: *Zber údajov a materiálov, na ktorých základe bude nasledovať triedenie a analyzovanie.*

Zdroj informácií: - štúdium odbornej literatúry

- štúdium dobovej literatúry vzťahujúcej sa k zameranej práci
- štúdium archívnych dokumentov (projektová dokumentácia, plány a fotografie)
- terénny prieskum (osobná návšteva vybraných realizácií)
- spolupráca s inštitúciami a ďalšími bádateľmi v zahraničí

Triedenie: *Triedenie údajov na základe chronologickej a lokalizačnej postupnosti.*

Spracovanie: - analytická (teoretická) časť
- rozbor súčasného stavu problematiky
- porovnanie údajov a referenčných príkladov

Vyhodnotenie údajov a materiálov: *Objasnenie nových skutočností študovanej problematiky a zdôraznenie významných, novoobjavených skutočností.*

Porovnávacia štúdia: *Dohľadanie a porovnanie foriem už existujúcich a realizovaných budov v tvorbe jednotlivých architektov. Prevedenie porovnávacej štúdie na základe investičného zámeru, datovania stavby, funkčného a formálneho konceptu, pôdorysnej schémy, výrazových a charakteristických prvkov.*

Analytická časť: *Na základe analytických podkladov dôjde k vyhodnoteniu súčasného stavu problematiky a k zovšeobecneniu získaných údajov, ktoré poslúžia k vytvoreniu základných charakteristík problematiky. Nasledujúcim krokom bude porovnávacia štúdia. Bez kombinovania analytických metód a historického skúmania by nebolo možné pochopiť, ako sa ďalej bude vyvíjať a ovplyvňovať vývoj.*

Zhrnutie: *Zhrnutie a usporiadanie zozbieraných údajov podľa zvolených kategórií.*

Zovšeobecnenie: *Výskyt podobností a pravidelnosti na základe určitých vzťahov.*

Vyslovenie hypotézy: *Nájdenie zákonitosti charakteristických a špecifických pre skúmaný objekt. Nájdenie vzájomného vzťahu medzi individuálnymi objektami prostredníctvom vyhodnotenia referenčných príkladov a porovnávacej štúdie.*

Interpretácia výsledkov: *Vyhodnotenie použitej metódy a formulácia zovšeobecňujúcej charakteristiky.*

3 Súčasný stav riešenia problematiky dizertačnej práce

Dôležitým zdrojom informácií bol plánový archív stavebného úradu mesta Brna, ktorý archivoval stavebné dejiny z obdobia rokov 1897 - 1944, ktorý žiaľ vyhorel v apríli 1945. Problematike medzivojnovnej židovskej architektúry sú venované publikačné a výskumné práce Zdeňka Kuděľku, konkrétne publikácia Brněnská architektura 1919 - 1928 (1970), práce Vladimíra Šlapetu, Petra Pelčáka, Ivana Wahlu, Jana Sapáka, Lenky Kudělkovej, Jindřicha Chatrného systematicky začlenených do publikácií a monografických diel vydavateľstva Obecní Dům Brno, Otto Eisler (1998), Brněnští židovští architekti (2000) a Ernst Wiesner (2005). Spomeniem taktiež publikáciu O nové Brno s podtitulom Brněnská architektura 1919 - 1939 (2000) autorov Zdeňka Kuděľku a Jindřicha Chatrného. Taktiež nemôžem opomenúť bakalárske a diplomové práce študentov Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, menovite Romana Ondruja, Martiny Idesovej,

Gabriely Piďakovej a Veroniky Dvořakovej, študentku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave Kristínu Vančovu, a bádatelku z americkej Atlanty Leslie Borger, ktorá sa zaobera rezidenčnou tvorbou architekta André Steinera. Na poslednom mieste ale s autentickými, vysoko cenenými poznatkami a informáciami problematiku obohacujú spomienky pamätníkov a rodinných príslušníkov architektov vyčleneného okruhu, konkrétne Anthony Jegerd (Ernst Wiesner), Zvi Efrat (Zikmund Kerekes), Margie Steiner, Hanus. Z. Weigl, George Novak, Peter Lizoň (André Steiner). Rozsah zadania sa dostal do interdisciplinárnej spolupráce obohatenej o usmernenia odborníkov z príbuzných odvetví Kláry Kubičkovej, Kataríny Hradskej, Tomáša Bujnu, Daniela Zissa a ďalších.

3.1 Spoločenské pozadie Brna - Brünn

Spoločenské a historické pozadie Brna ako mesta, kde architekti žili, študovali a tvorili sa k tejto téme vzťahuje približne od roku 1910, kedy 66 % obyvateľstva sa hlásilo k nemeckej národnosti. Po vzniku samostatnej Československej republiky 28. októbra 1918 sa situácia v Brne zmenila. 16. apríla 1919 bolo na podnet zvláštneho štátneho zákona pripojených k Brnu 23 predmestských obcí. Vzniklo takzvané „Veľké Brno“. Z pôvodných 130 000 obyvateľov počet zrástol na 220 000 z ktorých 72 % tvorilo obyvateľstvo českej národnosti, 26 % nemeckej národnosti, z ktorých 4 % tvorili židovskí obyvatelia, čo predstavovalo takmer 11 000 obyvateľov. Majoritná väčšina českého obyvateľstva v Brne zapríčinila výmenu nemeckého vedenia mesta za české. V roku 1919 bola založená Masarykova univerzita. Mesto sa stalo strediskom priemyslu, obchodu, školstva a kultúry.

V stavebnej oblasti vznik domácich stavebných spoločností v Brne odsunul stavebné spoločnosti z Viedne do ústrania. Vznikom samostatnej republiky sa odštartoval rýchly vývoj taktiež v architektúre v tendenciách umierneného nacionalizmu kozmopolitnej spoločnosti. V období rokov 1918 - 1925 sa stal riaditeľom stavebného oddelenia Jindřich Kumpošt, ktorý povolal schopných ľudí a vytvoril tím, s ktorým sa Brno integrovalo s novým architektonickým štýlom na európsku pôdu. Aj keď Brno bolo druhým najväčším mestom po Prahe, jeho inklinácia bola stále bližšia k Viedni. V roku 1924 bolo v Brne aktívnych okolo 20 českých, 10 nemeckých a menšie množstvo židovských architektov, ktoré vytváralo úctihodný pomer na malú židovskú populáciu. V roku 1928 bolo v meste postavených najviac domov, taktiež pri príležitosti konanej výstavy súčasnej kultúry na brnenskom výstavisku, čo prinieslo náležitý celospoločenský ohlas. Zlom prišiel v roku 1930, kedy mesto začalo pomaly strácať na vzájomnej dynamike súdržnosti a jednoty zapríčinenej hospodárskou krízou trvajúcou do roku 1935. Stúpajúci populačný prírastok dosiahol v roku 1937 počet obyvateľov 300 000.

II. svetová vojna spôsobila mestu značné škody. Za nacistického holokaustu na popravisku v Kounicových kolejších bolo zavraždených mnoho brnenských občanov. Dôsledkom čoho boli nemeckí obyvatelia z Brna v roku 1945 odsunutí. Nasledujúce obdobie komunistickej vlády prinieslo hospodársku a politickú stagnáciu, ktorej dôsledky prežívame dodnes, a ktorých prekonanie pravdepodobne nebude v krátkom čase vyriešené.

3.2 Spoločenský život a vzájomné kontakty - židovstvo

Moravská metropola Brno má bohatú históriu spojenú so židovským etnikom. Jej datovanie siaha od začiatku 13. storočia. Neprajné postavenie židov cez storočia sa zmenilo v roku 1867, kedy židia získali ústavným zákonom občianske práva. Nový štatút zaznamenal migračnú expanziu z okolitých židovských obcí do Brna. Pred II. svetovou vojnou žilo v Brne približne 11 000 občanov židovského etnika. Svojim umom sa rýchlo zapojili do kultúrneho, ekonomického a politického života. Nacistická okupácia 15. marca 1939 znamenala predzvesť pohromy. V marci 1942 bola na príkaz nacistov zrušená Brnenská židovská obec. V období nasledujúcich rokov (1939 - 1941) boli židia zbavení občianskych práv a svojho majetku, po čom nasledovala v období rokov (1941 - 1943) deportácia s cieľom ich fyzickej likvidácie. V dôsledku rasovej perzekúcie počas II. svetovej vojny zahynulo mnoho židovských občanov z Brna. Podľa spôsobu života, rodinných tradícií a zázemia architekti študovaného okruhu poväčšine dodržiavali židovské zvyky a konfesiu,

avšak nepatrili k ortodoxnému prúdu židovstva. Židovstvom boli modelované životné situácie jednotlivých architektov, ich architektonický prejav bol však viac menej chápaný slobodne a nezávislo na ich etnickom pôvode. Profesia architekta nebola súčasťou židovských vzdelanostných tradícií. Tóra⁴ bola uložená v prenosnom púzdre, čo vyplývalo z častej migrácii zakorenenej v židovskej kultúre. V architektonickej tvorbe sa etnický pôvod architektov prejavuje v črte úspornosti, skromnosti, silnom rešpekte a úcte k materiálovosti. Holistickým poňatím funkčnosti a pravdivosti architektúry dosahovali vyvážený a pokojný výraz navrhovaných budov v ich estetickvej rovine.

3.3 Vyčlenenie židovskej architektúry v kontexte dobových trendov

„Všiml jsem si, že ty budovy jsou vždy prostorné a hlavně světlé. To bylo asi to, po čem židovští architekti vědomě, nebo nevědomě toužili. Z tmavých stísněných ghett odejít a vytvořit krásné, prostorné a světlé budovy”.⁵ V období medzi svetovými vojnami vznikol v Brne v architektonických dejinách ojedinelý a svojbytný architektonický prúd, ktorého hlavnými postavami boli v Brne žijúci a tvoriaci taktiež židovskí architekti. Bola to prvá generácia domácich architektov. Stavbami týchto autorov bolo mesto obohatené o neprehľadnuteľné množstvo stavieb, poväčšine určených k bývaniu, avšak svoje zastúpenie našli taktiež stavby pre občianske a priemyselné využitie a v neposlednom rade taktiež projekty urbanistického charakteru.

3.4 Komparácia tvorby brnenských židovských architektov pred rokom 1939 a po roku 1939

Pre komplexné zhodnotenie komparácie tvorby brnenských židovských architektov som zvolil metódu rozboru a analýzy obytnej architektúry jednotlivých tvorcov pred rokom 1939 a po roku 1939. Obytnou architektúrou sa zaoberali do roku 1939 všetci piati architekti. Tento typologický druh architektúry tvoril významný rámec ich tvorivej činnosti. Diapazón tvorby obytných budov architekta Ernsta Wiesnera bol veľmi rozmanitý a pestrý. Od luxusnejších vil projektoval taktiež domy pre strednú vrstvu, ktorá bola hlavnou tvorivou náplňou Otta Eislera a ostatných architektov, ku ktorým je táto dizertačná práca zameraná. Zikmund Kerekes staval ako nájomné domy, taktiež vily a bytové domy, podobne aj Max Tintner a André Steiner. Architekti v pomerne mladom architektonickom veku sa stali tvorcami architektúry s jedinečným štýlom a invenciou. Komparáciu ich tvorivého prístupu uskutočním na základe detailnej charakteristiky a analyzovania ich obytnej architektúry na základe opisu: a) priestorového usporiadania, hmotovej a kompozičnej skladby, b) pôdorysu - plošného usporiadania a radenia jednotlivých priestorov, c) materiálovosti, d) architektonického prvku a detailu, v dvoch časových obdobiach, do roku 1939 a po roku 1939. Situácia po roku 1939 rozdelila nielen životné cesty a osudy architektov, ale taktiež spoločenské okolnosti výraznou mierou ovplyvnili architektov a ich tvorbu. Primárnym zámerom tejto dizertačnej práce bolo vyhľadať architektonickú tvorbu a projektovú dokumentáciu jednotlivých projektov architektov realizovaných po roku 1939. Aj napriek rozsiahlemu bádaniu som túto úlohu naplnil len čiastočne. Tvorba architektov po roku 1939 sa dotýka pramenných zdrojov a informácií v rozpätí 15 štátov. Táto skutočnosť v kombinácii s preležaným časovým faktorom bola úlohou pomerne náročnou, závislou na priazni, nadšení a taktiež iniciatíve korešpondentov, s ktorými som na tomto výskume spolupracoval. Architekt Ernst Wiesner emigroval. Potenciál architekta sa uplatnil silnejšie v akademických aktivitách. K architektonickej tvorbe a obytnej architektúre sa dostal už len sporadicky (návrh rodinného domu v meste Wirral). Otto Eisler pokračoval v tvorbe obytných budov aj po roku 1939 a vojnovému obdobiu, kedy sa vrátil späť do Brna. Architektonickú kvalitu a náboj jeho predvojnových realizácií však už nedosiahol. Zikmund Kerekes po odchode do Izraela a vyhratej architektonickej súťaži Ministerstva obrany pre návrh jednotného vojenského cintorína a monumentov sa venoval do konca života výlučne tomuto zadaniu. Max Tintner sa taktiež uplatnil v Izraeli, o jeho obytnej tvorbe sa dozvedáme však len úlohmovite a vo fragmentoch. Pri oboch architektoch presídlených do Izraela sa mi podarilo vyhľadať ich architektonickú tvorbu, ktorá nespadá pod rámec obytnej architektúry, avšak pre doplnenie, doposiaľ neznámych architektonických prác a aktivít architektov má náležitý význam a hodnotu. Tvorba André Steinera bola

4 Tóra je zväzok prvých päť kníh hebrejskej biblie.

5 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Robertom Rehakom [online], 10. 11. 2010, robert.rehak@gmail.com.

ovplyvnená miestom architektonických aktivít z čoho prameni jej pestrosť. Architekt po roku 1939 pôsobil na Slovensku, Kube a USA. Popri dielach spadajúcich pod obytnú architektúru rezidenčných budov sa architekt uplatnil taktiež ako vynikajúci urbanista. Vytvoril práce, ktoré sú v rozmedzí tejto práce taktiež zdokumentované. Komplexnú komparáciu architektonických prác v tvorbe jednotlivých architektov je možné na základe výskumom získaných informácií s oscilujúcou mierou presnosti uskutočniť a naplniť tak ciele, ktoré si táto dizertačná práca vyčlenila.

3.4.1 Tvorivé inšpirácie

„Prečo narábame s prejavom židovských architektov ako s programovým architektonickým hnutím? Sporadický výskyt prejavu inakosti a zvláštnosti by bol nepovšimnutý, keby sa architektonický prejav a detaily nevyskytovali v tvorbe architektov židovského pôvodu so „železnou pravidelnosťou“⁶ Počas 16 rokov bola udržiavaná kontúra architektonickej tvorby v jasných rovinách jej tvorcov. „Práca všetkých, bez výnimky leží niekde uprostred medzi Loosom / Tessenowom a Le Corbusierom.“⁷ Na rozdiel od architektov českých a nemeckých, v prípade architektov židovských nenajdeme korene staviteľstva v židovskej histórii ani v náboženskej náuke. Aj napriek týmto faktom, ktoré nenaznačujú historickú spojitosť a prepojenosť brnenská tvorba architektov židovského pôvodu, aj keď neplánovane, bez akéhokoľvek združovania, formálneho spolku či programového zámeru vytvára pozoruhodne jednotný architektonický prúd a osvojuje si špecifický architektonický kanón. Dizertačná práca sleduje tvorbu vybraných 5 brnenských židovských architektov, pri ktorých existuje predpoklad rozšírenia informácií a poznatkov o ich tvorbe pred rokom 1939 a po roku 1939. Podľa profesora Jiřího Kroupu typologická a materiálková originalita v individuálnom architektonickom prejave židovských tvorcov osciluje v rozmedzí od internacionálneho štýlu,⁸ až po emotívny a racionálny purizmus.

3.4.2 Investori a klientela

Uplatnenie tvorivého potenciálu brnenských židovských architektov bolo sústredené a previazané na súkromný sektor židovských podnikateľov, finančníkov a priemyselníkov. Medzi významných investorov patrili: Alfred a Hermine Stiassny, Hermína a Samuel Beran, Eduard Münz, Greta a Leo Stein, Hanna a Walter V. Neumark, Gustav Haas, Stanislav Neděla. Zákazkám iniciovaným prostredníctvom súťaží sa architekti venovali sporadicky. Pred rokom 1939 sa súťažnými zadaniami zaoberal architekt Ernst Wiesner v návrhu pre brnenské krematórium, ktorého návrh sa zrealizoval. Medzi ďalšie súťažné projekty architekta patrili Moravská banka, pošta Šumperk, škola Boskovice, nová ústredná budova mesta Brna. Po roku 1939, kedy sa väčšina z architektov ocitla v novom kultúrnom a spoločenskom prostredí, podiel ich účasti na súťažiach vzrástol.

3.4.3 Stavebná typológia

Pozoruhodnou črtou nielen tvorby architektov, ktorými sa v práci zaoberám, ale taktiež všeobecne v kontexte brnenskej architektonickej tvorby dominovala škálovo veľmi pestrá tvorba v obytnej architektúre,⁹ ktorá bola úzko prepojená na investičné a podnikateľské aktivity stavebníkov (nájomné domy Artura Eislera). Tvorba nejedného z architektov bola taktiež zameraná na interiérovú tvorbu, prevažne obytných budov, ktoré sami navrhli. Pred rokom 1939 v menšej miere realizovali židovskí architekti taktiež občianske stavby, v prípade Ernsta Wiesnera to bol napríklad Palác Morava. Po roku 1939 sa podiel tvorby architektov na občianskych budovách znásobil (Eisler: ZOO Brno - Bystrc, Wiesner: škola v Liverpoole, Kerekes: pamätníky

6 SAPÁK, Jan. In: PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Bměňší židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 15 s.

7 SAPÁK, Jan. In: PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Bměňší židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 15 s.

Vila Besnos, vila Ozenfant a vila Schröder od Le Corbusiera.

8 Architektúra obopína priestor, fasáda je len ochranou proti zmenám počasia. Usiluje o modulárnu pravidelnosť (nahrádza symetriu zdôraznením horizontál).

9 Pred rokom 1939 sa v Brne a v lokalite tzv. podunajskej línie vytvára typ štandardného obytného domu.

a cintoríny izraelských vojakov). Urbanistickej tvorbe sa s najrozsiahlšími projektami zaoberal André Steiner po roku 1950, kedy sa stal zamestnancom spoločnosti Roberts and Company.

3.4.4 Stavebno konštrukčné princípy

Obytné budovy boli po konštrukčnej stránke zhotovené z nosných stien vyplnených tehlovým murivom so železobetónovými stropnými doskami. Vertikálnu komunikáciu zabezpečovalo monolitické schodisko s dôrazom na jeho výtvarný a estetický charakter. Samostatné jednoramenné schodisko bolo situované paralelne s pozdĺžnym tvarom priestoru chodby. Dvojramenné schodisko s (polygonálnou, prípadne oblúkovou medzipodestou) bolo situované v strednom alebo nárožnom trakte licujúcom so zadnou fasádou objektu. Jeho prítomnosť bola v niektorých prípadoch na fasáde priznaná v podobe vertikálneho priebehového okna, prípadne luxferovej steny. Okrem Ernsta Wiesnera všetci architekti zrovnávali prízemie na rovnakú výškovú úroveň s ostatnými podlažiami.¹⁰

3.4.5 Priestorové usporiadanie - hmotová a kompozičná skladba objektov

Hmotová a kompozičná skladba jednotlivých architektonických diel bola navrhovaná v symbiotickom zlúčení potenciálu lokality, do ktorej bol stavebný objekt situovaný, pravdivo pretavenej do konštrukčného princípu zohľadňujúceho mierkovú vyváženosť aplikovanú do plošného, respektíve pôdorysného diagramu. Budovy boli navrhované v autonómnej rovnovážnosti (exteriérové stvárnenie objektu nemalo prednosť pred dizpozíciou objektu a naopak). Architekti sa zaoberali prevažne tvorbou obytnej architektúry. Jednotlivé budovy boli návrhnuté buď ako solitérne, alebo tvorili súčasť mestskej štruktúry poväčšine ako súčasť mestskej blokovej zástavby. V oboch prípadoch šlo o citlivý a vyvážený kompozičný prístup, ktorý umocňoval priestorový kontext prostredia. Hmotovým tvarom navrhovanej budovy podnecovali, respektíve kopírovali charakter prostredia. Rodinné a vilové domy boli prevažne dvojpodlažnej výšky. V prípade obytných nájomných domov sa výška prispôbovala blokovej zástavbe, zväčša šlo o 5 až 6 podlažné budovy. Budovy vo svažitých terénoch boli kompozične rozdelené s úsilím reagovať, prispôbiť sa terénnym danostiam lokality. Zvyčajne rástrové traktovanie viacpodlažných nájomných domov bolo vhodne doplnené, spestrené o lóžiu, balkón, arkier, rizalit a v niektorých situáciách odľahčené kompozičným stvárnením partérneho podlažia a ustupujúcou hmotou strešného podlažia, prípadne plytkou sedlovou alebo valbovou strechou ak bola stavba situovaná k tomu adekvátnemu prostrediu. Vyváženosť aplikácie uvedených architektonických prvkov prispelo k harmonickej vyváženosti a zdôrazneniu tektonickej podstaty, zmäkčovaniu, odhmotneniu až perforácii architektúry. Osová symetria bola hlavnou tvorivou istotou. Objekty nižšej podlažnosti boli ukončené prevažne plochou strechou, ktorá v niektorých prípadoch bola pochvôdná, slúžiaca ako funkčný doplnkový priestor pre voľnočasové aktivity. V ojedinelých situáciách bola strecha valbová doplnená o strešne vikiere. Ernst Wiesner na vilovom dome Stein a Pick v Prahe použil lokálne nie veľmi často používanú kylovú strechu.

3.4.6 Pôdorys - plošná skladba objektov

Pôdorysy budov vytvárali polaritu, jednotu s ich fasádnym, vizuálnym a hmotovým prejavom. Pôdorysné skladby jednotlivých obytných budov, ktorými sa architekti primárne zaoberali vychádzali z funkčného a logického usporiadania jednotlivých priestorov. V prípade obytných nájomných domov dochádzalo až k mechanickému traktovaniu, zdôrazňujúc väčšiu mieru logiky a dômyselnosti ako inštinktu. Ústredný priestor bol vytvorený prechodovou chodbou v centre dispozície, ktorá prepájala priestory dennej a nočnej časti. Prechodová chodba mala štvorcový, prípadne predĺžený, obdĺžnikový pôdorys, vytvárajúc vstupný priestor zo schodiska nájomného domu. V jej návaznosti boli situované priestory kúpelne, toalety s vnútornými jadrami a priestorom pre technické vybavenie budov. Chodba zároveň vytvárala deliaci trakt medzi obytnými (obývacie izby a spálne) a obslužnými (kuchyňa, komora, izba pre chyžnú) časťami bytu. Reprezentatívne priestory bytu boli orientované do priestoru ulice. Ich vzájomné prepojenie bolo dosiahnuté

¹⁰ Jednotlivé stavby mali nízke podlažné výšky a atiky. Le Corbusier bol oslobodený skeletom a liatým betónom.

horizontálnym umiestnením viackrídlových okien, arkierovým, prípadne rizalitovým výklenkom, alebo samostatným výstupom na balkón či lóžiu. Obslužné priestory kuchyne a pridružených prevádzok boli orientované do priestoru vnútrobloku.

3.4.7 Materiálovosť

Okrem Ernsta Wiesnera, ktorý používal luxusné materiály ako mramor, bronz, exotické dreveniny, veľké presklené plochy, sofistikované oceľové rámové konštrukcie a žulu, pristupovali ostatní architekti pri materiálovej podstate k svojim návrhom s patričnou striedanosťou. Experimentovali s nezvyčajnými materiálmi, ako eternit, vlnitý plech a s oceľovou tyčovinou, použitou na dverách a schodiskovom zábradlí.¹¹ Architekti sa dištancovali od revolučných modernistických trendov podporených technologickou nápaditosťou po vzore Le Corbusiera.¹² V tomto smere si príklad zobrali snáď len v dôsledne puristickom stvárnení vonkajších plôch, vymedzení prázdnych a stykových plôch, prelinu, hĺbky. Odzrkadlením vnútornej hierarchie objektu, priznaním veľkosti okenných a balkonových otvorov vytvárali dramatickosť a napätie. Fasádu tvorila hladká omietka bez ozdôb, ktorá nechala vyniknúť okenným rámom, v niektorých prípadoch spestrených okennými šambránami. Biela farba mala dominanciu pri farebnom stvárnení exteriéru. Ojedinele bol na fasáde aplikovaný okrový a bledomodrý odtieň. Samostatným prejavom bolo použitie keramického obkladu na fasádnom priečelí. Na architektonických prvkoch a detailoch (ostenia, šambrány) bola dodržiavaná prirodzená farebnosť materiálu. Akcentácia materiálom sa u všetkých architektov prejavila pri stvárnení vstupného portálu, ktorý bol spestrený keramickým prípadne kamenným ostením.

3.4.8 Architektonické prvky a detaily

Vstupné dvere patrili medzi jedinečný kompozičný prvok architektúry židovských tvorcov. Na rozdiel od ostatných interiérových dverných a okenných otvorov boli v kovovom prevedení osadené v oceľovom ráme dokonale remeselnícky spracovanom zo subtilnej tyčoviny. Boli prevedené v jednokrídlovej forme aj napriek pomernej šírke vstupného otvoru. Vyznačovali sa podmanivými proporciami. V nejednom prípade boli dvere situované do závetria lichobežníkového tvaru akcentované kamenným, prípadne keramickým obkladom. Presvetlenosť priestorov patrila medzi primárne znaky tvorby brnenských židovských architektov. Okná boli navrhnuté v drevenom prevedení, s nenápadnou jednoduchosťou, delené v jedno, dvoj, troj alebo štvor poľovom vertikálnom členení, s osadeným alebo bez ventilačného okienka. V niektorých prípadoch boli okná násobné zlúčené v horizontálnom smere, priebežné okno osadené v celej šírke arkiera, prípadne rizalitu. V niektorých prípadoch osadené v nároží, prípadne kopírujú dynamické zaoblenie nárožia. Rámy okien boli osadené v ploche fasády (bez špalety, alebo s veľmi plytko osadenou špaletou). Priestory schodísk boli osvetlené združeným vertikálnym oknom, prípadne luxferovou stenou. Hlavne v tvorbe Ernsta Wiesnera patrili okná osadené okennou šambránou k nevylúčiteľnému estetickému prvku. Mali kamenné, prípadne keramické materiálové prevedenie. Komínové telesá boli u väčšiny architektov technickou potrebou. Ernst Wiesner týmto prvkom umocňoval estetické pôsobenie jednotlivých budov. Komínové telesá situoval po obvode exteriérovej fasády zalicované alebo s miernym vystúpením, vytvárajúc komínovú lizénu. Niektorí architekti sa zaoberali taktiež interiérovou tvorbou. Podhľadové osvetlenie s tienidlom André Steinera, prípadne originálne schodiskové zábradlia, kľuky, a západky okien v návrhoch Otta Eislera a historizujúcim nábytkom doplnené interiéry v tvorbe Ernsta Wiesnera vytvárali komplexnosť, s ktorou architekti k tvorbe pristupovali.

4 Obdobia architektonického vzdelania

V počiatočnom štádiu výskumu sa zaoberám štvôricou architektov židovského pôvodu z dôvodu ich väzby na štúdium architektúry na nemeckej technike, ktorá sa otvorila v Brne v roku 1849 s podnetným a

11 Otto Eisler: oceľova tyčovina o priereze 10 x 10 mm. Zikmund Kerekes: eternitom opláštená fasáda. André Steiner: vlnitý plech na balkónoch.

12 Výnimkou boli manželia Ohlerovi, ktorí ako jediní zo židovských architektov prijali kanón Le Corbusiera, tvorili však v Prahe. Dekoráciu budov nahradili subtilným stvárnením okenných rámov, vchodov, balkónov atď.

kreatívnym prístupom na škole pôsobiacich učiteľov. Práve založenie vysokoškolského nemeckého technického školstva v Brne priviedlo do moravskej metropoly adeptov štúdia architektúry z tzv. podunajskej nížiny a mnoho kultúrnej spoločnosti, či už z dôvodu antisemitistických tendencií škôl architektúry v Budapešti¹³ alebo z dôvodu nadväzného pokračovania štúdia na rodnej Morave v prípade Otta Eislera. Nemalou mierou k úrovni vzdelania prispela aj spolupráca medzi študentami architektúry navzájom. Architekt, vyčleňujúci sa z tohto kontextu bol Ernst Wiesner. Umelec ako jediný zo spomínaných architektov získal vysokoškolské vzdelanie vo Viedni. Etapa vysokoškolských štúdií architektov je písomne podložená len v marginálnych súvislostiach. Nemecká technika v Brne bola v úzkom akademickom prepojení na viedenské osobnosti ako Heinrich Tessenow a Adolf Loos, ktorých prejav je na prácach architektov vnímateľný. Nezanedbateľným faktorom sú aj kreatívne praxe architektov v zahraničí. Otto Eisler pôsobil ako asistent u Heinricha Tessenowa a Waltera Gropia. Architekt André Steiner z mladšej generácie, získaval prvé profesionálne skúsenosti u Ernsta Wiesnera. Úsilie zohľadňujúce aspekty architektonického vzdelania považujem za ďalší potenciál, na ktorý môže byť práca zameraná.

4.1 Nemecká technika v Brne 1849 - 1945

Nemecká technika v Brne (Deutsche Franz - Joseph - Technische Hochschule in Brünn) bola kolískou technického vzdelania v Brne. Po dobu takmer jedného storočia ovplyvnila rozvoj technických disciplín v nadväznosti na priemyselné uplatnenie sa jej absolventov na Morave. Vďaka veľkému počtu zahraničných študentov sa jej vzdelanostná úroveň dostala aj za hranice republiky. Pre mladých, budúcich absolventov ako aj architektov sa stala odrazovým mostíkom. Vytvorila nepísanú kumuláciu židovských architektov v Brne. Na rozdiel od študentov architektúry na nemeckej technike v Brne boli poslucháči architektúry českej techniky združení do spolkov.¹⁴ Mali architektonickú sekciu pri Spolku poslucháčov techniky, ktorá organizovala exkurzie na významné stavby, staveniská a prednášky (Karel Teige v roku 1932 prednášal na tému: Analýza buržoázneho a socialistického mesta), organizovali debatné večery a ankety. Je to zvláštnosť, alebo táto skutočnosť ma opodstatnené vysvetlenie? Isté je, že položila základy architektonického vzdelania jej absolventom, ako aj sociálne zázemie a neskôr, pre väčšinu aj profesijnú platformu a uplatnenie. Jedným z dôvodov príchodu maďarských študentov do Brna bol diskriminačný numerus clausus¹⁵ v Budapešti. História nemeckej techniky siaha od roku 1849.¹⁶ Pozorovanie však sústreďujem na obdobie neskoršie. „*Tesne pred I. svetovou vojnou dosahoval počet zahraničných študentov na nemeckej technike v Brne takmer 1 / 5, tj. 19,7 % poslucháčov (188 študentov), na českej technike však iba 6,1 %, tj. 36 študentov.*“¹⁷ „*Taktiež na nemeckej technike zaznamenali povojnové roky veľký vzostup poslucháčov. V školskom roku 1919 - 1920 bolo na školu zapísaných 1800 poslucháčov, v nasledujúcom roku dokonca cez 2000.*“¹⁸ Obraz národnostného zloženia študentov na nemeckej technike bol pestrý. Podľa profesora Jiřího Kroupu bol najväčší inšpirátor školy učiteľ Emil Traquillini, ktorý ovplyvnil študentov akými boli Heinrich Blum, Oskar Škrabal, Zikmund Kerekes a André

13 V období rokov 1919 - 1929 prichádzajú do Brna študovať zahraniční študenti z dôvodu Numerus Clausus platiaceho na maďarských univerzitách (Bratislava techniku nemala a Viedeň bola kapacitne vyťažená).

14 VUT vznikla v roku 1899 ako česká technika, ktorá s nemeckou technikou nemala nič spoločné.

15 Numerus clausus tzv. uzavretý počet, určoval maximálny počet prijatých uchádzačov na univerzitu.

16 Otto Eisler (r. 1922, fasc. 803), Zikmund Kerekes (r. 1922, fasc. 809), Max Tintner (r. 1931, fasc. 823), André Steiner (r. 1932, fasc. 822), Bruno Borger (r. 1929, fasc. 800): zoznamy študentov z rokov 1849 - 1942 sa nachádzajú vo fonde B 34 Nemecká vysoká škola technická v Brne (fond obsahuje osobné spisy učiteľov nemeckej techniky), vo vysvedčeniach o vykonaní II. štátnej skúšky, v študijných katalógoch (zoznam študentov) v jednotlivých akademických rokoch (knihy č. 208 - 325 obsahujú: dátum a miesto narodenia, náboženskú príslušnosť, údaje o otcovi študenta, kde uchádzač študoval predtým, absolvované predmety, ich ukončenie, deň imatrikulácie). Zmienka o profesorovi Tranquillinim sa nachádza v spise Jindřicha Bluma a v spise kabinetu technického kreslenia (fasc. 640, sign. 16), v osobných spisoch zamestnancov nemeckej techniky v Brne (písmeno T, fasc. 628 - 629) sa nenachádza.

Zdroj: Štúdiijná práca ŠIMS A, Pavol. *Učitelé na německé technice v Brně (1849 – 1945)*. Praha: 2004.

Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, E-mailová korešpondencia s Miroslavou Kučerovou [online], 23.05.2013, kucerovam@mza.cz.

17 FRANĚK, Otakar. *Dějiny České vysoké školy technické v Brně 1.díl - do roku 1945*. 1969, 102 s. (117 Oesterr. Stat. Handbuch 1917)

18 FRANĚK, Otakar. *Dějiny České vysoké školy technické v Brně 1.díl - do roku 1945*. 1969, 182 s.

Steiner. Profesionálne vzdelanie na nemeckej technike zo židovských architektov získali Otto Eisler, Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner. Počas bádania som natrafil na absolventa Bruna Borgera. Bol taktiež študentom Nemeckej techniky v Brne. Tento architekt našiel taktiež uplatnenie v USA a s architektom André Steinerom udržiaval kontakt.¹⁹

Otto Eisler:

- narodený 1. júna 1893 v Bystřici nad Pernštejnem, Rakúsko - Uhorsko
- na školu bol zapísaný 18.11.1910
- študoval medzi rokmi 1912 - 1922 (prerušenie štúdia kvôli vojenskej službe medzi rokmi 1915 - 1919)
- štátnu skúšku vykonal u profesora Ferdinanda Hrachy
- I. štátnu skúšku absolvoval 10.03.1920
- II. štátnu skúšku absolvoval v roku 1922

Zikmund Kerekes:

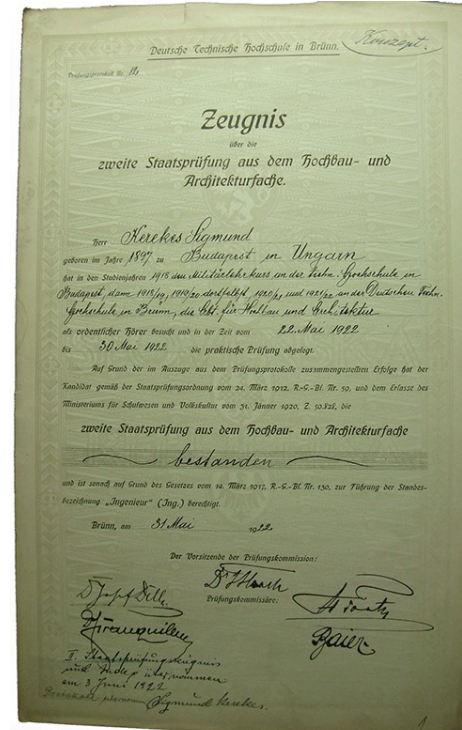
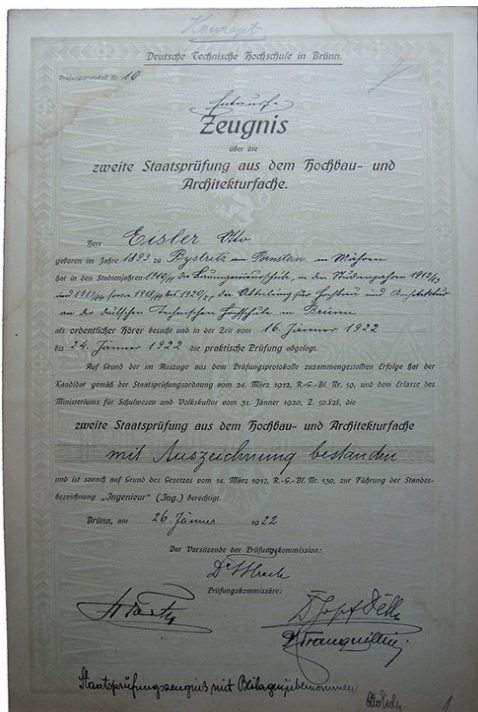
- narodený 17. decembra 1897 v Budapešti, Rakúsko - Uhorsko
- imatrikovaný bol 18. októbra 1920
- I. štátnu skúšku absolvoval 3. marca 1921 (24 bodov)
- II. štátnu skúšku zložil v roku 1922

Max Tintner:

- narodený 27. mája 1907 v Brne, Rakúsko - Uhorsko
- na školu bol zapísaný 24. augusta 1925
- I. štátnu skúšku zložil 17.12.1927

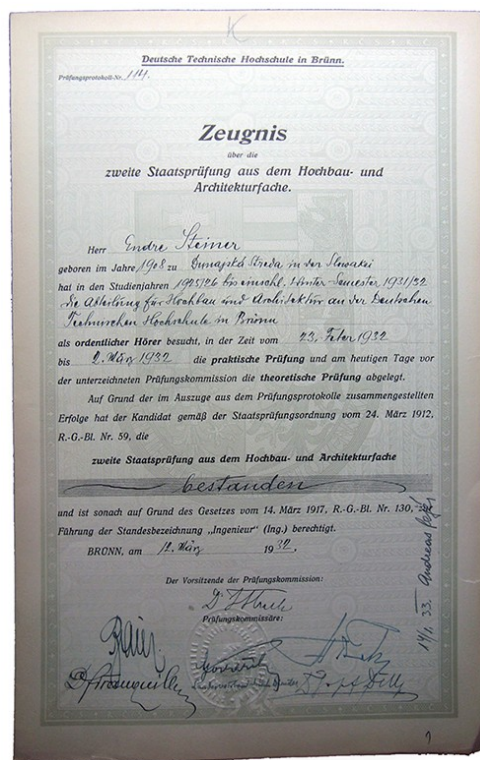
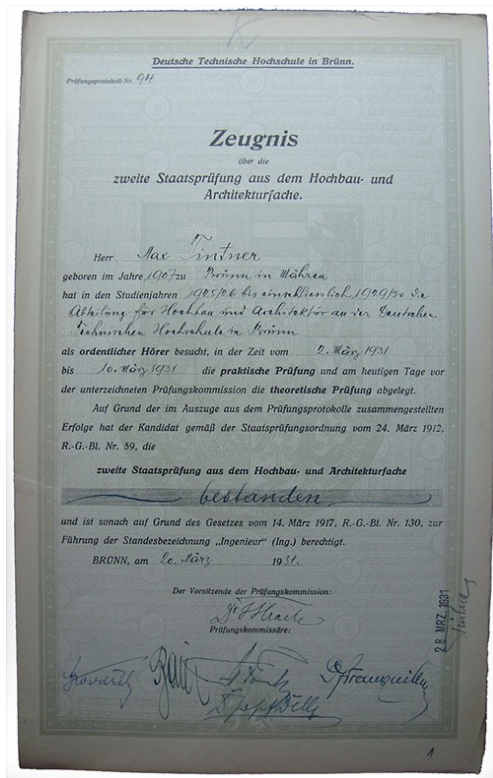
André Steiner:

- narodený 22. augusta 1908 v Dunajskej Strede, Rakúsko - Uhorsko
- imatrikovaný bol 6. novembra 1925
- v I. štátnej skúške získal 47 bodov
- II. štátnu skúšku zložil v období rokov 1931 a 1932

Obrázok 1: Školské vysvedčenie Otta Eislera z Deutsche technische Hochschule Brünn, Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová
 Obrázok 2: Školské vysvedčenie Zikmunda Kerekesa z Deutsche technische Hochschule Brünn, Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová

19 Bádateľka Leslie Borger (manželka vnuka Bruna Borgera) mapuje rezidenčnú tvorbu André Steinera v USA.

Obrázok 3: Školské vysvedčenie Maxa Tintnera z Deutsche technische Hochschule Brünn., Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová
Obrázok 4: Školské vysvedčenie André Steinera z Deutsche technische Hochschule Brünn., Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová

4.2 Vysoká škola technická a Akadémia výtvarných umení vo Viedni

- Ernst Wiesner:
- narodený 21. januára 1890 v Malackách, Rakúsko - Uhorsko
  - na školu Vysoká škola technická vo Viedni / Vienna Technische Hochschule v odbore architektúra bol zapísaný 18.10.1909
  - v októbri 1910 prestúpil na Akadémiu výtvarných umení (Akademie der bildenden Künste Wien) Od roku 1914 študoval pod profesorom Friedrichom Ohmannom.
  - za diplomový projekt získal štátnu cenu

K. k. Akademie der bildenden Künste.
Spezialschule für Architektur des Herrn Professors Ohmann. I. u. II. Halbjahr 1912/13.

Fugl. Nr.	Vor.	Zu.	Geburtsort	Geburtsjahr	Mutter- sprache	Religiöses Bekenntnis	Stand und Wohnort der Eltern	Abstrahirte Sitze vor Eintritt in die Akademie	Prüfungstermin für		Wahrsch.	Schul- gänge erledigt am	Für Schul- gänge best. ist	Fortschritt in		Anmerkung
									Abstrahirte Sitze	abstrahirte Sitze				I.	II.	
21	Ernst	Sallweiss	Malacka	1890	deutsch	kath.	Landesrat in Wien	18	1912	XIII	17/10	18/12	1	1		Mater. bez. 17/10. 1912.
22	Ernst	Wiesner	Malacka	1890	deutsch	kath.	Landesrat in Wien	18	1912	II	18/11	18/12	1	1		Mater. bez. 17/10. 1912. 2/11. 1910
23	Ernst	Meyer	Emmenthal	1890	deutsch	kath.	Landesrat in Wien	18	1912	II	29/10	18/12	1	1		Mater. bez. 1/11. 1910. 18/12. 1912. 2/11. 1910. 18/12. 1912. 2/11. 1910. 18/12. 1912. 2/11. 1910.
24	Paul	Hrist	Wien	1813	deutsch	kath.	Landesrat in Wien	18	1912	III	18/12	18/12	1	1		Mater. bez. 2/12. 1913. 18/12. 1912. 2/11. 1910. 18/12. 1912. 2/11. 1910.

Ohmann

Obrázok 5: školský záznam Ernsta Wiesnera z roku 1912 - 1913, Zdroj: Akademie der bildenden Künste, Wien, Ulrike Hirhager

5 Ernest Wiesner

* 21. január 1890 Malacky, Rakúsko - Uhorsko

☆ 15. júl 1971 Liverpool, Veľká Británia

5.1 Východiská

Ernst Wiesner je jediný architekt z okruhu dizertačnej práce, ktorý získal vysokoškolské vzdelanie vo Viedni. Jeho tvorba v Brne a udržiavanie živých kontaktov s miestom jeho štúdií vytvárala živé prepojenie dvoch architektonických centier, Viedne a Brna. V Brne vytvoril základy moderného architektonického prúdu aj pre nasledujúce generácie architektov. Aj napriek veľmi dobrému postaveniu v Brne Československo nútene opustil. V novej krajine, Veľkej Británii sa etabloval hlavne akademicky. Úsilie o nadviazanie na jeho profesijný tvorivý potenciál mu žiaľ nebolo dopriate, z čoho pramenila naliežatá frustrácia.

Tvorba Ernsta Wiesnera je pomerne dobre zmapovaná do roku 1939, kedy opustil Československo a svoju ďalšiu životnú etapu realizoval vo Veľkej Británii. Prvý kontakt s Ernstom Wienerom v exile nadviazal Bedřich Rozehnal, ktorý architekta v roku 1966 osobne navštívil. Týmto súvislostiam sa venoval tiež profesor Vladimír Šlapeta v štúdií publikovanej v monografii Ernsta Wiesnera a profesor Petr Pelčák načrtol podnet na dohľadanie informácií týkajúcich sa Ernstovho mladšieho brata Erwina, ktorý taktiež emigroval do Veľkej Británie, a o ktorého pôsobení v exile nebolo nič bližšie známe. Tvorba Ernsta Wiesnera je na jednej strane považovaná za ucelenú kapitolu, nakoľko jeho práce do roku 1939 sú dôkladne zmapované z miestnych prameňov a zdrojov. Avšak v tomto aspekte sa vyskytovali neoverené informácie ohľadom architektovej tvorby v Chorvátsku, Rakúsku, Švajčiarsku a čiastočne aj v Poľsku. Autentickým dokumentom jeho konania po roku 1939 bola jeho korešpondencia. Okrem doplnenia autobiografických údajov doložených historickými záznamami, ktoré chýbali som sa snažil v práci vypátrať dôkazy jeho nepodložených stavieb prostredníctvom kontaktu s miestnymi archívami a historikmi. Rodina Ernsta Wiesnera mala tragický koniec. Podarilo sa mi dopátrať k neznámych informáciám ohľadom Ernstovho mladšieho brata Erwina, získať výpoveď a spomienku architektovejho žiaka Anthonyho Jagarrda a ozrejmiť okolnosti okolo manželky Evy - Márie Wiesner po architektovej smrti. Tvorivý potenciál architekta po vojne bol poznačený silnou osobnou traumou. Čiastočnou náplasťou bolo jeho akademické pôsobenie, avšak oficiálna nemožnosť slobodne v Anglicku tvoriť (architekt nebol členom oficiálnych organizácií združujúcich architektov) ovplyvňovalo architekta až do jeho smrti. Neobjaveným materiálom je korešpondencia oboch bratov Wiesnerovcov uložená v archíve Britskej národnej knižnice v Londýne.²⁰

5.2 Výskumné pramene

Nakoľko život a dielo architekta Ernsta Wiesnera zasahovalo viacero krajín, jednotlivé výskumné pramene a zdroj materiálov, ktoré sa mi podarilo vypátrať, rozdelím podľa štátov ich pôvodu.

5.3 Životopisné údaje architekta Ernsta Wiesnera

Ernst²¹ Wiesner sa narodil v rodine kníhtlačiar²² ako druhé dieťa a prvý syn manželom Alfredovi a Berthe Wiesnerovým. Matka bola žena v domácnosti. Neskôr do rodiny pribudli súrodenci Gustav, Róbert a

20 Zdroj: E-mailová korešpondencia so Sylvou Simsovou [online], 15.04.2011, simsova@simsova.demon.co.uk.

21 Arnošt / slovensky, Ernest / anglicky, Ernst / nemecky, Judu / hebrejsky

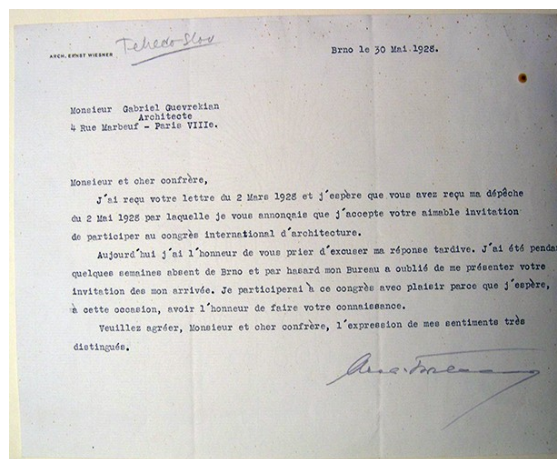
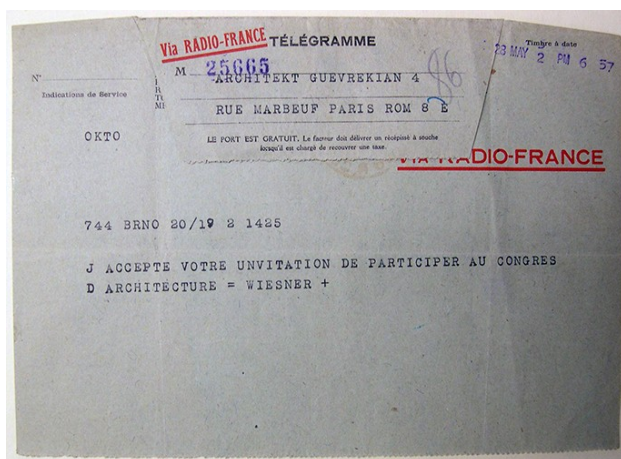
22 fond Krajský súd / firemný register (B-XXXIX-3355), dokument firmy Amalia Wiesnerová, sk. 1074 - kníhtlačiareň a kníhviazačstvo - obchod s knihami.

Zdroj: Štátny archív v Bratislave, E-mailová korešpondencia s Marianom Babiratom [online], 11.02.2013, Marian.Babirat@mvsr.vs.sk.

Obrázok 9: Telegram vzťahujúci sa ku konferencii CIAM, Zdroj: ETH Zürich, Filine Wagner
 Obrázok 10: Telegram vzťahujúci sa ku konferencii CIAM, Zdroj: ETH Zürich, Filine Wagner

Architekt projektoval poväčšine pre solventnú židovskú klientelu. Pôvodný zámer pre návrh vily pre rodinu Tugendhat v Brne bol od architekta Ernsta Wiesnera.³⁹ Počas obdobia v Brne sa jeho práce realizovali taktiež na Slovensku, bývalej Juhoslávii (v Chorvátsku), Rakúsku, Švajčiarsku a poľskom Sliezku. Venoval sa prevažne obytnej architektúre mestských vil pre bohatých priemyselníkov a podnikateľov a nájomným domom. V jeho tvorivom repertoári si našli miesto taktiež stavby občianske a priemyselné. Mal obľubu v hudbe, divadle a ženskej spoločnosti. Ateliér mal situovaný v prístavbe domu svojich rodičov na ulici Pekařská 10. V Brne pôsobil do 15. marca 1939, kedy náhle opustil⁴⁰ dom otca a emigroval do Veľkej Británie.⁴¹ Osud rodiny architekta Ernsta Wiesnera bol smutný a tragický. Matka Bertha zomrela na pľúcnu tuberkulózu. Pochovaná je na židovskom cintoríne v Brne. Otec Alfred zomrel v plynovej komore v koncentračnom tábore Treblinka v Poľsku. Brat Gustav zahynul už počas I. svetovej vojny na bojisku pri Haliči. Obaja súrodenci Mathilda a Robert v roku 1942 v koncentračnom tábore v Rejowiecach v Poľsku boli zavraždení. „Emigráciou do Anglicka sa z Wiesnerových príbuzných zachránil len jeho mladší brat Erwin“.⁴²

39 Túto informáciu uviedla najmladšia dcéra Fritza a Greta Tugendhatových Daniela Hammer - Tugendhat, 2. august 1946, Karakas, Venezuela.

Dostupné z: <http://www.radio.cz/de/rubrik/mikrophon/daniela-hammer-tugendhat-kein-raum-der-modernen-architektur-ist-so-ueberwaeltigend>, Taktiež ročníková práca študentky Jany Mokrej zo Židlochovického Gymnázia z roku 2007 - 2008 uvádza túto informáciu.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Natašou Spelicova [online], 01.11.2010, spelic@nextra.sk.

40 Fond Z 1 - policajná bytová evidencia Brno (1918 - 1953), ohlašovací lístok,

Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

41 Okrem Wiesnera v Anglicku pôsobili Jaromír Krejcar a Eugen Rosenberg. Božena a Vojtech Rozsypalovy Wiesnerovy pomohli vybaviť formality ohľadom emigrácie. Viedli korešpondenciu do architektovej smrti. **Ernst Wiesner bol zaregistrovaný v CRTF (Czech Refugee Trust Fund):** Wiesner Arnost, 1890, reg. no. 7108, remained in UK, file no. 360 open, "HO 294/556 pages dealing with Wiesner reg.no. 5972", (osobná zložka obsahuje registračnú žiadosť a korešpondenciu, cena dokumentu: £305.00), **Naturalisation Certificate: Arnost Wiesner** From Czechoslovakia. Resident in Liverpool, Lancashire. Certificate BNA22013 issued 3 March ...1 Collection: Records created or inherited by the Home Office, Ministry of Home Security, and related bodies, Date range: 03 March 1952 - 03 March 1952, Reference: HO 334/359/22013, Subjects: Nationality, Europe and Russia, Migration, Browse by hierarchy, Browse by reference (...Duplicate Certificates of Naturalisation, Declarations of British Nationality, and Declarations of Alienage. 1948 British Nationality Act: Duplicate Certificates of Registration as Citizens of the United Kingdom and Colonies. Certificates BNA: naturalisation of aliens resident within the UK. Naturalisation Certificate: Arnost Wiesner. ...)

Zdroj: The National Archives, Record copying department, E-mailová korešpondencia s Record copying department [online], 10.01.2012, RecordCopyingEnquiries@nationalarchives.gov.uk.

42 Na moju výzvu uverejnenú na strane 9 v 119 čísle časopisu BCSA Review, ma prostredníctvom šefredaktorky, pani Angely Spindler - Brown kontaktovala pani Sylva Simsova s informáciami ohľadom oboch bratov Wiesnerových. **Erwin Wiesner** (* 25.12.1893, Malacky, Českoslovesnsko - ✱ 9. február 1966, Wallasey, Anglicko) bol akademickým maliarom, zaoberal grafikou. V období rokov 1914 - 1919 pôsobil vo vojenskom odboji ako legionár. V roku 1939, pred II. sv. vojnou taktiež emigroval do Anglicka (**Erwin Wiesner bol zaregistrovaný v CRTF (Czech Refugee Trust Fund):** Wiesner Erwin,

5.3.1 Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Chorvátsku

Aktivity rodiny Stiassny siahali taktiž do chorvátskeho mesta Varaždin, kde mal architekt na podnet Ernsta Stiassneho navrhnuť budovy výrobného komplexu odevov, ako navrhnuť taktiež adaptáciu interiéru historickej budovy v centre mesta pre potreby reprezentatívnej predajne. Podnikateľ Josef Stiassny (1844 - 1916) založil spoločnosť „firma Brüder Stiassni“ sústredujúcu sa na textilné odvetvie. Josef mal troch synov Alfreda, Rudolfa a Ernsta. Najstarší Alfred bol majiteľom textilného podniku v Brne, na ktorej sa architektonicky podieľal Ernst Wiesner. „Išlo o prestavbu a prístavbu textilnej továrne Alfreda Stiassneho na ulici Přízova 3, ktorá prebiehala v niekoľkých etapách. Po požiari 25 októbra 1927 bola znovu pristavaná dielňa. K ďalším úpravám došlo v rokoch 1929, 1933 a 1937“.⁴³ Alfred spolupracoval s architektom Ernstom Wiesnerom taktiež v rokoch 1927 - 1928 pri návrhu Vily Stiassny v Brne. V monografii Ernsta Wiesnera Lenka Kudělková píše: „Pre tú istú firmu mal architekt v rokoch 1928 - 1929 postaviť obchodný dom v chorvátskom Varaždine, o ktorom však nie je nič bližšie známe.“⁴⁴ V dokumentácii získanej od Andreja Hrauského sa uvádza, že Ernst Wiesner navrhol obchodný dom, prípadne skladisko vo Varaždine, projektovo časované rokmi 1928 - 1929, pre klienta Gebrüdera Stiassneho. Varaždin je známe mesto textilnou fabrikou firmy Varteks. Do roku 1948 sa spoločnosť volala Tivar (Tekstilna Industrija Varaždin), založená a vlastnená Josefovým synom Ernestom Stiassnym, podnikateľom českého pôvodu. Fabrika spustila výrobu v roku 1918. Od roku 1922 v podniku začala produkcia vlnenej textilie a od roku 1926 sa spustila výroba konfekcie. Medzi rokmi 1934 - 1937 sa fabrika modernizovala (osadená šedová strecha) projektom od Valenta Morandiniho.⁴⁵ V roku 1929 firma

---

1893, .reg.no. 5972, remained in UK, file no. 556 open, "HO 294/360 pages dealing with Wiesner reg.no.7108", (osobná zložka obsahuje registračnú žiadosť a korešpondenciu, cena dokumentu: £204.00), **Naturalisation Certificate: Ervin Wiesner** From Czechoslovakia. Resident in Liverpool, Lancashire. Certificate AZ33876 issued 29 October ...1

Collection: Records created or inherited by the Home Office, Ministry of Home Security, and related bodies, Date range: 29 October 1947 - 29 October 1947, Reference: HO 334/193/33876, Subjects: Nationality, Europe and Russia, Migration, Browse by hierarchy, Browse by reference,

Zdroj: The National Archives, Record copying department, E-mailová korešpondencia s Record copying department [online], 10.01.2012, RecordCopyingEnquiries@nationalarchives.gov.uk.

V roku 1945 sa oženil s Mary Elizabeth Beechey vo Wallasey (Church / Register Office: New Brighton, All Saints, Registers: Wirral, At Reference: C6/2/90

Zdroj: RECORD OFFICE, E-mailová korešpondencia s Zoe Rees [online], 16.04.2014, RecordOffice@cheshireshareservices.gov.uk.

Záznam o sobáši Erwina Wiesnera s Mary E Beechey: WIESNER, Ervin x BEECHEY, Mary E, Registration District: Help Wallasey, County: Cheshire, 1945 between Oct-Nov-Dec, Spouse's last name: Beechey, *Volume No: 8A, Page No: 1611*) 27 januára 1948 získal britské občianstvo, pôsobil ako umelecký učiteľ. Neskôr počas svojho života v Anglicku pracoval ako knihovník v škole Liverpool College of Art.

Dostupné z: <http://www.mayer-marton.com/information/recollections/>

V 60. rokoch v meste Wallasey bola umelecká škola (neskôr zničená požiarom). 9. február 1966 Erwin Wiesner zomrel vo veku 72 rokov vo Wallasey (ref volume no. 10a, page no. 853).

Zdroj: RECORD OFFICE, E-mailová korešpondencia s Caroline Picco [online], 16.04.2014, RecordOffice@cheshireshareservices.gov.uk.

Údaje z 17. mája 1966 hovoria o zanechaní £1142 vdove Mary Elizabeth Wiesner (Erwin Wiesner počas svojho života postupne býval na adresách: 22 Gambier Terrace, Liverpool 8 (1946), 4 Bentley Road, Liverpool 8 (1947), 4 Bentley Road, Liverpool 8 (1950), 23 Warwick Drive, Wallasey (1951), 23 Warwick Drive, Wallasey (1952 - 1959), 23 Warwick Drive, Wallasey (1960 - 1965). Všetky uvedené adresy bydliska sú podľa British Phonebook. Prioritnou snahou ďalšieho výskumu bolo získať a kontaktovať pozostalých Erwina Wiesnera a vytvoriť nový informačný zdroj taktiež ohľadom života a tvorby jeho brata, architekta Ernsta Wiesnera. Nakoľko sa nepodarilo získať žiadne údaje o potomkoch, tvrdenie, že manželia Erwin a Mary Elizabeth Wiesnerovci boli bezdetní ostáva vysoko pravdepodobné.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Diane Wardle [online], 11.04.2013, diane@threeshiresgenealogy.com.

Zdroj: PELČÁK, Petr. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. vyd. Brno: spolek Obecní dům, 2005, 7 s.

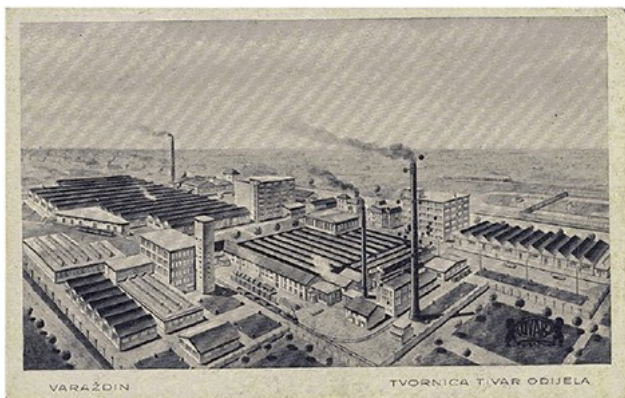
43 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 12 s.

44 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 12 s.

45 Croatian scientific bibliography

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Ljiljanou Sepic [online], 24.01.2012, ljsepic@arhitekt.hr.

otvorila prvý obchodný dom. V roku 1931 Ernst Stiassny inicioval založenie futbalového klubu Slavija, ktorého štadión bol postavený. Ako dôkaz existuje pohľadnica, ktorá dokumentuje existenciu výrobnjej budovy a futbalového štadiónu. Z predpokladu pána Andreja Hrauského bol obchodný dom v centre Varaždína situovaný v už existujúcej budove, nakoľko v centre nie je stopa po architektonickonickej aktivite z mladšieho obdobia. Nie je zatiaľ objasnené na ktorých častiach projektu sa podieľal Ernst Wiesner.

Obrázok 11: Textilná firma Varteks vo Varaždíne, Chorvátsko, Zdroj: Galeria Dessa, Andrej Hrauský⁴⁶
 Obrázok 12: Textilná firma Varteks vo Varaždíne, predajňa, Zdroj: Ljiljana Sepić⁴⁷

O existencii a autorstve tejto stavby sa opiera len jej spomenutie v architektom súpise jeho prác. Komplex priemyselných budov textilnej firmy Varteks a hlavne hmotový a výrazový prejav jeho administratívnych budov vo Varaždíne je nápadne podobný fasáde Wiesnerom narhnutého Paláca Morava v Brne (1926 - 1933). Na budove je po brnenskom vzore priznaný výrazný kvadratický ráster vyplnený neomietnutým tehlovým murivom v podobe plochého lizénového rámu v betónovom materiálovom prevedení. Priznaný ráster zohľadňuje svojimi proporciami a mierkou vnútornú pravdivosť radenia jednotlivých priestorov. Tento ráster je uplatnený taktiež v jednopodlažných výrobných halách v areáli so šedovou strechou a svetlíkmi. Oproti Palácu Morava v Brne je však hmota budovy v prísnom ortogonálnom radení, v jednoduchej kubickej hmote. Po konzultácii s historičkou architektúry Karin Šerman, ktorá mi túto skutočnosť nepotvrdila a pre neexistujúcu výkresovú dokumentáciu ani nevyvrátila, je možné, že je to projekt Ernsta Wiesnera.

5.3.2 Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Rakúsku

V roku 1937 - 1938 „Taktiež o zákazke na športový hotel Peraton v Kitzbüheli v Rakúsku sa nepodarilo nič bližšieho zistiť.“⁴⁸ V období rokov 1924 - 1925 mal Wiesner prestavať pekáreň firmy D. Drucker vo Viedeni, ktorá bola neskôr pravdepodobne odkúpená pekárenským komplexom Anker. Nezistilo sa však o aké budovy ide.

5.3.3 Aktivity architekta Ernsta Wiesnera vo Švajčiarsku

Taktiež zostáva otvorená otázka Wiesnerovho pôsobenia v švajčiarskom meste Arosa, kde sa mal v roku 1935 podľa jeho návrhu prestavať dodnes existujúci hotel Kulm. Podľa výskumu pána Marcela Justa (ETH Zürich)⁴⁹ je táto informácia mylná. Hotel bol postavený v roku 1882 projektom architekta Williama

46 Obrázok č.1: textilná firma Varteks, Varaždín, Chorvátsko
 Zdroj: Galeria Dessa, Ljubljana, E-mailová korešpondencia s Andrejom Hrauským [online], 11.01.2012, Andrej@arhe.si.

47 Obrázok č.2: obchodný dom firmy Varteks, Varaždín, Chorvátsko
 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Ljiljanou Sepić [online], 24.01.2012, ljsepic@arhitekt.hr.

48 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 18 s.

49 Architektonická publikácia AROSA - Die Moderne in den Bergen
 Zdroj: ETH Zürich, E-mailová korešpondencia s Marcelom Justom [online], 14.12.2011, juzur@bluewin.ch.

Dunkela (ateliér Dusseldorf - Zürich), poslednou úpravou prešiel v rokoch 1929 - 1935. Dokumentácia nie je signovaná iným menom ako William Dunkel (1927 - 1930).⁵⁰ Architektonický výraz projektu nie je obdobný Wiesnerovmu rukopisu. Wiesner mohol na diele pracovať snáď pri čiastkových úlohách. V určitom období mal na pečiatke ateliéru text Brno - Berlín.

„Dodnes existujúca textilná továreň Landesmann & Kornhaber v poľskom Białsku na ulici Czechowa 22 (1935 - 1938). Tvorí niekoľko priemyselných budov z rôznych časových období 20. storočia, pri ktorých pri nedostatku pôvodnej dokumentácie nie je možné Wiesnerovo autorstvo overiť. Obdobná situácia je pri overovaní autorstva projektu továrne na výrobu elektromotorov a tkáčskych strojov Georg Schwabe na Schlachthausstrasse (dnes ul. Grazyńskiego) tamtiež a textilnej továrne Haebler (1935 - 1938) a Kazimier Kohn (1936 - 1938) v Lodži.“⁵¹

5.3.4 Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Anglicku

Nútená emigrácia slovenského rodáka Ernsta Wiesnera sa uskutočnila 15. marca 1939, čím sa uzatvorila významná etapa architektovejho života v Československu. „Cez Nemecko, Holandsko a Belgicko sa dostal do Veľkej Británie, kde mu bol poskytnutý politický azyl a údajne od Kráľovskej spoločnosti britských architektov (RIBA) udelené pracovné povolenie.“⁵² Nedávnym výskumom sa zistilo, že architekt nebol registrovaný v Architects Registration Board (ARB) a RIBA, z čoho vyplýva, že nemohol vykonávať samostatnú architektonickú činnosť.⁵³ Pri nejasnostiach ohľadom tvorby a autorstva architektovejho aktivít sa nastoľuje dohoda, že architekt tvoril v tíme, alebo pod iným vedúcim architektom alebo architektonickým štúdiom.⁵⁴ Zaradenie osobnosti Ernsta Wiesnera do publikačnej práce Charlotte Bentonovej (*A Different World: Émigré Architects in Britain 1928 - 1958*) je však evidentným dôkazom, že architekt bol v Anglicku rešpektovaný a jeho tvorba mala určité postavenie.⁵⁵ V rokoch 1940 - 1943 pracoval pre obecný úrad

50 Zdroj: ETH Zürich, Institut für Geschichte und Theorie der Architektur (gta), E-mailová korešpondencia s Filine Wagner [online], 23.03.20103, filine.wagner@gta.arch.ethz.ch.

51 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 18 s.

Dostupné z: <http://ksiegarniaklimczok.pl/ksiazka/Ewa-Janoszek/Architektura-przemyslowa-Bielska-i-Bialej-w-latach-1806-%201939,klmcfpJO7458;jsessionid=73002779344B4EF068957011E47A263D.s17?url=>

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Anna Syska [online], 31.05.2013, anna.s.syska@gmail.com.

52 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 18 s.

53 Predchádzajúci názov Architects Registration Council UK (ARCUK)

Zdroj: Architects Registration Board, Registration Department, E-mailová korešpondencia s Teresa Graham [online], 02.04.2013, TeresaG@arb.org.uk.

Zdroj: British Architectural Library, Royal Institute of British Architects, E-mailová korešpondencia s Irena Murrey - Zantovská [online], 14.11.2011, Irena.Murray@riba.org.

54 Projekty Ernsta Wienera nie sú v zozname publikácií Pevsner Architecture Guide, Pevsner - Buildings of England, Richard Pollard & Nikolaus Pevsner Lancashire - Liverpool and the South - West, Yale University Press, 2006

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Charles O'Brien [online], 16.11.2013, CO'Brien@yaleup.co.uk.

55 „Arnold Wiesner (1890 - 1971) Born in Malacky near Bratislava, Wiesner studied at the Vienna TH and Akademie der bildenden Künste from 1908 - 1913. From 1913 - 1914 he worked as an assistant to the historicist architect Friedrich Ohmann (one of his former teachers). After war service (1914 - 1918) Wiesner worked in private practice in Vienna (1918 - 1919) and Brno (1919 - 1939). Vladimir Slapeta has identified Wiesner as a „classicist of modern architecture“ and one of three architects in Brno (other two were Bohuslav Fuchs and Jindirch Kumpost) whose work of the early 1920 's prepared the ground for introduction of functionalism which started to flourish in Brno in 1925. Wiesner 's work in Brno included a number of private houses, flats, offices, shops and the „remarkable project that won the design competition for the Brno Crematorium“ (built 1925 - 1930). In 1939 Wiesner emigrated to England and from 1940 - 1945 worked for Cumberland County Council, from 1948 - 1950 he taught at the Oxford School of Architecture, and from 1950 at the University of Liverpool. He was also in private practice in Liverpool.“

Zdroj: BENTON, Charlotte. *A different world : emigre architects in Britain 1928 - 1958*. London: RIBA Heinz Gallery, 1995, ISBN 1 872911 50 1, 215 - 216 s.

Zdroj: University of Lincoln, Lecturer in Architecture, E-mailová korešpondencia s Karolina Szynalska [online], 27.02.2013, kszynalska@lincoln.ac.uk.

Cumberland County Council (projekt Law courts in the Citadel v Carlisle).⁵⁶ Po tomto období sa presťahoval do Londýna. Architekt pracoval pravdepodobne v súkromnej architektonickej kancelárii.

5.3.4.1 Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Londýne

Počas II. svetovej vojny, v období rokov (1943 - 1945) Wiesner pôsobil ako správca nehnuteľností Československej exilovej vlády⁵⁷ v Londýne. Po II. svetovej vojne, v období rokov (1945 - 1948) riadil rekonštrukciu a stavebný dozor už ako architekt v Londýne (bez registrácie v ARB).⁵⁸ Riadil návrh na čiastočnú prestavbu a zariadenie úradu československej exilovej vlády a prestavbu budovy Veľvyslanectva Československej republiky pod Ministerstvom pre hospodársku obnovu.⁵⁹ Vo februári 1948 s veľvyslanectvom prestal spolupracovať. Ďalšie informácie o Wiesnerovom londýnskom období a aktivitách poznáme už len sprostredkované na základe korešpondencie s W. a H. Pfannovými⁶⁰ a od roku 1965 s Bedřichom Rozehnalom a Zdeňkom Kudělkom. V archíve Ministerstva zahraničia, v zložkách týkajúcej sa zamestnancov Československej exilovej vlády sa dochovali dokumenty, kde sa meno (E Wiesner) vyskytuje vo viacerých zložkách, avšak s presnosťou nie je možné určiť, či šlo o architekta Ernsta Wiesnera. Podobný príklad je aj v dokumentácii archívu mesta Wirral, kde sa našiel záznam o Ernstovi Wiesnerovi z Malaciek, avšak dátum jeho narodenia a pridružené údaje nie sú zhodné (vek, destinácia plánovanej cesty, atď.). Na druhej strane je nepravdepodobné, že by do Anglicka emigrovali dvaja menovci z jednej krajiny a žili v tej istej lokalite.⁶¹

5.3.4.2 Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Oxforde

„Už na konci roku 1948 Wiesner pôsobil ako asistent a vedúci učiteľ IV. ročníka na Škole architektúry a stavebníctva v Oxforde (Oxford School of Architecture),⁶² kde do apríla 1949 dochádzal z neďalekého Watfordu.“⁶³ Škola nebola súčasťou Oxfordskej Univerzity (University of Oxford), nemala akreditáciu na udeľovanie diplomov a čiastočne bola riadená mestom. Bola nezávislou v časoch Wiesnerovho pôsobenia. Neskôr sa stala súčasťou Oxford College of Technology,⁶⁴ dnes je súčasťou Oxford Brookes University⁶⁵ pod

Zdroj: The Twentieth Century Society, E-mailová korešpondencia s Robert Drake [online], 06.03.2013, robert.drake@orangehome.co.uk.

56 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Aidan Turner-Bishop [online], 15.04.2013, aidantb@phoncoop.coop.

57 2nd Czechoslovak Resistance Movement.

58 Zdroj: RIBA Library & Information Centre, E-mailová korešpondencia s Cathy Wilson [online], 02.05.2013, Info@riba.org.

59 Zdroj: Archiv Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky, E-mailová korešpondencia s Janou Liskovou [online], 01.03.2013, Archiv@mzv.cz.

Zdroj: Archiv bezpečnostních složek České republiky, E-mailová korešpondencia s Vladimírom Waagem [online], 01.03.2013, Vladimír.Waage@nacr.cz.

60 Hans Pfann bol spolupracovník Friedricha Ohmanna (1921 - 1927), neskôr profesorom Technickej Univerzity (Vienna Technische Hochschule). V roku 1922 sa oženil s dcérou Fridricha Ohmanna, Wilhelmine. Pár bol bezdetný. Hans Pfann zomrel v roku 1973. Wilhelmine Pfann zomrela v roku 1990. Prívätna korešpondencia medzi Hansom Pfannom a Fridrichom Ohmannom pozostáva z takmer 100 metrov (plány, kresby, fotografie, korešpondencia a ďalšie dokumenty), archivník Arch.Dipl.-Ing.Dr.Alfred Lechner (0043-1-5444267).

Zdroj: TU Wien, E-mailová korešpondencia s Juliane Mikoletzky [online], 14.02.2013, juliane.mikoletzky@tuwien.ac.at.

Hans Pfann pôsobil na Technickej univerzite vo Viedni (Technische Universität) do roku 1961.

Zdroj: Akademie der bildenden Künste Wien, E-mailová korešpondencia s Hirhager Ulrike [online], 13.02.2013, U.Hirhager@akbild.ac.at.

61 Passenger List, Name: Amost Wiesner, Arrival Date: 23 Dec 1946, Birth Year: abt 1913, Birth Location: Czechoslovakia, Birth Location Other: Mikulcice, Age: 33, Gender: Male, Place of Origin:, or Port of Departure: Dhahran, Saudi Arabia, Port of Arrival: New York, New York, Airline: Transcontinental and Western Air.

Zdroj: Wirral Archive, E-mailová korešpondencia s Francesca Anyon [online], 06.12.2011, francescaanyon@wirral.gov.uk.

62 School of Architecture bola založená v roku 1929.

63 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, s. 18

64 Od roku 1971 Oxford Polytechnic.

65 Zdroj: School of Architecture, University of Liverpool, E-mailová korešpondencia s Neil Jackson [online], 26.01.2012 Neil.Jackson@liverpool.ac.uk.

Zdroj: Oxford Brookes University, E-mailová korešpondencia s Andy King [online], 26.10.2012, paking@brookes.ac.uk.

(faculty of Technology, Design & the Environment).⁶⁶ V Oxforde Wiesner pôsobil do roku 1950. „Žil s veľmi pôvabnou opernou speváčkou z Hamburgu, dobre o desať i viac rokov mladšou“.⁶⁷ Ernstova neskoršia manželka Eva - Maria Schaffer (Lorm) Wiesner⁶⁸ podľa záznamov prišla do Anglicka pred Ernstom a jeho bratom Erwinom.⁶⁹ „Wiesnerova manželka nerozprávala anglicky, aj v emigrácii sa držala rodnej nemčiny. Hrávala na varhany v kostole na rohu ich ulice.“ V 40. rokoch sa Wiesner nakrátko vrátil do Brna. „Najneskôr vo februári 1948 však odišiel späť do Veľkej Británie, kde na neho čakala jeho manželka Eva - Maria, s ktorou sa oženil zrejme na začiatku 40. rokov.“⁷⁰ V tomto období ešte bola len jeho snúbenicou. Manželstvo bolo uzatvorené 4. apríla 1952 v Liverpoole.⁷¹⁷²⁷³

-
- 66 Zdroj: Oxfordshire Libraries Answers Direct , E-mailová korešpondencia s Nicola Beer [online], 11.03.2013, libraryanswersdirect@oxfordshire.gov.uk.
- 67 PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005.
- 68 **Eva - Maria Wiesner** (rodená Loewenfeld, meno aj ako Lorm - Schaffer),* 23. marca 1909 Leipzig, Nemecko - ♀ 4. marca 1993 Titisee - Neustadt, Nemecko. Manželstvo s Evou - Máriou zostalo bezdetné, pani sa po manželovej smrti presťahovala k priateľke späť do Nemecka. Po manželovej smrti žila od 1. októbra 1979 v nemeckom Freiburg im Breisgau na adrese Hauptstrasse 27 - 29 (Presťahovaná z adresy Liverpool / L17 / ZAS 3 York Avenue / England).
Zdroj: Stadt Freiburg im Breisgau, Amt für Bürgerservice und Informationsverarbeitung, E-mailová korešpondencia s Bernd Daeschle [online], 19.02.2013, Bernd.Daeschle@stadt.freiburg.de.
Zdroj: Stadt Freiburg im Breisgau, Amt für Bürgerservice und Informationsverarbeitung, E-mailová korešpondencia s Margot Farrenkopf [online], 22.04.2013, Margot.Farrenkopf@stadt.freiburg.de.
Neskôr, 1.mája 1989 sa presťahovala na Schillerstrasse 12 v meste Titisee - Neustadt.
Zdroj: Titisee - Neustadt, E-mailová korešpondencia s A. Zimmermann [online], 22.03.2013, Buea_Hotline@stadt.freiburg.de.
4. marca 1993 zomrela v meste Titisee - Neustadt.
Zdroj: Stadtverwaltung Titisee - Neustadt, E-mailová korešpondencia s Sonja Hering [online], 17.04.2013, hering@titisee.de.
- 69 Schaffer (Lorm) Eva Maria, 1909, reg.no.0391, remained in UK, file no.493 closed until 2017 "HO 294/493 pages dealing with Wiesner nee Schaffer reg.no.0391",
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Sylva Simsovou [online], 15.04.2011, simsova@simsova.demon.co.uk.
- 70 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 18 s.
- 71 Zdroj: Stadt Freiburg im Breisgau, Stadtarchiv, E-mailová korešpondencia s Anita Hefele [online], 20.02.2013, Stadtarchiv@stadt.freiburg.de.
- 72 Záznam o sobáši Ernsta Wiesnera s Evou-Mariou Lorm-Schaffer: WIESNER, Arnost E x LOEWENFELD, Eva M, Registration District: Liverpool South, County: Lancashire, 1952 between Apr-May-Jun, Spouse's last name: Loewenfeld Or Lorm-Schaffer Or Schaffer, Volume No: 10D, Page No: 771.
Zdroj: E-mailová korešpondencia so Sylvou Simsovou [online], 15.04.2011, simsova@simsova.demon.co.uk.
Marriage Index: Name: Arnost E Wiesner, Name: Eva M Lorm-Schaffer, Spouse Surname: Loewenfeld Or Lorm-Schaffer Or Schaffer Spouse Surname: Wiesner, Date of Registration: Apr-May-Jun 1952, Registration district: Liverpool, Inferred County: Lancashire, Volume Number: 10d, Page Number: 771.
Zdroj: Wirral Archive, E-mailová korešpondencia s Francesca Anyon [online], 06.12.2011, francescaanyon@wirral.gov.uk.
- 73 Na Sefton Park Road kostol nie je. Hrávala buď na Ullet Road Unitarian Church alebo Catholic Church of St Clare and St Hugh, obidve budovy sú na York Avenue.
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Dr. Meg Whittle [online], 26.11.2012, m.whittle@rcaolp.co.uk.

CERTIFIED COPY OF AN ENTRY OF MARRIAGE

GIVEN AT THE GENERAL REGISTER OFFICE

Application Number: 4656439-1

1952		Marriage solemnized at		The Register Office		in the		COUNTY BOROUGH OF LIVERPOOL		in the	
District of		LIVERPOOL SOUTH									
No.	When married	Name and surname	Age	Condition	Rank or profession	Residence at the time of marriage	Father's name and surname	Rank or profession of father			
8	Third	Ernst	62	Bachelor	University Lecturer	3 Alexandra Drive Liverpool 17	Alfred Wiesner (deceased)	Master Painter			
	1952	Eva Maria Form-Schaffner	43	Widow	Private Secretary	3 Alexandra Drive Liverpool 17	Hans Loewenfeld (deceased)	Opera Director			
Married in the Register Office according to the rites and ceremonies of the											
This marriage was solemnized between		A. Ernst Wiesner		E. M. Form-Schaffner		A. Carl		J. R. Marshall Registrar		E. J. Bennett J. H. Registrar	

CERTIFIED to be a true copy of an entry in the certified copy of a register of Marriages in the Registration District of Liverpool South
Given at the GENERAL REGISTER OFFICE, under the Seal of the said Office, the 5th day of March 2013

MXF 907363

CAUTION: THERE ARE OFFENCES RELATING TO FALSIFYING OR ALTERING A CERTIFICATE AND USING OR POSSESSING A FALSE CERTIFICATE. COPYRIGHT
WARNING: A CERTIFICATE IS NOT EVIDENCE OF IDENTITY.

Obrázok 13: Sobášny certifikát Ernsta Wiesnera z roku 1952, Zdroj: The General Register Office, England ⁷⁴

5.3.4.3 Aktivity architekta Ernsta Wiesnera v Liverpoole

Začiatkom roku 1950 sa Wiesner prihlásil do konkurzu na pozíciu učiteľa pozemných stavieb a konštrukcii s perspektívou získania titulu profesor na Škole architektúry Univerzity Liverpool. Tento konkurz vyhral. V polovici decembra 1950 po ukončenom zimnom semestri v Oxforde sa presťahoval do Liverpoole. Počas Wiesnerovho pôsobenia na škole študoval taktiež James Stirling. „Už sa zrejme nedozvieme, prečo práve Liverpool a či nejakú rolu pri zmene mesta hrala tzv. Poľská architektonická škola.“⁷⁵

Podľa Univerzitného kalendára z rokov 1951 - 1952 a 1954 - 1955 Wiesner prednášal na School of Architecture, Liverpool University.⁷⁶ V rokoch 1955 - 1960 bývali na adrese 95 Ullet Road, Sefton Park, Liverpool. Medzi akademických kolegov Ernsta Wiesnera patrili Robert Gardner - Medwin (* 10.03.1907 - † 29.06.1995) V rokoch 1952 - 1973 pôsobil ako Roscoe Professor of Architecture, Liverpool University. Profesor Robert Gardner - Medwin vytvoril silný akedemický tím zložený z architektov, urbanistov, inžinierov a sociológov.⁷⁷ Quentin Hughes (28.02.1920 - 08. 05.2004),⁷⁸ Frank Jones a Jan (Lucjan) Pietka.⁷⁹ V priebehu výskumu sa mi podarilo prostredníctvom pána Roberta Drakeho zo spoločnosti The Twentieth Century Society nakontaktovať na týchto žiakov Ernsta Wiesnera: Anthony Jaggard: študent Ernsta Wiesnera počas jeho pôsobenia v Liverpoole. Napriek pokročilému veku si architekt spomenul na detaily opisujúce osobnosť Ernsta Wiesnera. „Zapamätal som si ako nám pán Wiesner raz ukázal exteriérové fotografie domu v Heswall z roku 1953, dom v modernom poňatí s tradičnými oknami a previslými okapmi v duchu „swiss chalet“ v tieni

74 03.04.1952 62 on 43 ona bývali na Alexandra Drive 3 Liverpool 17 otec Hans Loewenfeld bol riaditeľ opery
Zdroj: The General Register Office, England, E-mailová korešpondencia s operátorom [online], 19.05.2011, Certificate.Services@ips.gsi.gov.uk.

75 PELČÁK, Petr. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 7 s.

76 Zdroj: Sydney Jones Library, University of Liverpool, E-mailová korešpondencia s Jo Klett [online], 23.11.2012, Jo.Klett@liverpool.ac.uk.

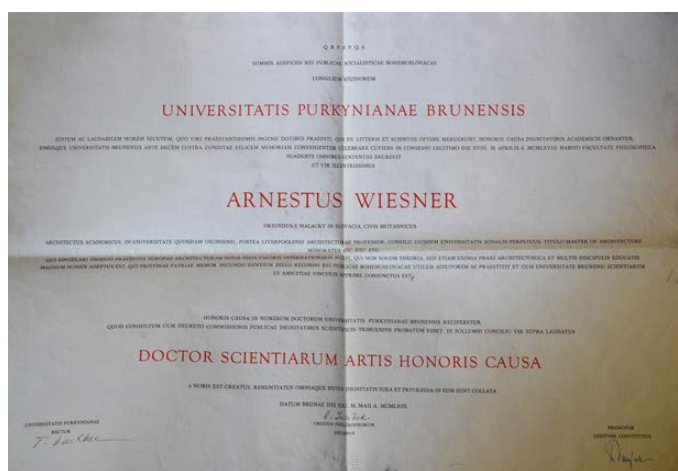
77 Papers of Professor Robert Gardner-Medwin (reference D688)
Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/people/obituary-professor-robert-gardnermedwin-1590411.html>
Zdroj: Sydney Jones Library, University of Liverpool, E-mailová korešpondencia s Jo Klett [online], 23.11.2012, Jo.Klett@liverpool.ac.uk.

78 Papers of Quentin Hughes (reference D71)
Zdroj: Sydney Jones Library, University of Liverpool, E-mailová korešpondencia s Jo Klett [online], 23.11.2012, Jo.Klett@liverpool.ac.uk.

79 Papers of Jan (Lucjan) Pietka (reference D808)
Zdroj: SOLTYNSKI, Roman. *Glimpses of Polish Architecture*. 1939.
Zdroj: Sydney Jones Library, University of Liverpool, E-mailová korešpondencia s Jo Klett [online], 23.11.2012, Jo.Klett@liverpool.ac.uk.

stromov.⁸⁰ Pán Jaggard mi spomenul aj ďalších Ernstových študentov: Ernest Joseph Fulke Fitzherbert - Brockholes: študent Ernsta Wiesnera počas jeho pôsobenia v Liverpoole v roku 1954, spolužiak Anthonyho Jaggarda, zomrel v roku 2012. Jeremy Mackay - Lewis: študent Ernsta Wiesnera počas jeho pôsobenia v Liverpoole v roku 1953, trpí mentálnou demenciou. Roger Evans: bol taktiež študentom Ernsta Wiesnera.⁸¹

Po dovršení 65. roku architekt Wiesner odišiel do penzie, avšak zostal členom univerzitetnej rady a skúšobnej komisie. Získal titul Master of Architecture.⁸² „V Liverpoole Wiesner konvertoval ku katolíckej cirkvi a spriatelil sa s liverpoolským arcibiskupom.“⁸³ V rokoch 1964 - 1971 býval na adrese 3 York Ave,⁸⁴ Sefton Park, Liverpool.⁸⁵ Okolo roku 1965, iniciatívou Bedřicha Rozehnal sa na Wiesnera spomenulo aj Brno. Wiesner mal z toho veľkú radosť a zámer poskytnúť ročnú štipendijnú čiastku £ 1000 pre študentov a po smrti odkázať dom o troch bytoch škole architektúry v Brne. V októbri 1965 architekta navštívil profesor Mojmir Kyselka. Preberali situáciu v Brne a okolí, pýtal sa kto je súčasným riaditeľom Živnobanky. Padlo aj meno Frick Rozehnal a pani Pavlíkova.⁸⁶ Podľa tvrdenia Mojmíra Kyselku s liverpoolským arcibiskupstvom taktiež spolupracoval. „Na začiatku roku 1967 poslal do Viedne fotografie návrhu a modelu strednej školy a výstrižok z miestnych novín, kde je „katedrálna“ škola podrobne popísaná.“⁸⁷ Taktiež v roku 1966 navštívila architekta pani Ružena Žertová s manželom. V roku 1966 bol Wiesner ocenený striebornou pamätnou medailou Univerzity Jana Evangelistu Purkyně a v roku 1969 obdržal čestný doktorát za svoje dielo.

Obrázok 14: Čestný doktorát Ernsta Wiesnera, Zdroj: Zdroj: Archiv VUT, Jiří Pulec

- 80 Podľa spomienok študenta Ernsta Wiesnera Anthonyho Jaggarda.
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Anthony Jaggard - Shirley [online], 27.03.2013, shirley.veale@johnstark.co.uk.
Zdroj: Cheshire West and Chester Council, E-mailová korešpondencia s Angela Doe [online], 13.04.2013, equalities@cheshirewestandchester.gov.uk.
- 81 The University of Liverpool calendar (1951 -1952), architekt uvedený ako A.E.Wiesner, Ing.Arch.
Zdroj: Sydney Jones Library, University of Liverpool, E-mailová korešpondencia s Jo Klett [online], 23.11.2012, Jo.Klett@liverpool.ac.uk.
The University of Liverpool calendar (1954 - 1955), architekt uvedený ako A.E.Wiesner, M.Arch., Ing.Arch.
Zdroj: Sydney Jones Library, University of Liverpool, E-mailová korešpondencia s Jo Klett [online], 23.11.2012, Jo.Klett@liverpool.ac.uk.
- 82 Najvyššie akademické vyznamenanie.
- 83 ŠLAPETA, Vladimír. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 42 s.
- 84 Úplná adresa: Arnost Ernest Wiesner, 3 York Avenue, Liverpool 17, Great Britain
Zdroj: The Heswall Society, E-mailová korešpondencia s Dennis Clegg [online], 13.12.2011, danddclegg@waitrose.com.
- 85 Informácie podľa British Phonebook.
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Diane Wardle [online], 21.02.2013, diane@threeshiresgenealogy.com.
- 86 Bola herečkou brnenského divadla, hrala v premiére hry Bratov Karamazovcov.
- 87 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, s. 19

Čestný doktorát bol architektovi pridelený pri príležitosti osláv 50. výročia založenia Univerzity.⁸⁸ Dokumentácia čestného doktorátu začína rokom 1966.⁸⁹ Súčasťou čestného doktorátu je aj súpis autorových realizácií z roku 1969.⁹⁰ V tomto období býval na Sefton Park Road 65, pri Sefton Park, Liverpool.⁹¹ V roku 1968 obdržal pamätnú medailu k 50. výročiu I. Československej republiky. Rektor T. Martinec spolu s Bedřichom Rozehnalom a tajomníkom M. Vahalou uvažovali o možnej spolupráci s architektom. Zväz architektov ČSSR chcel architekta oceniť čestným členstvom a profesor PhDr. Zdeňek Kudělka pripravoval architektovu monografiu. Pohnuté okolnosti roku 1968 tieto iniciatívy zmarili. Wiesner neprišiel ani do Čiech a ani do Viedne.⁹² V auguste 1970 bol architekt hospitalizovaný.⁹³ V máji 1971 napísal posledný list priateľom Pfanovým. Ernst Wiesner zomrel 15. júla 1971 po silnej artritíde a netušenej rakovine vo veku 81 rokov v Liverpoole.⁹⁴

5.4 Zoznam prác Ernsta Wiesnera pred rokom 1939

1911 - 1912	Prestavba vily H.Kellnera (Nádražní 8, Rosice) ⁹⁵
1919 - 1920	Záhradný domček S. Berana (Drobného 28c, Brno)
1919 - 1920	Adaptácia domu A. Wiesnera (Pekařská 10, Brno) ⁹⁶
1919 - 1920	Činžovná vila W. Gutmanna (Údolní 58, Brno) ⁹⁷
1919 - 1920	Návrh na reguláciu a zastavanie pozemku (Mozartova a Beethovenova ulice, Brno)
1920 - 1922	Adaptácia dvorného krídla na vlastný byt s ateliérom (Pekařská 10, Brno)
1920 - 1922	Prestavba mlyna a škrobárne H. Kellnera (Nádražní 8, Rosice)
1920 - 1939	Prestavby, prístavby a vybavenie interiérov tovární a predajní cukrovín OPP A.G. (Cejl 109, Křenová 75, Lidická 23, Malinovského nám. 4, Masarykova 3 / 5, Palackého 13, Pekařská 54, Václavská 13, Brno; Praha, Olomouc, Ostrava, Opava ai.)
1921 - 1922	Administratívna budova Moravskej zemské životní pojišťovny (Mozartova 3, Brno) ⁹⁸
1921 - 1938	Úprava textilnej továrne Paula Neumarka (Dornych 27, Brno)
1922 - 1924	Adaptácia a nadstavba administratívnej budovy s bytom firmy Gebrüder Gutmann (Za divadlem 2, Brno)
1923 - 1925	Administratívna budova Českej banky Union Brno (Beethovenova 4, Brno)
1923 - 1925	Správna budova Žilinskej a Ladeckej portlandcementovej továrne (Gunduličova 10, Bratislava)
1924 - 1925	Prestavba pekárne D. Druckera (Viedeň) ⁹⁹

88 Originál diplomu je v zbierke E III (diplomy, dedikačné listy) pod číslom 98.

Zdroj: Archiv VUT, E-mailová korešpondencia s Jiřím Pulecom [online], 11.04.2013, pulec@rect.muni.cz.

89 Fond A1 Rektorát, nová manipulácia, sign.VII, kart.18

Zdroj: Archiv VUT, E-mailová korešpondencia s Jiřím Pulecom [online], 11.04.2013, pulec@rect.muni.cz.

90 Autorom súpisu je Ernst Wiesner.

Zdroj: Archiv VUT, E-mailová korešpondencia s Jiřím Pulecom [online], 11.04.2013, pulec@rect.muni.cz.

91 Wiesnerov dom mal mosadzné kovanie a tabuľky, mahagónové dvojitozasklené okná, architekt mal stabilného taxikára.

92 Mal strach z lietania.

93 Bol pripútaný na vozík.

94 Civil registration event: Death, Name: WIESNER, Arnost Ernest, Registration district: Liverpool, County: Lancashire, Year of registration: 1971, Quarter of registration: Jul-Aug-Sep, Date of Birth: 21 January 1890, Volume no: 10D, Page no: 1367. (objednanie kópie certifikátu)., Death Index, Arnost Ernest Wiesner, Birth Date: 21 Jan 1890, Date of Registration: Jul-Aug-Sep 1971, Age of Death:81, Registration district: Liverpool, Inferred County: Cancashire, Volume: 10d, Page: 1367
Dostupné z: <http://www.gro.gov.uk/gro/content/certificates/>

Zdroj: London Family History Centre, E-mailová korešpondencia s Elder Inskeep [online], 14.03.2013, uk_london@ldsmail.net.

95 Dokumentácia podpísaná ako architekt Wiesner aj keď mu chýbal rok do skončenia štúdií.

96 Dom Wiesnerovho otca kúpený v roku 1918.

97 Prvá puristická stavba v Československu, mala priebežné schodiskové okno.

98 Prvá strešná záhrada v Československu, obdivoval ju Le Corbusier pri jeho návšteve, publikovaná v magazíne Moderne Baumforme.

99 Existuje zmienka, že pôvodná pekárňa D. Druckera sa pretransformovala do spoločnosti Anker Bakery.

1924 - 1926	Vila Eduarda Münze (Hroznová 19, Brno)
1924 - 1938	Úprava textilnej továrne bratrov Stiassných (Přízova 5, Brno)
1925 - 1926	Rodinný dom W. L. Steina (Barvičova 25, Brno)
1925 - 1927	Čiastočná prestavba nájomného domu a priestoru kaviarni Esplanade (Roosveltova, Brno)
1925 - 1930	Krematórium (Jihlavská 1, Brno) ¹⁰⁰
1926	Súťažný návrh na hotel (Divadelní 3, Brno)
1926 - 1929, 1933, 1936	Palác Morava (obytná, obchodná a administratívna budova Moravskej zemskej životní poisťovny s kaviarňou a kinom Kapitol), (Divadelní 3, Brno) ¹⁰¹
1927	Návrh na budovu Okresní politické správy a Okresního soudu s věznicí (Bílovec)
1927 - 1929	Vila A. Stiassného (Hroznová 14, Brno)
1927 - 1929	Čiastočná prestavba nájomného domu na kaviareň a reštauráciu L. Hannaka (Masarykova 16, Brno)
1928	Rodinný dom v kolónii Nový dům (Bráfova 109, 111, Brno)
1928	Súťažný návrh na budovu Moravskej banky (Nám. Svobody 21, Brno)
1928	Súťažný návrh na budovu Českou banku Union (Na příkopě, Praha), spolupráca s J. Gočárem
1928	Súťažný návrh na Českou eskomptní banku (Nám. Republiky, Praha)
1928 - 1929	Vila W. V. Neumarka (Vinařská 38, Brno)
1928 - 1929	Interiér obchodného domu Varteks (Varaždín, Chorvatsko)
1928 - 1929	Textilna továreň Varteks (Varaždín, Chorvatsko)
1928 - 1930	Administratívna budova s bytmi a obchody Moravskej banky (Nám. Svobody 21, Brno), spolupráca s B. Fuchsom
1928 - 1930	Vila G. Haase (Lipová 43, Brno)
1930	Súťažný návrh na Kino Elektra (Škroupova 3, Plzeň)
1930	Súťažný návrh na budovu Všeobecného penzijního ústavu (Burešova 20, Brno), spolupráca s B. Fuchsom
1930	Súťažný návrh na budovu Nejvyššího soudu (Husova ul., Brno)
1930	Súťažný návrh na budovu Jubilejní úrazovou nemocnici (Ponávka 6, Brno)
1930	Súťažný návrh na Německou Masarykovu lidovou univerzitu (Janáčkovo nám. 2a, Brno)
1930	Rodinný dom E. a M. Pickových (U Mrázovky 7, Praha)
1931	Adaptácia partéru a interiéru nájomného domu pre Anglo - československou banku a Pražskou úvěrní banku (Jezuitská 1, Brno)
1931	Súťažný návrh na budovu Nejvyššího soudu (Veveří ul., Brno)
1931 - 1932	Nájomný dom družstva Freundschaft (Rybářská 10, Brno)
1931 - 1932	Interiéry a obchodný portál predajne obuvi F. L. Poppera (Masarykova 16, Brno)
1932	Nájomný dom (Stará 24, Brno) ¹⁰²
1932	Súťažný návrh na Ústřední budovu města Brna (Husova ul., Brno), spolupráca s B. Fuchsom a J. Kumpoštem
1932	Návrh vily R. Poppera (Brno)
1933	Rodinný dom JUDr. L. Weinberga (Farní 10, Hranice)

Zdroj: Akademie der bildenden künste wien, E-mailová korešpondencia s Hirhager Ulrike [online], 13.02.2013, U.Hirhager@akbild.ac.at.

100 Práca bola publikovaná v magazíne Master Builder, židovským architektom boli súdene stavby súkromnej klientely, krematórium je výnimkou, akt kremácie je v rozpore so židovským náboženstvom.

101 Archív Otta Eislera z roku 1926 a 1928: projekt Ernta Wiesnera, obytný a obchodný dom A. Stiassného / Doretův dvůr (Malinovského náměstí / Divadelní), inventárne číslo: 235 152, 235 154

Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

102 Pre staviteľa Huberta Svobodu, Wiesner namiesto honoráru dostal podiel z budovy. Hubert Svoboda bol Wiesnerov produkčný aj pri ďalších projektoch.

1933 - 1939	Návrh na Ústřední budovu města Brna (Husova ul., Brno), spolupráca s B. Babánkem, B. Fuchsom a J. Kumpoštem
1934	Rodinný dom H. Weiglové (Kalvodova 2, Brno)
1934	Súťažný návrh na budovu Eskomptní banky (Štúrova, Grösslingova ul., Bratislava)
1934 - 1937	Úprava interiéru tzv. Veľší synagogy (ul. Antonína Trampa, Boskovice)
1934 - 1938	Úprava továrne na výrobu telefónov Priteg (Ponávka 31, Brno)
1935	úprava obchodného portálu a interiéru pánskeho módného salónu Arnold Lassmann a Gustav Weiss (Masarykova 9, Brno)
1935	Prestavba hotela Kulm (Arosa, Švýcarsko)
1935	Nájomné domy (Cejl 55 - 57, Brno)
1935 - 1936	Prestavba a nadstavba tzv. Doretova dvora pre Moravskou zemskou životní pojišťovnu (Malinovského nám. 4, Brno)
1935 - 1936	Poštovní a telegrafný úrad (Tř. gen. Svobody 13, Šumperk)
1935 - 1938	Úprava textilnej továrne Landesmann & Kornhaber, (ul. Czechowa 22, Bielsko, Polsko)
1936	Nájomný dom R. Poppera (Hlinky 72, Brno)
1936	Súťažný návrh na malobytové domy (Rennenská, Kabátníkova ul., Brno), spolupráca s J. Kranzem
1936	Súťažný návrh na budovu filiálky Národní banky československé (Štúrova 2, Bratislava)
1936	Úprava továrne na cukrovinky OPP A.G. (Bratislavská 12 /14, Brno)
1936 - 1938	Úprava pekárskych dielni Feldmann & Pschikal (Mostecká 26 / 28, Brno)
1936 - 1938	Chlapčenská obecná škola (Nám. 9. května 8, Boskovice), spolupráca s A. Liebscherem
1936 - 1938	Úprava továrne na výrobu elektromotorov a tkáčskych strojov Georg Schwabe (ul. Grazynskiego, Bielsko, Polsko)
1936 - 1938	Úprava textilnej továrne Kazimierze Kohna (Lodž, Polsko)
1937	Súťažný návrh na administratívny a obytný dom První moravské spořitelny (Jánská 8 / 10, Brno), spolupráca s A. Liebscherem
1937	Súťažný návrh na budovu Krajského soudu s trestnicí (Kounicova ul., Brno)
1937	Súťažný návrh na budovu Finančních úřadů (Jihlava)
1937	Regulačný a zastavovací plán mesta Jihlava, spolupráca s A. Liebscherem
1937	Súťažný návrh na budovu Okresního domu (Nám. Míru 51, Mělník), spolupráca s A. Liebscherem
1937	Návrh na kachľovú pec (zámek Dukovany)
1937 - 1938	Športový hotel Peraton (Kitzbühel, Rakousko)
1938	Prestavba terasy vily A. Jelínka (Ostrůvek 2, Velké Meziříčí)
1938	Súťažný návrh na administratívnu budovu Lidových novin s tlačiarňou a bytom majiteľa (Zelný trh 9, Brno)
1938	Návrh na rodinný dom R. Kellnera (Rosice)
1938	Súťažný návrh na Osvětový dům (Veselá ul., Brno), spolupráca s B. Babánkom
1938 - 1939	Adaptácia bytu JUDr. V. Rozsypala (Čápkova 18, Brno) ¹⁰³
1939 okolo	Garbiarne firmy A. Jelínka (Náměstí 13, Velké Meziříčí)

5.5 Zoznam prác Ernsta Wiesnera po roku 1939

1941 - 1943	Úprava interiéru citadely (tzv. Nisi Prius Court) pre účely správy hrabstva Cumberland (Carlisle, Veľká Británie) ¹⁰⁴
-------------	--

103 Posledná realizácia architekta pred emigráciou. Majiteľom bytu je syn manželov Rozsypalových Ivo Rozsypal.

104 Preklad z latinčiny Prius Nisi (skôr ako prvý), Podľa architektonického lexikónu Cumbria „Pevsner“ Volume, Ernst Wiesner

1943 - 1945	Čiastočná prestavba a zariadenie československej exilovej vlády (Cadogan Gardens, Belgrave Street, Piccadilly Circus, Landdowne Crescent, Pont Street, Londýn, Veľká Británia)
1945 - 1947	Prestavba československého veľvyslanectva (Grosvenor Place, Londýn, Veľká Británia)
1948	Kolónia 8 rodinných domov pre zamestnancov garbiarne A. Jelínka (Družstevní 14, 16, Velké Meziříčí)
1949 - 1951	Prestavba administratívnej budovy a chemickej továrne Pest Control Ltd. (Cambridge, Veľká Británia) ¹⁰⁵
1953	Návrh vily (Heswall, Cheshire, Veľká Británia)
1954	Obchodný dom s detským oblečením a sklady firmy J. L. Sorsky (Liverpool, Veľká Británia)
1954 okolo	Prestavba a prístavba hotelu „Sea - Bank“ (Veľká Británia)
1959	Rekonštrukcia kostola Sv. Kláry (Liverpool, Veľká Británia) ¹⁰⁶
1960	Úprava kostola Sv. Kláry (Liverpool, Veľká Británia)
1960	Súťažný návrh na metropolitnú katedrálu Krista Kráľa (Liverpool, Veľká Británia) ¹⁰⁷
1962	Návrh úpravy presbytéria kostola Sv. Antónia (Huyton, Veľká Británia)
1962 - 1963	Prestavba úradu rímskokatolíckej kúrie (Liverpool, Veľká Británia)
1959 - 1969 okolo	Škola Sv. Mikuláša I. etapa: stredná škola (Brownlow Hill, Liverpool, Veľká Británia)
1966 - 1970 okolo	Škola Sv. Mikuláša II. etapa: základná škola (Brownlow Hill, Liverpool, Veľká Británia)

Pred rokom 1939 bol architekt Ernst Wiesner autorom projektov budov určených ako pre verejné, taktiež aj súkromné učely. V stručnom opise priblížim v chronologickej postupnosti jednotlivé projekty obytných budov architekta k vytvoreniu komplexnejšej predstavy a tvorivých prístupoch architekta.

5.6 Tvorba Ernsta Wiesnera do roku 1939

1919 - 1920 Záhradný domček Samuela Berana (Drobného 1820 / 28c, Brno)

Stavebník: Hermína a Samuel Beran (továrnik, prvý povojnový predseda brnenskej židovskej obce). Bola to prvá realizácia Ernsta Wiesnera po návrate zo štúdií vo Viedni. Hmote budovy dominuje výrazný pozdĺžny balkón a presahy valbovej strechy. Drevené hranoly, ktoré vytvárajú konštrukciu stavby sú spájané polokřížovou väzbou. Interiér je poňatý v duchu moderných požiadaviek pre dočasné ubytovanie. Prízemie tvorí obytná hala (krb, posedenie, hudobný kútik) a skladový priestor. Na poschodí je ubytovanie rodiny a personálu. Po obvode prvého podlažia prebieha balkón.

nie je autorom adaptácie Citadel in Carlisle.

Zdroj: Twentieth Century Society (North West Group), E-mailová korešpondencia s Aidan Turner-Bishop [online], 18.04.2013, aidantb@phonecoop.coop.

Zdroj: The Twentieth Century Society, E-mailová korešpondencia s Catherine Croft [online], 05.10.2009, director@c20society.org.uk.

K stavbe neexistuje záznam o úpravách prípadne zmenách okolo roku 1940.

Dostupné z: <http://www.britishlistedbuildings.co.uk/en-386723-nisi-prius-courthouse-associated-offices/photos>

Zdroj: County Archives of Cumbria-Carlisle, E-mailová korešpondencia s operátorom [online], 20.03.2013, Carlisle.Archives@cumbria.gov.uk.

105 Budova Pest Control Building v Harstone, blízko Cambridge bola neskôr zakúpená spoločnosťou Fison's Agrochemical Division a potom Bayer Crop Sciences.
Dostupné z: <http://www.docstoc.com/docs/72065461/CHAPTER-4-FISONS-LIMITED-I-HISTORY-AND-DEVELOPMENT-Origin-171>

Zdroj: Cambridgeshire Collection, Central Library, E-mailová korešpondencia s Acton Josh [online], 26.03.2013, Josh.Acton@cambridgeshire.gov.uk.

106 V roku 1890 bol strop nahradený drevenými lamelami v adaptácii gotického štýlu. Na jar 1960 bol v kostole osadený nový zvon s priemerom 1 meter.

107 Archbishop John Carmel Heenan inicioval súťaž na katolícku katedrálu v roku 1960.

1924 - 1926

Vila Eduarda Münze (Hroznová 19, Brno)

Stavebník: Česká banka Union v Prahe (dom bol stavaný pre riaditeľa Českej banky Union Eduarda Münza). Vila najprv patrila Českej banke Union v Prahe, neskôr ju však odkúpili manželka Münzová. Od roku 1941 bol vlastníkom Vystašohovalecký fond pre Čechy a Moravu (po vojne bola znárodnená). Neskôr bola vrátená synom Heinzovi sa Petrovi Münzovým (Československá zahraničná armáda). Od roku 1951 patrila pod Ministerstvo financií ČSR a Mestský národný výbor v Brne. Dnes je vo vlastníctve developerskej firmy Equity Investment. Budova je situovaná na písáreckom úbočí, tvoria ju tri kubické hmoty, ktoré kopírujú spád terénu. Horizontálnosť jednotlivých podlaží je narušená predsadenými vertikálnymi komínmi. Dispozícia je rozvrhnutá v dvoch krídlach v tvare písmena „L“ (obslužná a obytná funkcia). Vstup je zo severnej strany, ktorému prislúcha obslužné priestory. V suteréne sa nachádzal personál. Prízemie a prvé poschodie tvorili obytné priestory rodiny. Na druhom poschodí sa nachádzala hosťovská izba s roziahlou terasou. V 80. rokoch bola vila rekonštruovaná (riaditeľstvo Poľnohospodárskych stavieb). Dochovala sa štuková výzdoba v objekte. V roku 2012 bola vila pre statickú poruchu zbúraná a znovupostavená.

1925 - 1926

Rodinný dom W. L. Steina (Barvičova 23 / 25, Brno)

Stavebník: Greta a Leo Stein. Do roku 1939 vlatnili budovu manželka Steinovy (Leo Stein bol riaditeľom telefónnej a elektrickej spoločnosti v Brne) V období 1939 - 1943 ju vlastnil Vystašohovalecký fond pre Čechy a Moravu. V roku 1943 ju vlastnil Dr. Karl Schwabe (zemský viceprezident, policajný riaditeľ a Standartenführer). V roku 1945 bola budova znárodnená. Dnes je pamiatkovo chránená a rozdelená na menšie byty a kancelárske priestory. Dom je situovaný na južnom svažitom pozemku. Od strany ulice so vstupnými a obslužnými priestormi ako dvojpodlažná, zo záhradnej strany ako trojpodlažná hmota. Z prizmatického kvádra vychádza kilová strecha priamym prechodom jemne zvýraznená prečnievajúcou korunnou rýmsou. Z čelnej, záhradnej strany čiastočne vystupuje hmota garáže a balkónu. Suterén budovy tvorí technické zázemie, garáž a sklady. Prvé poschodie slúži pre nočnú časť (manželská izba, izba syna, izba dcéry, hosťovská izba, kúpeľňa). Druhé podlažie má spoločenskú funkciu obsahujúc (vstupnú halu, knižnicu, obývaciu izbu, jedáleň, kuchyňu, prípravovňu, miestnosť pre slúžku). Podlažia spája točité schodisko s kovovým zábradlím a dreveným madlom. Vstup je v rizalite obložený travertínovým ostením. Tmavozelená a béžová dlažba vstupnej haly je usporiadaná do geometrických dlaždíc so svetidlom v plytkej poglobulej klenbe. V roku 1937 bola parcela domu doplnená o bazén.

1927 - 1929

Vila Alfreda Stiassného (Hroznová 82 / 14, Brno)

Stavebník: Alfred a Hermine Stiassny (textilnícky magnát). Od roku 1939 bola vila zabavená nemeckou štátnou políciou. Od roku 1945 bola v národnej správe. Od roku 1952 bola vo vlastníctve Krajského národného výboru (bol upravený interiér návrhom Kamila Fuchsa a Adely Jeřabkovej, mramorové kúpeľne, trendový nábytok, zámocký mobiliár). Od roku 1989 vilu vlastnila firma Fair Travel Brno. Dnes je v správe Národného pamiatkového ústavu (pamiatková ochrana ÚSKP: 45000/7-7046). Kvadrovitá forma vily je situovaná v svažitom teréne v pôdorysnom tvare písmena „L“. Predpriestor pozemku tvorí vstupná brána s bytom správcu, od ktorého vedie príjazd ku garážam situovaným v opornej stene a samostatne stojaca vila. Vnútroblokovo vstupné balkónové portiko funkčne delí vilu na obytné pravé krídlo a obslužné ľavé krídlo. Centrom domu je schodisková hala s jednoramenným schodiskom. Konštrukciu tvorí dvojtrakt na železobetónových pilieroch. Výrazná exteriérová lóžžia bola v 80. rokoch presklenená (projekt Kamil Fuchs). Dnes je už táto adaptácia odstránená. Puristicky pôsobiaci exteriér je spestrený výraznou korunnou rýmsou a šambránami okenných otvorov. Pôvodny historizujúci interiér bol narhnutý viedenským architektom Franzom Wilfertom alebo mníchovským slohovým špecialistom (štuka, kazetový strop, mramorové krby, pseudohistorizujúci nábytok).¹⁰⁸

108 KUDĚLKOVÁ, Lenka. In: PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner 1890 - 1971*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2005, 11 s.

1928 - 1929

Rodinný dom v kolónii Nový dům (Bráfova 1006,1007 / 109,111 Brno)

Obmedzujúce merítka a rozpočet tohoto dvojdomu poukazuje na architektoú kreativnosť. Je to typ radového domu. Miernym posunutím voči uličnej čiare a jeho zrkadlovým obrátením sa vytvoril druhý dom. Vyosené osadenie kubusov vytvára priestory pre terasu a vonkajšie nástupné schodisko, na ktoré sa napájajú vstupy z protismerných strán. Suterén domov tvorí technické zázemie, pivnice a komory. Prízemie obsahuje vstupnú miestnosť, otvorenú obývaciu izbu a kuchyňu. Prvé podlažie obsahuje tri spálne a kúpeľňu. Oba domy boli v kolónii Nový Dom predané medzi prvými a ich nezmenený účel doplnený len o garáže slúži dodnes.

1928 - 1929

Vila W. V. Neumarka (Vinařská 38, Brno)

Stavebník: Hanna a Walter V. Neumark. (textilný priemyselník a britský honorárny konzul). Do roku 1980 bol dom majetkom rodiny Neumark. Od roku 1980 majetkom štátu. Dnes vila obsahuje tri samostatné byty v súkromnom vlastníctve (pamiatková ochrana ÚSKP: 48220/7-753). Kaskádovitým začlenením sa objekt vyrovnáva s topografiou mierneho svahu. Utilitárnosť tvaru v jednoduchej stereometrickej hmote tvorí pôdorys písmena „L“. Vila je zjednodušenou verziou predchádzajúcich Wiesnerom navrhnutých vil Münz a Stiassny. V kratšej hmote boli obslužné priestory, v pozdĺžnej boli obsluhované priestory. Pri návrhu sa architekt odklonil od historizujúcich motívov korunných ríms. Horizontalita je narušená vertikálnou komínov. Prízemie tvorí spoločenský priestor predelený sklenenými, skladacími dverami zo štyroch dverí, kuchyňa s príslušenstvom, garáž a jednoramenné schodisko. Poschodie tvoria spálne a kúpeľňa. Strešná nadstavba je prepojená so strešnou terasou. Hlavný vstup je situovaný v strede dlhšieho traktu. Vedľajší služobný vstup je v kratšom krídle s točivým schodiskom umiestneným pod strešnou nadstavbou, v ktorej je byt služobníctva. Atraktivita vily bola dosiahnutá hmotovou hravosťou všetkých jej fasádnych priečelí a nemalou mierou taktiež červeno - okrovým sfarbením exteriérovej omietky s výrazne priznanými, bielou farbou a šambránami olemovanými štvorcovými, výsuvnými oknami anglického typu. Vo vile sa dochoval pôvodný kuchynský výťah pre potraviny, kotol ústredného kúrenia, zariadenie kúpeľne, vstavané skrine, parketové podlahy a drevené obloženie.

1928 - 1930

Vila G. Haase (Lipová 248 / 43, Pisárky, Brno)

Stavebník: Gustav Haas (generálny riaditeľ Anglo - československej banky). V roku 1939 rodina Haasova vilu opustila. V roku 1948 bola vila znárodnená. V roku 1955 vyhlásená za majetok československého štátu, neskôr Mestského národného výboru Brno. Dnes je rozdelená na niekoľko súkromných bytov (pamiatková ochrana ÚSKP: 48219/7-7534). Prítomnosť neskôr postavených vysokoškolských internátov a budovy Ekonomickej fakulty pôsobí rušivo. Pôdorysný tvar písmena „U“ rozdeľuje vilu na obslužné a obytné časti. Zo severného vnútorného nádvorja sú situované samostatné vstupy do garáže a vily. Hmota objektu je bohato výškovo a hmotovo členená, podmienená topografiou terénu. Strešná terasa so zábradlím, komíny licujúce po obvode miestnosti a šedomodré sfarbenie exteriérovej omietky vytvárajú príslušnosť k nautickým motívom. V moderne pojmotej vile s historizujúcim interiérom sa zachoval pôvodný krb, trámové stropy a parketová podlaha (celistvo zdokumentovaný interiér dobovými časopismi).

1934

Rodinný dom H. Weiglové (Kalvodova 102 / 2, Pisárky, Brno)

Stavebník: Hermine Weiglová. Vila bola od roku 1939 majetkom Veľkonemeckej ríše. V roku 1946 bola znárodnená. Od 50. rokov má dvoch vlastníkov a dodnes ju vlastní dediči oboch rodín. Horizontálny tvar vily je ovplyvnený minimalizovaním výškových prepojení v dôsledku srdcovej vady muža majiteľky domu. Autor zvolil zaužívaný pôdorysný tvar písmena „L“ deliac objekt na obslužnú a obytnú časť. Suterén je čiastočne zapustený do svažovitého terénu a obsahuje byt domovníka a garáž. Zo severnej strany hlavnej hmoty vily je situovaná vstupná hala a izba slúžky. Obývacia izba, spálňa sú v južnej strane. Celková

hmotová koncepcia vily je od 90. rokov narušená prístavbou krytého bazénu a garáže.

5.7 Tvorba Ernsta Wiesnera po roku 1939

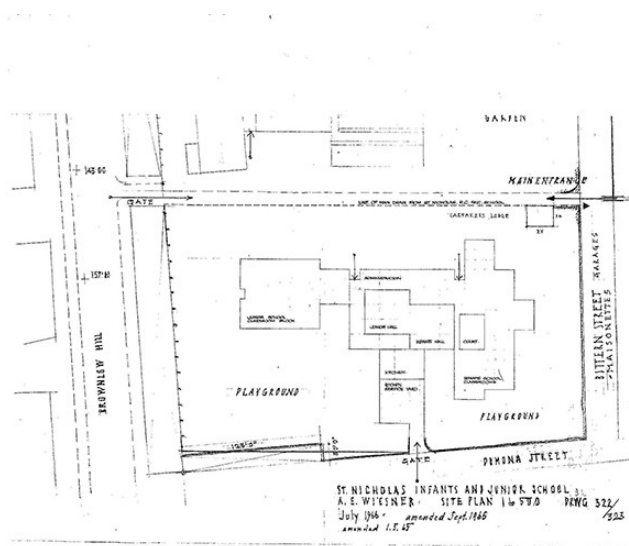
1960 Súťažný návrh na metropolitnú katedrálu Krista Kráľa (Liverpool, Veľká Británia)

V roku 1959 sa uskutočnila súťaž na Metropolitnú katedrálu Krista Kráľa (Metropolitan Cathedral of Christ the King), ktorej sa Wiesner zúčastnil.¹⁰⁹ Súťaž bola pravdepodobne obmedzená len pre britských a írskych občanov, členov RIBA, alebo členov (Statutory Register of Architects Registration Council of the UK), inštitúcií, v ktorých Wiesner pravdepodobne nebol členom.¹¹⁰ Súťaž vyhral návrh Fredericka Gibberda. Mienilo sa, že rímskokatolícka arcidiecéza v Liverpoole (The Roman Catholic Archdiocese of Liverpool) má súťažné návrhy katedrály, žiaľ projekt od Ernsta Wiesnera archivovaný nie je.¹¹¹

1959 - 1969 Škola Sv. Mikuláša I. etapa: stredná škola (Brownlow Hill, Liverpool, Veľká Británia)

1966 - 1970 Škola Sv. Mikuláša II. etapa: základná škola (Brownlow Hill, Liverpool, Veľká Británia)

Komplex pozostával z 5 budov. V roku 1966, keď začala druhá fáza výstavby komplexu stavebné práce pravdepodobne prevzala už neexistujúca firma W. & J.P. Ellis, Architects, Liverpool, dnes tvoriaca pod menom Owen Ellis Partnership.¹¹²

Obrázok 15: Škola Sv. Mikuláša, Zdroj: Dr. Meg Whittle

5.8 Komparácia tvorby Ernsta Wiesnera

Ernst Wiesner patril medzi architektov so širokou škálou typologickej rôznorodosti. Komparáciu tvorby architekta uskutočnim na obytných budovách, na základe charakteristiky a analýzy jednotlivých budov v časovej a vývojovej postupnosti pred rokom 1939 a po roku 1939 na základe opisu: a) priestorového usporiadania, hmotovej a kompozičnej skladby, b) pôdorysu - plošného usporiadania a radenia jednotlivých priestorov, c) materiállosti, d) architektonického prvku a detailu. Vo zvolenom typologickom druhu je najvýstižnejšie badať vývojové tendencie a postupy v architektovej tvorbe nakoľko sú projekty architekta

109 Aplikačné číslo 258 (A E Weisner, 95, Ullet Rd. Liverpool 17)

110 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Dr. Meg Whittle [online], 26.11.2012, m.whittle@rcaolp.co.uk.

111 Zdroj: Twentieth Century Society (North West Group), E-mailová korešpondencia s Aidan Turner-Bishop [online], 18.04.2013, aidantb@phonecoop.coop.

112 Archiv obsahuje 66 kusov korešpondencie a 1 kresbu budovy St Nicholas' Secondary School (1961 - 1966) Zdroj: E-mailová korešpondencia s Dr. Meg Whittle [online], 26.11.2012, m.whittle@rcaolp.co.uk.

dochované v oboch časových obdobiach, v druhej etape po roku 1939 v oveľa menšom zastúpení. Veľmi výraznou črtou v tvorbe architekta bola zmena jeho pôsobenia a náležitého ovplyvnenia novou spoločenskou situáciou, ktorú architekt po presídlení sa do Veľkej Británie nadobudol.

5.8.1 Charakteristika a analýza tvorby Ernsta Wiesnera pred rokom 1939

Tvorba architekta Ernsta Wiesnera popri ďalších predstaviteľoch architektonickej scény 20. a 30. rokov prispela k vytvoreniu základov brnenskej modernistickej architektúry, tvorivej etapy, ktorá je stále aktuálna a živá a jej nadčasovosť s okázalým prejavom bola a stále je inšpiratívna pre architektov po generácie. Tvorba nejedného súčasného architektonického ateliéru čerpá z pôvodu Wiesnerovho diela a ďalších architektov funkcionalistického obdobia. Tento odkaz je taktiež podporovaný propagačnou a publikačnou činnosťou, ktorá sa opiera o fenomén funkcionalistickej architektúry v prostredí mesta Brna. Ernst Wiesner bol vyprofilovaná osobnosť s individuálnym prístupom. Formálne uctieval princípy moderny, avšak oproti jej racionalite vytváral originálnu alternatívu v jej semantickej rovine. Pragmatickým radením a komponovaním jednotlivých objemov vytváral architektúru, ktorú teraz bližšie rozoberieme. Inšpiráciou Adolfom Loosom a Josefom Frankom sa prikláňal k estetickému kanónu s odkazom na severotaliansku architektúru a viedenský purizmus. Nedôveroval Le Corbusierovej strojovej estetike a stavebnému experimentovaniu. Použitím ušľachtilých materiálov v kultivovane striedmom a čistom detailnom prevedení vytváral diela decentného, až luxusného výrazu. Používal mramor, bronz, exotické dreveniny a žulu.

Architekt Ernst Wiesner sa pohyboval v prostredí brnenských židovských podnikateľov a priemyselníkov z čoho náležite vyplynuli aj jeho pracovné ponuky a úlohy. Jeho tvorba bola zastúpená obytnými, občianskymi ako aj priemyselnými budovami. V kategórii občianskych stavieb, poväčšine priamym oslovením stavebníka sa venoval návrhom bánk, poisťovní, administratívnych a obchodných budov. V prípadoch vnútromestských a historických štruktúry zástavby s rešpektom nadviazal na kontext prostredia (korunná rímsa Zemskej poisťovni s balustrádovou atikou), ktorú spestril novými technickými možnosťami, ako je pochôdzna strecha s trávnatým povrchom (Union). Popri scénickom pôsobení (krematórium), bola taktiež (Cafe Esplanade) výnimočnou stavbou svojou kvalitou vnútorného, elipsovitého priestoru s kupolovitým svetlíkom. Vysokým soklom kamenného obkladu budovám pridával vážnosť (Otto Eisler vysokým soklom oddeľoval funkčnú náplň budov). Samotnej materialite povrchov pridával funkciu akcentu. Šambrány v kamennom prevedení svojím profilom odkazujú na historický kontext prostredia (budova Zemskej poisťovne).

V prípade krematória výsledný návrh vzišiel zo súťaže, ktorú architekt získal výnimočným návrhom aj napriek jeho židovskému pôvodu. Architekt v návrhu pristupoval veľmi čistou a nobilesnou formou s jasne čitateľnou prevádzkou. Exteriérový prejav budovy odzrkadľoval jej vnútorné usporiadanie. Originalitu a určitú zvláštnosť návrhu uplatnil u ihlancového ukončenia travertínových pilastrov (krematórium) a jemu vlastným ambientným rozptylom svetla cez celoplošný strešný svetlík uchytený v subtilnom oceľovom ráme (krematórium, Moravská Banka, Cafe Esplanade). Z konštrukčných elementov vyťažil maximum aj pre ich interiérové pôsobenie (stĺporadie Zemskej poisťovni, oceľové stĺpy Cafe Esplanade, predajňa obuvi F. L. Poppera).

V obytnej architektúre architektovo portfólio prác tvorili stavby sociálneho bývania, rodinných domov, nájomných domov a mestských vil. Vychádzali z modernisticky poňatých pôdorysných schém s líniovým radením priestorov a miernou vrstvou historizujúcich elementov (korunná rímsa vila Stiassny). Aditívnym usporiadaním hmôt, poväčšine do pôdorysných tvarov písmena „L“ (vila Münz, vila Stiassny, vila Haas, vila Neumark) so zohľadnením topografie terénu jeho práce reagovali na prostredie okolia. Uvoľňoval pôdorys v prospech voľnej dispozície. V pôdorysnej schéme vytvoril otvorený priestor, prepájajúci obývaciu izbu s kuchyňou (kolónia Nový dom). K zaujímavým hmotovým prvkom patrilo aj strešné podlažie, ktorými architekt spestroval kompozičnú, ako aj prevádzkovú skladbu budov (vila Neumark). V niektorých prípadoch bola plocha terasy utilizovaná na rozmedie vysunutej plochy jedného priestoru (vila Haas). Vnútorné vertikálne prepojenie bolo zabezpečené dlhým jednoramenným schodiskom v schodiskovej hale (vila Stiassny, vila Haas). V ekonomickejších stavbách bolo schodisko situované po obvode dispozície, zvyčajne dvojramenné (kolónia Nový dom) prípadne oblúkové (vila Stein) v budovách s ortogonálnou, prípadne oblúkovou

medzipodestou. Schodisko takmer vždy s vysokým estetickým dôrazom jeho pôsobenia, či už v interiéri prejaveneho na fasáde (obytný dom Gutmann), alebo točitým prevedením v exteriéri (vila Haas).

Architekt Ernst Wiesner používal historizujúce, ako aj modernistické architektonické prvky. Kým korúnna rímsa (vila Stiassny) je ešte odkazom na historizujúci sloh s hlbokým presahom od úrovne fasády a jej dominantným horizontálnym pôsobením, o rok neskôr, s rímsou minimalizovanou len do podoby atikového oplechovania od týchto tendencií ustúpil (vila Neumark). Strechy domov architekta Ernsta Wiesnera boli od projektu po projekt riešené individuálne, nemal zaužívaný typ určitého strešného systému. Od plochých striech (vila Neumark), v niektorých prípadoch s osadným obvodovým zábradlím (vila Haas), v svojich návrhoch použil taktiež kýlovú strechu, ktorá sa napájala priamo na atiku budovy (vila Stein, vila Pick). Zo štandardných strešných systémov uplatnil sedlovú a valbovú strechu doplnenú o strešné vykierie (obytný dom Gutmann).

Komínové telesá tvorili vyznamné postavenie v estetickom výraze stavieb. Nielen s priznanými vývodmi umiestnenými nad strešnými rovinami budov, ale taktiež ich tendencia situovania do obvodových stien jednotlivých hmôt budov (vila Haas), ako aj ich priznaným vystúpením z línie obvodového plášťa (vila Münz) a jednotnou povrchovou úpravou s fasádou. Farebná škála jednotlivých stavieb bola voľbou pastelového odtieňa zvolenej farby, poväčšine biela (vila Münz), ako taktiež žltá (obytný dom Gutmann), zelená (vila Stiassni) a tehlová (vila Neumark).

K zmäkčovaniu a plynulému prechodu, respektíve k dosiahnutiu plynulého kontaktu s okolitým prostredím architekt používal terasy, lódzie a balkóny v alternatívach vysunutých balkonových dosiek (vila Stein), podopretom balkóne nárožnými stĺpmi so subtilným tyčovým zábradlím (vila Neumark) až po murované zábradlie prechádzajúce do nástupného schodiska (vila Münz), alebo ich vzájomnou kombináciou (kolónia Nový dom).

Masívnosť hmoty budov zjemňoval okennými otvormi, ktorých prítomnosť umocňoval okennými šambránami. Okenné otvory, ktoré boli systematicko rozčlenené, odzrkadľujú usporiadanie vnútorných priestorov takmer vo všetkých prípadoch boli osadené šambránou. Okná väčšiny obytných budov boli kompozične prispôsobované (obdĺžnikové a štvorcové) dvojkrídlové, dvojkrídlové s vetracím okienkom, prípadne stredovým delením, horizontálne a vertikálne zoskupené (obytný dom Gutmann). Na nároží architekt použil na tú dobu nie veľmi zaužívané predsadené rohové okno (vila Neumark, zimná záhrada vila Münz). V niektorých prípadoch architekt použil výsuvné okná (vila Haas a vila Neumark). Keramické šambrány, ktoré architekt zvolil pri (obytný dom Gutmann) mali volutový profil a priznané špárovanie. Šambrány neskôr postavených domov (vila Haas, vila Neumark) boli regulované len do podoby prstencového rámovania okenného profilu dosiahnutého štukovou úpravou alebo kamenným obložením. Farebnosť okenných rámov a okenných šambrán bola v kontrastnom farebnom prevedení k farebnosti omietky najzreteľnejšie viditeľnej na (vila Neumark).

Vstupy do budov boli poväčšine akcentované vstupným portikom s lichobežníkovým skosením vchodového ostenia (banka Union) a nástupným schodikom (vila Stiassny).

Interiér obytných budov Ernsta Wiesnera bol zariadený aktuálnym dobovým vybavením a technickými zariadeniami, ako taktiež zariadené v historizujúcom duchu podľa požiadaviek stavebníka (vila Stiassny).

Neoddeliteľnou súčasťou obytnej architektúry bola aj exteriérová úprava sadovej a vzrastlej zelene, ktorá vytvárala s kubusovou, prípadne rozčlenenou hmotou jednotlivých obytných budov harmonický celok. Nakoľko sa nedochovala dokumentačná pozostalosť sadových úprav zelene, pri jej analýze vychádzame len zo zachovaných dobových fotografií.

5.8.2 Charakteristika a analýza tvorby Ernsta Wiesnera po roku 1939

Po roku 1939 a období II. svetovej vojny je tvorba architekta zastúpená prevažne rekonštrukčnými prácami občianskych budov vo Veľkej Británii. Jeho najvýznamnejším dielom boli budovy školského komplexu v anglickom Liverpoole. Z obytných stavieb sa architekt podieľal na projekte 8 rodinných domov pre zamestnancov garbiarne A. Jelínka (Družstevní 14, 16, Velké Meziříčí) a existuje verbálny dôkaz a zmienka projektu obytného domu v anglickom meste Wirral z architektovej pozostalosti, stavby na ktoré sa v tejto komparácii sústredím.

Domy vo Velkém Meziříčí mají kubusovou hmotu, tektonicky podporenú ťažko pôsobiacimi vysunutými rizalitmi s kamenným obkladom, na ktorých sa nachádzajú balkóny. Strmej sedlovej streche s hlbokým prevysom dominujú združené symetricky rozmiestnené tri komínové telesá a 4 zdvojené strešné vykiere s pultovým prestrešením. Fasáda domu sa vyznačuje kamenným soklom prechádzajúcim cez celé prízemné podlažie a mechanickým traktovaním rozmiestnenia dvojkrídlových okenných otvorov licovaných na fasádu s trojdielnym horizontálnym členením na prvom nadzemnom podlaží. Každý z domov má 4 samostatné vstupy a obsahujú 4 bytové jednotky.

O druhej obytnej stavbe realizovanej po roku 1939, vilových domov v anglickom meste Wirral vieme už len sprostredkovane, z informácií ktoré mi poskytol študent Ernsta Wiesnera počas jeho pôsobenia na škole architektúry v Liverpoole Anthony Jeggard. Pán Anthony Jeggard aj napriek vysokému veku mi spomínal, ako Ernst Wiesner často predstavoval dom vo Wirrale ako príkladovú prácu pre študentov architektúry. Aj napriek rozsiahlemu výskumu s pomocou miestneho historického spolku sa nám dom v meste Wirral nepodarilo lokalizovať. Dom mal byť alternatívou architektom skôr navrhnutých vilových domov Stein a Pick v Prahe.

Zhrnutie tvorby architekta po roku 1939 tak ostáva pravdepodobne uzatvorené na práce, o ktorých sa architekt zmienil vo svojom súpise prác. Architekt na obdobie pred rokom 1939 nenadviazal kvantitatívnu, ako taktiež kvalitatívnu stránkou. Jeho snaha o uplatnenie sa bola podmienená nemožnosťou tvorivého etablovania sa v novom prostredí, nakoľko nebol členom RIBA. Čiastočným naplnením jeho tvorivého potenciálu a talentu boli jeho akademické aktivity a odovzdanie svojich poznatkov budúcim architektom, ako naznačil Wiesnerov študent pán Anthony Jeggard.

6 Otto Eisler

* 1. jún 1893 Bystřice nad Pernštejnem, Rakúsko - Uhorsko

✪ 27. júl 1968 Brno, Česká Republika

6.1 Východiská

Otto Eisler patril medzi rovesníkov Ernsta Wiesnera, Jindřicha Kumpošta, Jana Viška a Bohuslava Fuchsa. Mal vzťah k materiállovosti a osvojil si vecnosť tvorby Waltera Groupia. Svoje aktivity sústreďoval okolo strednej vrstvy židovskej klientely, hlavne okolo aktivít rodinného podniku bratov Eislerových. Architekt úspešne tvorivo napredoval do roku 1939. Obdobie II. svetovej vojny prežil v Nórsku. Neskôr bol zatknutý. Po jeho oslobodení v Osvienčime sa dostal späť do Brna. Jeho aktivity boli silne narušené traumami vojny a zoštátnením rodinného majetku v roku 1948. Otto Eisler aj napriek negatívnej životnej skutočnosti tvoril naďalej, aj keď jeho neskoršie práce už nedosiahli úroveň tvorby predvojnového obdobia.

Bývalá študentka Filozofickej Fakulty Masarykovaj univerzity Oľga Svobodová¹¹³ sa zaoberala objavenou fotodokumentáciou z Technického múzea v Brne, ktorá obsahuje taktiež práce dvoch architektov okruhu tejto dizertačnej práce Otta Eislera a Maxa Tintnera. Tento poznatok prispel k opätovnému prehodnoteniu ich architektonickej tvorby. Pri pátraní po stopách a diele Otta Eislera sa potvrdila dohoda ohľadom jeho pracovnej stáže u Waltera Groupia. Do dizertačnej práce a súpisu autorových diel som zahrnul práce, ktorými sa architekt zaoberal v ateliéri Waltera Groupia v Nemecku. Taktiež zmienka o architektovej prítomnosti v Nórsku a žiadanie o víza do Švédska prispieva k celistvosti diela. Múzeum mesta Brna, Špilberk obsahuje pozostalosť plánovej dokumentácie stavebnej firmy Artura Eislera, ktorého bol Otto dvorným architektom. Táto plánová dokumentácia sa dotýka prevažne tvorby architekta po II. svetovej vojne. K oživeniu a znovuprinavráteniu poznania našich stavebných dejín prispieva taktiež aktivita pána Jána Kríža a nedávno otvorenej Galérie Eisler. Oproti ostatným architektom tejto dizertačnej práce, ktorých pozostalosť sa nachádza prevažne v zahraničí, kde architekti po vojne tvorili, tvorba Otta Eislera sa sústredila na české prostredie.

6.2 Výskumné pramene

Výraznou mierou k získaniu informácií ohľadom Otta Eislera prispel výskum profesora Zdeňka Kudělky a Lenky Kudělkovej. Tvorba Otta Eislera je zdokumentovaná v jeho monografii vydané spoločnosťou Obecní dům Brno, do ktorej prispel taktiež profesor Jiří Kroupa. Architektom sa v diplomovej práci zaoberali Roman Ondruj (1997) a Simone Hain (1979) z Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. Technické múzeum v Brne disponuje zbierkou takmer 400 veľkoformátových negatívov architektonických diel z prostredia Brna a okolia, medzi ktorými sú zachytené taktiež diela židovských architektov Otta Eislera a Maxa Tintnera. Fotonegatívy s architektonickou tematikou boli nájdené v sérii takmer 10000 fotografií z obdobia rokov 1920 - 1945, náhodne v knižnici múzea. Originálny pôvod zbierky je neznámy a fond je naspracovaný. Prostredníctvom profesora Petra Pelčáka som získal kontakt na Oľgu Svobodovú, ktorá sa výskumom taktiež zaoberala v roku 2007. Vyseletovala fotodokumentáciu s architektonickou tematikou. V marci 2012 Múzeum preradilo zbierku z knižného fondu do zbierkového fondu.¹¹⁴ V priebehu nasledujúcich rokov by celá zbierka mala byť spracovaná a uvedená v centrálnej evidencii zbierok. Spomedzi fotografií architektonických diel sa okrem už známych stavieb vyskytujú nové skutočnosti, prinášajúce nové informácie pri štúdiu pozostalosti diel židovských architektov v Brne.

Architekt Otto Eisler sa počas trvania II. svetovej vojny uchýlil v Nórsku.¹¹⁵ Informácie poskytnuté

113 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Olgou Svobodovou [online], 07.01.2011, olga_s@email.cz.

114 Zdroj: Technické múzeum Brno, E-mailová korešpondencia s PhDr. Naděždou Urbánkovou [online], 22.04.2013, urbankova@technicalmuseum.cz.

115 Obrázok č.5: migračná doložka Otta Eislera.

Zdroj: The National Archive of Norway, E-mailová korešpondencia s administrátorom, riksarkivet arkiverket [online], 11.04.2013, riksarkivet arkiverket riksarkivet@arkiverket.no.

Nórskym národným archívom a Švédskym národným archívom¹¹⁶ sú marginálneho charakteru pre jadro problematiky tejto práce, avšak prispievajú k autenticite a dotvoreniu životopisných údajov architekta v období rokov 1942 - 1945 a prispievajú k ucelenému výkladu tejto práce. Výskumom rodiny Eisler sa zaoberal taktiež belgický bádateľ Hans Soetaert z gendrového pohľadu bratov Eislerových.¹¹⁷ V zbierkach viedenskej galérie Leopold Museum sa nachádzajú maľby z pozostalosti rodiny Eisler.¹¹⁸ Obsiahly materiál taktiež obsahuje Múzeum mesta Brna, Špilberk. Je to pozostalosť odkúpená v roku 1968, spracovaná v roku 1975.¹¹⁹ Bratia Artur a Móric zdedili a od polovice 19. storočia do roku 1961 vlastnili dom, židovskú školu v Lomnici u Tišňova (Yeshiva: Talmud a Thora Schule) v ghetto naproti synagóge v Lomnici u Tišňova. Po roku 1930 bola budova rekonštruovaná (adaptácia podkrovia na maliarsky ateliér vo funkcionalistickom duchu).¹²⁰ Aktivity a záujem pána Jána Kríža, ktorý transformoval židovskú školu v Lomnici u Tišňova na galériu taktiež prispievajú k poznaniu diela architekta Otta Eislera.

6.3 Životopisné údaje architekta Otta Eislera

Otto Eisler sa narodil 1. júna 1893 v Bystřici nad Pernštejnem ako najmladší z piatich synov roľníckej rodiny. Mal bratov Huga, Adolfa, Artura, Mórica a Lea.¹²¹ Otec Theodor (Bohdan) Eisler vlastnil malé hospodárstvo. Zomrel v roku 1896 keď mal Otto 3 roky. Mama Arnoštka po manželovej smrti sa s deťmi presťahovala do Brna.¹²²

-
- 116 Dostupné z: <http://www.arkivverket.no/>
Zdroj: The National Archive of Norway, E-mailová korešpondencia s administrátorom, riksarkivet arkivverket [online], 11.04.2013, riksarkivet arkivverket riksarkivet@arkivverket.no.
V archíve Ministry for Foreign Affairs (Utrikesdepartementet) je zložka Otta Eislera
Dostupné z: <http://riksarkivet.se/>
Zdroj: The regional state archives of Sweden, E-mailová korešpondencia s Anna Kalisz [online], 11.04.2013, Anna.Kalisz@riksarkivet.se.
- 117 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Hans Soetaert [online], 08.02.2013, hanssoetaert@hotmail.com.
- 118 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Robert Holzbauer [online], 26.02.2014, Robert.Holzbauer@leopoldmuseum.org.
- 119 Pridelených vyše 100 inventárnych čísel (plány, fotografie, list z roku 1947, kde sa Otto Eisler chcel venovať štátnym zákazkam.
Zdroj: Muzeum města Brna, Špilberk, E-mailová korešpondencia s Jiřim Pikousom [online], 23.01.2013, jiripikous@seznam.cz.
- 120 Výstava: Nejistá doba 1921 - 1961, organizátor Galerie Eisler (eislergallery.cz) a miestny Okrašľovací spolok (synagóga), Dokumentačné stredisko holokaustu v Osle, kurátor: Ján Kríž, termín: 04.08.2013 - 01.09.2013
Zdroj: Muzeum města Brna, Špilberk, E-mailová korešpondencia s Jánom Krížom [online], 03.08.2013, symbiotechnika@iol.cz.
- 121 Hugo (narodený 1884, Bystřice nad Pernštejnem), Adolf (narodený 1885, Bystřice nad Pernštejnem, zomrel 1917 vo vojne), Artur (narodený 1887, Bystřice nad Pernštejnem), Móric (narodený 1888, Bystřice nad Pernštejnem), Leo (narodený 18.3.1890, Bystřice nad Pernštejnem, zomrel 20.02.1943 Osvienčim). Bratia Hugo, Artur a Móric dosiahli technické vzdelanie s titulom Ing. Brat Leo bol bankový úradník (prokurista).
Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.
Podľa Brnenského adresára z roku 1930 sa uvádza: Artur Eisler býval na Černopolnej 32, bývalej Schwarzfelderg. (majiteľ Manfred Eisler), Hugo Eisler býval na Hroznovej 15, bývalej Traubeng. (majiteľ Hugo a Helena Eisler), Leo Eisler býval na Vranovského 1, bývalej Wranaueg. (majiteľ Franz Gokorsch), Móric Eisler a Otto Eisler bývali na Drobného 46, bývalej Sadová / Parkstr. (majiteľ Irene Beranová).
Dostupné z: <http://www.katastr.net/katastralni-urad-bmo-mesto>
Zdroj: Muzeum města Brna, Špilberk, E-mailová korešpondencia s Lenkou Kudělkovou [online], 09.01.2012, lenka@spilberk.cz.
- 122 Mama Otta Eislera Arnoštka, rodená Herrmmanová, narodená 1860, zomrela 21.06.1930 Brne, kde je aj pochovaná.
Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

Meldzettel. - Listek opovědní. 82.305

17. IV. 1912. 15. April 1912.

Als Hauptpartei (b eingetragen am 15. April 1912.)
 in das Haus Nr. 46 Paulshaus 46 (gaffe (Wag) ulice (název))

Vor- und Nachname Jméno a příjmení	Ernestine Eisler 21/6.70	
Charakter und Beschäftigung Dlouhodobé zaměstnání	mteučník Private 434709	
Gebohren: (Ort, Bezirk, Kreis, Jahr) narodený: (mesto, okres, rok)	Brno, Genuahaus	1860
Religion, Stand, ledig, verheiratet, verheiratet náboženstvo, stav, svobodný, ženatý neb vdova, ovdovělý	iqv.	verheiratet 1909
Stamm und Kinder (Name und Geburtsjahr) matrikula a deti (meno a rok narodenia)	Adolf Eisler Marty - - Leo - -	1888 Otto Eisler 30 1898 1898
Wohnort prezentní list	Paulshaus Genuahaus	
Ort, an dem geboren Pôvodný byt	Paulshaus Genuahaus	

Abgebildete Unterschrift des Gemeindegeldbesizers:
 Vlastnírukou podpís majiteľa danej časti domu:
 Johannes Sporer
 Paulshaus Genuahaus

Obrazok 16: Registračný list rodiny Eisler z 15. apríla 1912., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová

V období rokov 1899 - 1904 študoval na obecnej škole. V období rokov 1904 - 1910 absolvoval Česku štátnu reálnu na Antonínskej ulici v Brne.¹²³ V roku 1912 začal študovať architektúru a pozemné staviteľstvo na nemeckej technike v Brne (Deutsche technische Hochschule). Štúdium prerušil vynútenou štvorročnou vojenskou službou okolo roku 1915, ktorú strávil na fronte v Bosne a Albánsku.¹²⁴ Štúdium dokončil v roku 1922. Už počas štúdia, v rozmedzí rokov 1919 - 1921, praxoval vo viedenskom ateliéri u Heinricha Tessenowa.¹²⁵ Koncom 70. rokov profesor Vladimír Šlapeta sa zmienil po prvýkrát o pracovnej sťaži Otta Eislera v ateliéri architekta Waltera Groupia z roku 1922.¹²⁶ Podľa vypátraného knižného diela profesora Klaus - Jürgena Winklera¹²⁷ Otto Eisler v roku 1922 pracoval v ateliéri Waltera Groupia situovaného v budove Bauhausu vo Weimare.¹²⁸ Otto sa s pravdepodobnosťou podieľal na projektoch Kallenbach House,¹²⁹ Otte House¹³⁰ a Rauth House¹³¹ v Berlíne. Popri obytných budovách na rysovacích doskách ateliéru sa riešili taktiež priemyselné budovy spoločnosti Fagus G.m.b.H v Alfeld - Leine a Gebr. Kappe & Co.¹³² Prioritou ateliéru v tomto období však bola súťaž na budovu Chicago Tribune. V apríli roku 1922 Walter Groupius založil

- 123 Záznam o stredoškolskom štúdiu Otta Eislera, (1904 - 1910) navštevoval I. c.k. česku štátnu reálnu školu v Brne na Antonínskej ulici, kde v školskom roku 1909 - 1910 odmaturoval (fond M 85).
 Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.
- 124 V 60. rokoch navštívil Otto Eisler miesta vojnovéj fronty v bývalej Juhoslávii.
- 125 Heinrich Tessenow patril medzi racionalistov, bol priateľ s Ludwigom Mies van der Rohe, projektoval záhradné mesto Hellerau pri Dráždanoch (1910 - 1911), sídliska Trier a Hoptgarten, Eisler sa naučil pomocou hospodárnosti a funkčnosti docieľiť čo najväčšieho estetického účinku pri minimálnych nákladoch.
- 126 Zdroj: Muzeum města Brna, Špilberk, E-mailová korešpondencia s Lenkou Kudělkovou [online], 09.01.2012, lenka@spilberk.cz.
 Ranné diela pred Bauhausom, dom na ulici Am Horn vo Wymare (1923) - štandardizovaná bytová jednotka, racionálna jednoduchosť, objektívna kvalita, nová vecnosť - paralela k dvojdomu na Lipovej 39 - 41 v Brne (1926)
- 127 Profesor Winkler zomrel na začiatku roku 2011. Jeho vedecké materiály ostali nespracované.
 Zdroj: The Bauhaus, Universität Weimar, E-mailová korešpondencia s Norbert Korrek [online], 14.05.2013, norbert.korrek@uni-weimar.de.
- 128 Bývalá budova Sächsische Kunstschule Weimar navrhnutá Henrym van de Veldem z roku 1904 -1911.
- 129 Dostupné z: <http://www.harvardartmuseums.org/art/169712>
- 130 Dostupné z: <http://architectureul.com/architecture/otte-house>
- 131 WOLSCHKE - BULMAHN, Joachim. MULLER, Ulrich. FIBICH, Peter. *Gartenarchitektur und Moderne in Deutschland im frühen 20. Jahrhundert*. Hannover: CGL, 2006, s. 37
 Dostupné z: http://www.cgl.uni-hannover.de/fileadmin/luh/content/cgla/publikationen/broschueren/moderne_brosch_re.pdf
- 132 s. 2
 Dostupné z: <http://arkitekturforskning.net/na/article/viewFile/300/260>

Bauhaus - Siedlungsgenossenschaft GmbH s Fredom Forbatom ako hlavným architektom.¹³³¹³⁴

V roku 1930 si otvoril vlastnú kanceláriu a stal sa komandistom v súrodeneckej firme svojich bratov Artura a Mórica Eislerových.¹³⁵ Spoločný podnik, podnikateľský duch a vzájomné úsilie prispeli k vycibreniu tvorivého potenciálu architekta po stránke typologickej a konštrukčnej racionálnosti. Rozmedzie rokov 1930 -1935 patrí medzi najproduktívnejšie Eislerovo obdobie. Projektoval obytné budovy (rodinné domy, vily, nájomné domy), obchodné a administratívne objekty. Navrhol takmer 30 stavieb projektovaných pre firmu Artura Eislera. Vytváral typológiu s jasnou konštrukčnou podstatou a racionalitou pre ideu modernej obytnej kultúry. Architektonické inšpirácie architekt nachádzal vo výtvarnom umení, ktorému sa vášnivo venoval. Bol nadaným kresliarom. Krajinárske kresby a akvarely rodnej Českomoravskej vysočiny dokumentoval taktiež pomocou fotografickej techniky. Navrhoval a vyrezával bábky a čítal knihy. K jeho obľúbeným spisovateľom patrili Karl Kraus z Viedne, Erasmus Rotterdamský a Anatole France. S bratom Móricom, ktorý sa venoval aj zbierke starožitností, zbierali diela dobových maliarov.¹³⁶ Podporovali maliara Karla Nemca, s ktorým ich spájala rodiny kraj. Karol Nemeček bol taktiež autorom sgrafita ich prístavby záhradného domu a pôvodnej nástennej maľby vo voliére schodiska ich dvojdomu. Vlastnili grafiky od Josefa Vachala¹³⁷ a plastiky od Josefa Kubička.

133 Zdroj: Bauhaus - Archiv, Museum für Gestaltung, E-mailová korešpondencia s Wencke Clausnitzer [online], 15.02.2013, w.clausnitzer@bauhaus.de.

Zdroj: Kustos Bauhaus - Museum, E-mailová korešpondencia s Michael Siebenbrodt [online], 07.05.2013, Michael.Siebenbrodt@klassik-stiftung.de.

134 **Kallenbach House** (1920 - 1921): Puristicky čistá kubusová kompozícia v tvare písmena „L“ narušená štíhlymi francúzskymi oknami a lichobežníkovým arkiérom vstupu a obytnej časti., **Otte House**, Wolzogenstraße 17, Zehlendorf, Berlin (1921 - 1922): Otte House je jedna z prvých prác Waltra Groupia a Adolfa Meyera, Expresionisticky poňatá rezidencia inklinuje k funkcionalizmu. Kubusová hmota budovy má v strede ustupenú vstupnú niku. Fasáde dominujú plné čisté plochy. Budova je ukončená valbovou strechou so symetricky uloženými dvoma komínmi a výrazným presahom lichobežníkovo sa zbiehajúcej korunnej rímsy. V strede strechy je lichobežníkový vikier, ktorý s ustúpenou nikou hmoty domu vytvára jednotný celok., **Rauth House**, Berlin: Inšpirácia Frank Loyid Wright, **Fagus G.m.b.H**, Alfeld - Leine (1911 - 1913): Fabrika na výrobu topánok je príkladom architektúry modernistického paňatia. V roku 1925 bol dokončený interiér budovy. Čisto kubická hmota je zdôraznená subtilným nosným systémom a presklenou celoplošnou fasádou. Budova je manifestom obopnutého priestoru, jedným z nosných téz funkcionalizmu., **Gebr. Kappe & Co.**: Fabrika na výrobu poľnohospodárskych strojov., **Chicago Tribune**: V roku 1922 spoločnosť Chicago Tribune vyhlásila medzinárodnú architektonickú súťaž na budovy sídla spoločnosti. Súťaže sa zúčastnilo viac ako 260 ateliérov. Výťažný návrh architektov John Mead Howells a Raymond Hood bol v neogotickom štýle. Funkcionalisticky návrh Waltera Groupia a Adolfa Meyera tvorila stupňovito zoskupená kompozícia kubusových hmôt s prísne, rástrom rozdelenou fasádou a fragmentovým rozmiestnením horizontálnych balkónov.

135 Zdroj: WINKLER, Klaus-Jürgen. *Die Architektur am Bauhaus in Weimar*. Berlin München: 1993, s. 35 (projekt), 42 - 54 s. Stavebná firma Arthura Eislera vznikla v roku 1919 po založení I. Československej republiky, mala okolo 1000 zamestnancov. Firma realizovala Palác Morava (Ernst Wiesner), hotel Avion (Bohuslav Fuchs), Vila Tugendhat (Mies van der Rohe), Drevarská firma bola Mórica Eislera. Firma Ing. Lea Eisingera bola subdodávateľom firmy Arthura a Mórica Eisler.

Dostupné z: <http://www2.holocaust.cz/cz/history/people/eitinger>

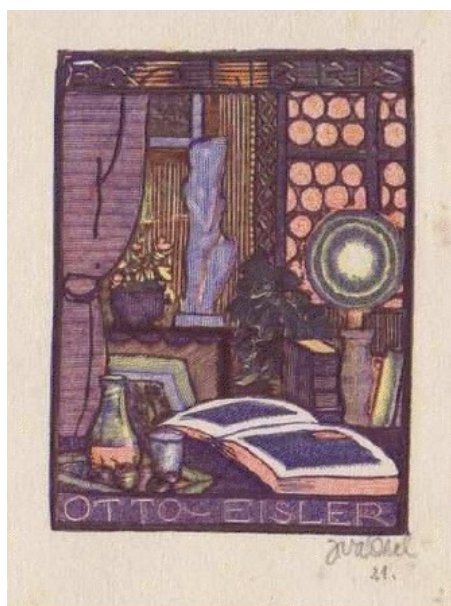
Zdroj: Muzeum města Brna, Špilberk, E-mailová korešpondencia s Jánom Krížom [online], 03.08.2013, symbiotechnika@iol.cz.

136 Neskôr musel zbierku za prítomnosti gestapa spáliť.

137 Popis: Zátiešie s knihou, lampou a oknom zo závesom. Varianta exlibris č. 992 v červenej farbe. Titul dola na okraji exlibris. Na pasparte ceruzkou 44/1921.

Dostupné z: <http://ubgz.dvacatestoletí.eu/predmet/3543513>

Zdroj: Regionální muzeum v Teplicích

Obrázok 17: Ex libris Otta Eislera od Josefa Váchala , Zdroj: Regionálne múzeum Teplice¹³⁸

Otto Eisler mal taktiež hudobné nadanie. Hrával na flaute a navštevoval koncerty komornej hudby. Zo športových aktivít sa venoval lyžovaniu, behával dlhé trate, boxoval na streche vlastnej vily, plával v bazéne, hrával tenis (kurt v záhrade jeho domu bol zrušený v 50. rokoch). Mal celoživotný záujem o botaniku a zoológiu. Miloval prírodu, bol nadšený záhradník a pestovateľ kaktusov. Vo voliére vlastnej vily choval okrem aligátora, chameleóna a papagájov aj kokeršpanielov, ktorým dával stále meno Alan (portrétoval ich). Po vojne sa ujal poranenej srnky. Stretával sa s nemeckými demokratmi a nemeckými, židovskými a českými intelektuálmi, ktorí utiekli pred Hitlerom. Pestoval tradíciu hrania kariet pri nedeľných predpoludniach. Bol vášnivým cestovateľom s častými návštevami Švajčiarska a Egypta. Vďaka finančnému zabezpečeniu viedol bohémsky život. Ubytoval hercov Voskovca a Wericha počas ich hostovania v Brne. V ich záhradnom dome prebýval nemecký maliar a karikaturista Thomas Theodor Heine (namaľoval portrét Otta Eislera, ktorý sa bohužiaľ nedochoval). Po vojne už nepoužíval nemčinu a vzájomnú korešpondenciu viedol v angličtine. Otto Eisler taktiež pôsobil v odborných a záujmových organizáciách, akými boli: Syndikát výtvarných umelcov Československých a Zväz československých výtvarných umelcov. Rodinný dom, v ktorom žil spoločne s bratom patrilo Móricaovi.¹³⁹

6.3.1 Obdobie rokov 1939 - 1945

Dňa 11. apríla 1939 Otta Eislera a jeho troch bratov zatklo gestapo a väznilo ich 6 týždňov na hrade Špilberk. Po prepustení sa musel gestapu denne hlásiť. Na tento moment si spomína taktiež Philip Johnson pri stretnutí s Ottom Eislerom.¹⁴⁰ Počas svojej cesty sa Johnson zastavil v Brne, kde sa chcel stretnúť s Ottom

138 Dostupné z: <http://ubgz.dvacatestoleti.eu/predmet/3543513>

139 podľa práva „de jure“

140 Pre autenticitu uvádzam tento úrivoček v pôvodnom znení. ...They stopped overnight in Brno, where Philip decided to pay an impromptu visit to Otto Eisler, who lived there. Eisler was one of the architects Philip had invited to participate in his „Modern Architecture“ exhibition at The Museum of Modern Art in 1932. Calling on him now seemed a gesture of courtesy mixed with pleasant nostalgia. What Philip failed to consider, as he later remembered it, was that Eisler was a Jew and a homosexual, and this was 1939. Eisler answered his phone call in a perceptibly faltering voice. „May I see you?“ asked Philip. What do you want to see me for?“ replied Eisler. „Well, you remember we put you in the book (The International Style), and I wondered how you are and how things are going“. They are not going well. But I'll see you. Greeting Philip at his home, Eisler could keep his head up only at a distorted, evidently painful angle. Obviously you don't know, he said, but I've been in the hands of the gestapo, and they let me out just the other day. I don't know how long I can talk to you. It was the kind of occurrence for which Philip in the ebullition of his mission was quite unprepared. It shook him. He wrote for help to Oud, who was powerless to do anything. ...

Eislerom, ktorého diela boli súčasťou výstavy „Modern Architecture“ z roku 1932 a knihy The International Style. Chcel mu vyjadriť poďakovanie. Zatelefonoval mu, pričom si neuvedomil, ako si neskôr spomenul, že Eisler mal židovský pôvod a homosexuálnu orientáciu. Bolo to v roku 1939. Eisler odpovedal neistým hlasom. Johnson navštívil Eislera, ktorý sa mu vyznal, že bol práve prepustený gestapom. Mal bolestne naklonenú hlavu fixovanú v jednom smere. Johnsona sa táto situácia dotkla. Žiadal Ouda o pomoc, ale bezvýsledne. Nakoniec sa Ottovi Eislerovi podarilo újsť do Nórska,¹⁴¹ kde sa pravdepodobne zamestnal ako asistent¹⁴² v projekčnej firme.¹⁴³ Naučil sa po nórsky. Po obsadení Nórska nemeckou armádou sa Eisler pokúsil o útek do Švédska (bol postrelený a zatýz späť do Osla). Bratovi Hugovi s rodinou sa útek podaril.¹⁴⁴ Vo vypätom období bol deportovaný postupne do táborov v Konsvingere, Grini, na neznáme miesto, Vratislavy a nakoniec do koncentračného tábora v poľskom Osvienčime, kde sa stretol s bratom Móricom. Aj na tejto urpútnej a neľudskej ceste si našiel čas na výrobu drevorezov. Od „pochodu smrti“ ich 11. apríla 1945 zachránila oslobodzovacia armáda. V júni toho istého roku, keď sa Otto a Móric¹⁴⁵ vrátili do Brna našli len vykradnutý dom na Neumannovej ulici.¹⁴⁶ Bratia Otta a Mórica počas vojny zahynuli.¹⁴⁷

Zdroj: JOHNOSON, Philip. SCHULZE, Franz. *Life and work*. Chicago: The University of Chicago Press, 1994 - ISBN 0-226-74058-7, 136 s.

141 Maliar a ilustrátor Thomas Theodor Heine Ottovi Eislerovi údajne obstaral pas na útek do Nórska.

142 Pravdepodobne Otto Eisler pracoval v niektorom zo štátných alebo súkromných (počas vojny trpeli nedostatkom práce) ateliérov v Nórsku, ktorý podporovali prisťahovalcov z Československa (Ove Bang, Gudolf Blakstad, Munthe-Kaas, Arnstein Arneberg, Harald Hals, Jacob K. Kielland), poprípade pre Wehrmacht (nemecká branná moc). V období rokov 1935 - 1937 československý architekt Jan Reiner (bývalý asistent Le Courbusiera) pravoval pre nórskeho architekta Ove Banga. Neskôr odišiel do USA.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Espen Johnsen [online], 26.03.2013, espen.johnsen@ifikk.uio.no.

Zdroj: The National Museum of Art, Architecture and Design, Oslo, E-mailová korešpondencia s Bente Aass Solbakken [online], 25.03.2013, bente.solbakken@nasjonalmuseet.no.

143 Otto Eisler bol odvedený do Československého zahraničného vojska v Osle v hodnosti nadporučik v zálohe. V zahraničnej armáde pravdepodobne neslúžil. (osobné číslo: Z)

Zdroj: Vojenský ústřední archiv, Praha, E-mailová korešpondencia s Mgr. Josefom Žikešom [online], 15.04.2013, podatelna@vuapraha.cz.

Stal sa čestným občanom dedinky Nesjestranda, ktoré v 60. rokoch navštívil. Obec Nesjestranda spadá pod municipálne územie Molde.

Zdroj: Visit Oslo, E-mailová korešpondencia s Pia [online], 09.11.2010, Info@visitoslo.com.

144 Hugo Eisler zomrel v marci 1944 v Göteborgu.

145 Dokumenty Vojenského historického archívu (VHA) k osobe Otto Eisler: kmeňový list (základný vojenský osobný spis), kvalifikačná listina (osobný list dôstojníka v zálohe), odvodný (prezenčný) lístok Československej zahraničnej armády, osobný spis účastníka národného boja za oslobodenie (podľa zákona č.255/46 Sb), Dokumenty Vojenského historického archívu (VHA) k osobe Móric Eisler: kmeňový list, osobný spis účastníka národného boja za oslobodenie (podľa zákona č.255/46 Sb).

Zdroj: Vojenský ústřední archiv, Praha, E-mailová korešpondencia s Mgr. Josefom Žikešom [online], 15.04.2013, podatelna@vuapraha.cz.

146 Počas vojny v ich dome býval náčelník nemeckého gestapa.

147 Leo Eisler: úmrtný protokol z roku 1941 - uložené AMB - fond - Archív mesta Brna-zbierka rukopisov a úradných kníh 1333 -1958 - značka A 1/3-inv. Číslo 8229

Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

V 50. rokoch začal architekt pracovať samostatne v provizórnych podmienkach obývačky svojho vlastného domu. Komunikoval len s Bedřichom Rozehnalom¹⁵², Jánom Viškom a susedom Jánom Tymichom. Prijal návštevu Alfreda Stiasneho junióra.¹⁵³ Stal sa externým zamestnancom botanickej záhrady Masarykovej Univerzity.¹⁵⁴ Ako spoluzakladateľ sa podieľal na zastavovacích plánoch a projektoch pavilónov a expozícií zoologickej záhrady v Brne - Bystrci. Spoluzakladal taktiež ZOO Zlín - Lešná. Otto Eisler zomrel 27. júla 1968 v Brne. Spolu s bratom Móricom a manželkou Gertrudou je pochovaný na židovskom cintoríne.¹⁵⁵

6.3.3 Stavebná a drevárska firma bratov Eislerových

Firma bola založená Arturom Eislerom v roku 1919. Patrila k priekopníkom revolučných stavebných technológií a architektonických postupov. Pracovné aktivity mala úzko prepojené s podnikateľmi židovského pôvodu (realizovala súkromné stavby ako aj továrne). Sídlila na Továrnej (dnes Úzká 7).¹⁵⁶ V najväčšom rozmachu mala takmer 1000 zamestnancov. Skupovala pozemky v Pisárkach a Stránicích (Masaryková štvrť). Zaoberala sa obytnými, nájomnými, obchodnými, administratívnymi a priemyselnými budovami. Z významných realizácií firmy spomenieme Vila Tugendhat (Mies van der Rohe), Hotel Avion (Bohuslav Fuchs), Palác Morava, Vila Neumark, Doretův dvůr (Ernst Wiesner). Do roku 1938 bola firma stavebníkom všetkých stavieb Otta Eislera.¹⁵⁷ Otto Eisler si vytvoril svojbytný štýl, ktorý mu umožňoval uplatňovať typizované prvky firiem jeho bratov. Za okupácie si firmu prenajal a neskôr kúpil Dr. Sepp Schurius. Po vojne sa Móric znovu pustil do budovania firmy. V roku 1948 bola firma znárodnená. Otto Eisler v období 1946 - 1948 viedol firmu svojho brata Huga Eislera.¹⁵⁸ Po roku 1948 bola firma znárodnená, neskôr prešla firmami Konstruktiva, Československé stavebné závody, Průmstav, Priemyslové stavby Brno (mali podnikový archív v Brno - Lišeň)¹⁵⁹

6.4 Zoznam prác Otta Eislera pred rokom 1939

- 1920 - 1930 Územný plán (Kamenný mlyn, Stránice, Brno)¹⁶⁰
- 1923 Nájomný dom (Gorazdova 6, Brno)¹⁶¹
- 1927 Družstevné rodinné domčeky (Lesnická 22 / 23)
- 1927 Rodinný dvojdom Dr. Viktora Krause a Eugena Linka (Lipová 39 a 41, Brno)¹⁶²
- 1928 Administratívny a obytný dom s obchodmi Životní pojišťovny Phoenix (Běhounská 10, Brno)¹⁶³
- 1929 Nájomný dom (Erbenova 3, Brno)
- 1930 Vlastný rodinný dom (Neumannova 10, Brno)
- 1930 - 1931 Obchodný a obytný dom firmy Herbert a Friedrich Wittreich (Masarykova 19 - 21, Orlí 2, Brno)

152 Ubytoval študentov Bedřicha Rozehnala vo vlastnom dome.

153 Rodina Stiasny emigrovala do USA a podporovala umelcov.

154 Premenená na Univerzita J.E.Purkyne v Brne.

155 V spoločnej hrobke sú pochovaní Ing. Arch. Otto Eisler (1893 - 1968), Ing. Móric Eisler (1888 - 1971), Gertrúda Eislerová rod. Hermannová (1902 - 1982)

Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=3188

156 Razítko Ing. Arthur Eisler Tovární 7 (podľa domovského listu / heimatsschein), alebo šlo o správčovské vlastníctvom (hausverwaltung).

157 Okrem obchodu Mórica Hartmanna a Vily Žikmunda Muncha v Hodicích.

158 MZA Brno, fond H 827 a spis vo fonde C 11 civilný Krajský súd Brno, firemná agenda, kart. 89, sp. zn. A VIII 191. Zdroj: Moravský zemský archív v Brně, E-mailová korešpondencia s Miroslavou Kučerovou [online], 23.05.2012, kucerovam@mza.cz.

159 V roku 1979 PhDr. Jiří Hanzal (Zemský archív Brno) vyčlenil archív Arthura Eislera po rok 1947. Podotkol neúplnosť archívu. Dom Alfreda Placzka, Jirásková 31, autor: Artur Eisler, Gustav Ludwig (1922 - 1923)

160 inventárne číslo: 235 518, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

161 Autorstvo na základe priateľstva s Adolfom Loosom.

162 fotografie z roku 1927 (archív Ing. Boleslava Bloudka), inventárne číslo: 235 009, 235 044

Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

163 fotografie cukrárstva (foto: De Sandalo), inventárne číslo: 235 ???, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

- 1931 - 1933 Návrh obchodnej a administratívnej budovy Skene a spol. (Cejl 5, Brno)¹⁶⁴
 1931 Stavebný program budov lekárskej fakulty (Brno)¹⁶⁵
 1932 Nájomný dom (Údolní 72, Brno)¹⁶⁶
 1932 Nájomný dom (Křížkovského 21 - Zedníkova, Brno)¹⁶⁷
 1932 Letný dom (Vranov u Brna)
 1932 - 1933 Súťažný návrh na reguláciu a zastavanie Kraví hory v Brne (budova lekárskej fakulty Masarykovej univerzity a klinickej nemocnice)¹⁶⁸
 1933 Návrh obytného domu Ing. Fridricha Perla (Lipová 13, Brno)¹⁶⁹
 1933 Portál krajčírského salónu (Masarykova 25 / 27, Brno)
 1933 Nájomný dom (Jánská 18 / 20, Brno), nejasné autorstvo
 1933 - 1937 Obchodný a nájomný dom Jepa (Náměstí Svobody 8, Brno)¹⁷⁰
 1934 Nájomný dom (Mlýnská 25, Brno)¹⁷¹
 1934 Synagóga, židovská modlitebna (Skořepka 13, Brno)
 1934 - 1946 Návrh obytného domu Ing. Sábla (Kamenný mlyn, Brno)¹⁷²
 1934 - 1936 Návrh prevádzkovej a nájomnej budovy Lidových novin (Běhounská ul., Josefská ul., Brno)¹⁷³
 1934 - 1937 Návrh administratívnej budovy Riunione Adriatica¹⁷⁴
 1934 Vila Zikmunda Müncha (Hodice u Jihlavy č. p. 130)¹⁷⁵
 1935 Nájomný dom (Drobného 28b, Brno)
 1935 Nájomný dom (Botanická 6, Brno)
 1935 Činžovná vila (Vinařská 44, Brno)¹⁷⁶
 1935 Rodinný dom (Neumannova 11, Brno)¹⁷⁷
 1935 Návrh na zástavbu nárožia (Koliště a tř. Milady Horákové, Brno)
 1935 Návrh nájomného domu s obchodmi (Koliště 27, Brno)
 1935 - 1936 Nájomný dom (Koliště 31, Brno)
 1935 - 1936 Nájomný dom (Koliště 29, Brno)
 1936 Nájomný dom s obchodmi (Cejl 4 / 6, Brno)

- 164 Cejl 5 / byv. Gottwaldova 5, inventárne číslo: 234 781, 234 798
 Popis stavby obchodnej a administratívnej budovy firmy Skene a spol. (20 listov), inventárne číslo: 235 637
 Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 165 59 listov, inventárne číslo: 235 740, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 166 (Údolní 72, Brno) Dr. B Macak (riaditeľ V.V. Joštova 1 byv. Tř. Obrancu míru 76 / 36, Staviteľ: Julius a Artur Eisler,
 Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silviou Klimešovou [online], 25.03.2013, sklimesova@bvk.cz.
- 167 fotografie D. Sandalo, inventárne číslo: 235 787, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 168 rozdeľovací a zastavovací plán pozemku taktiež z rokov 1934, 1937, 1938, Žlutý kopec: Hroznová ul., Preslova ul., Barvičova ul., Pod Kraví, Wilsonův les, inventárne číslo: 234 874, 234 880, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 169 inventárne číslo: 234 886, 234 896, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 170 Budova bola zbúraná.
- 171 1934 (Mlýnska 25 a Štěpánska ul., Brno) Majiteľ domu: Helena a Susan Štiassne
 Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silviou Klimešovou [online], 25.03.2013, sklimesova@bvk.cz.
- 172 inventárne číslo: 234 691, 234 699, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 173 inventárne číslo: 234 746, 234 777, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 174 inventárne číslo: 235 616, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 175 pristavba vily Zikmunda Müncha, inventárne číslo: 234 799, 234 813, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 176 fotografia, (Vinařská 44, Brno) Dr. Leopold Witz, Ing. Artur Eisler
 Zdroj: Technické múzeum Brno, E-mailová korešpondencia s PhDr. Naděždou Urbánkovou [online], 22.04.2013, urbankova@technicalmuseum.cz.
 Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silviou Klimešovou [online], 25.03.2013, sklimesova@bvk.cz.
- 177 1935 (Neumannova 11, Brno) Arnošt Ney, J.L. Bacon
 Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silviou Klimešovou [online], 25.03.2013, sklimesova@bvk.cz.

- 1936 Nájomný dom (Kamenomlýnská 14, Brno)
 1936 Nájomný dom (Lipová 33, Brno)
 1936 Nájomný dom (Bratří Čapků 18, Brno)
 1936 Nájomný dom (Bratří Čapků 20, Brno)
 1936 Nájomný dom (Ponávka 4, Brno)
 1936 Nájomný dom (Pořiči 13, Brno)
 1937 Nájomný dom s obchodmi (Novobranská 8, 10, 12, Orlí 28, Brno)
 1937 Návrh rodinného dvojdomu Lea a Emmy Eislerových (Nové Město na Moravě)¹⁷⁸
 1937 - 1938 Návrh paláce poisťovne Merkur (Benešova 22, Brno)¹⁷⁹
 1938 Návrh nájomného domu (tř. Kapitána Jaroše 4, Brno)
 1938 Projekt nájomného domu Františka Poppera (Husova 1, Brno)¹⁸⁰
 1938 Návrh synagógy (Uherský Brod)¹⁸¹
 1938 Projekt obytného nájomného domu A.Stiassného (tř. Legionářů 4 / 5, Brno)¹⁸²
 1939 okolo Návrh parných kúpeľov (Holešov)
 1939 okolo Rodinný dom (Bedřicha Smetany 1123 / 24, Boskovice)

6.5 Zoznam prác Otta Eislera po roku 1939

- 1945 Návrh obytného domu V.a M. Mokrých (Lomnice u Tišnova)¹⁸³
 1945 Návrh nájomného domu Ing. Bednář (Jezuitská ul., Brno)¹⁸⁴
 1945 Návrh Materskej a obecnej školy a sadových úprav (Nové Heřmanice)¹⁸⁵
 1946 Návrh na zástavbu nárožia (Koliště a tř. Milady Horákové, Brno)¹⁸⁶
 1946 - 1948 Návrh záhradných úprav materskej a obecnej školy (Boršov)¹⁸⁷
 1947 Obytné domy primárov (Hodonín)¹⁸⁸
 1947 Rodinný dom Stanislava a Aloisie Katolíckých (Brusná u Tišnova 11)¹⁸⁹
 1947 Obytné domy lekárov (Kyjov)
 1947 Návrh obytného dvojdomu G.a E. Šlotových (Preslova ul., Brno)¹⁹⁰
 1947 Projekt obytného domu Žofie Karbulkovéj (Preslova ul., Brno)¹⁹¹
 1947 Projekt obytného domu M. Pavlouškovéj¹⁹²
 1947 Návrh adaptácie obytného domu J. a V. Rusnákových (Květná 30, Brno)¹⁹³
 1947 Návrh nájomného domu Otilie Netušilovéj (Cejl 20 / 22, Brno)¹⁹⁴
 1947 Návrh obytného domu (Josefská ul., Brno)
 1947 Návrh Plodinové bursy (Brno)

178 inventárne číslo: 234 896, 234 904, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

179 Z archívu Otta Eislera: podklady pre úpravu poisťovni Merkur (Hotel Alberta Holitzkého) byv. tř. 1. máje / Bahringstrasse, inventárne číslo: 235 483, 235 486, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

180 úprava nájomného domu Františka Poppera, inventárne číslo: 235 162, 235 198, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

181 inventárne číslo: 234 666, 234 690, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

182 inventárne číslo: 233 411, 234 427, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

183 inventárne číslo: 233 713, 233 720, Plánová dokumentácia je archivovaná v Muzeu mesta Brna, Špilberk (v dvoch návrhoch), Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

184 inventárne číslo: 234 654, 234 657, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

185 inventárne číslo: 234 041, 234 049, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

186 Plánová dokumentácia je archivovaná v Muzeu mesta Brna, Špilberk., Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

187 inventárne číslo: 234 162, 234 167, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

188 inventárne číslo: 233 944, 233 976, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

189 inventárne číslo: 234 565, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

190 inventárne číslo: 234 240, 234 257, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

191 inventárne číslo: 234 499, 234 510, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

192 inventárne číslo: 234 708, 234 745, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

193 inventárne číslo: 234 467, 234 470, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

194 bývala Gottwaldova 20 / 22, inventárne číslo: 235 640, 235 643, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

- 1947 Návrh budovy Tlačiarenských podnikov Novina (Mášova 3, Brno)¹⁹⁵
- 1947 Návrh textilnej továrne, tkalčovne (Hluk)¹⁹⁶
- 1947 Projekt továrne na krajky (Veselí nad Moravou)¹⁹⁷
- 1947 Návrh židovského pamätníka umučeným Chevra Kadiša (Rokyčánska ul., Plzeň)¹⁹⁸
- 1947 - 1948 Obytný dom E. a J. Monáthových (Barvičova 57 / 72, Brno)¹⁹⁹
- 1947 - 1948 Návrh slobodární Vítkovických železiarní (Ostrava)²⁰⁰
- 1947 - 1949 Návrh obchodnej školy a nájomného domu (Údolní 47 / 49, Brno), spolu s urbanistickým návrhom zástavby časti Údolní ulice²⁰¹
- 1948 Návrh rodinného domu MUDr. B. Janík (Barvičova ul., Brno)²⁰²
- 1948 Projekt obytného domu MUDr. Josefa Šímka (Preslova 30, Brno)²⁰³
- 1948 Návrh budovy strednej školy (Rovečné)²⁰⁴
- 1948 Okresná nemocnica (Hodonín)²⁰⁵
- 1948 - 1949 Obytné domy lekárov (Dačice)²⁰⁶
- 1949 Návrh budovy internátu ošetrovateliek (Výstavní 17 / 19, Brno)²⁰⁷
- 1949 Návrh domu primárov (Dačice)
- 1949 Návrh hospodárskych budov výzkumnej stanice dendrologickej (Brno)²⁰⁸
- 1949 Návrh urbanistického riešenia námestia (Havlíčková náměstí, Dačice)²⁰⁹
- 1949 - 1966 Rôzne stavby a objekty pre ZOO v (Bystrc, Brno)²¹⁰
- 1950 Návrh štadióna (Dačice)²¹¹
- 1950 Budova šatní a byt správcu (Dačice)²¹²
- 1961 Projekt priehrady (Rozkoš)²¹³
- 1962 - 1963 ZOO záhrada zámku Ohrada (Hluboká nad Vltavou)²¹⁴
- 1966 Projekt sadových úprav Ústavu pre vzdelávanie stredných zdravotníckych pracovníkov (Masarykova štvrť, Brno)²¹⁵

-
- 195 inventárne číslo: 234 567, 234 587, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 196 inventárne číslo: 234 428, 234 436, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 197 inventárne číslo: 233 909, 233 912, 234 603, 234 617, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 198 inventárne číslo: 234 588, 234 602, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 199 zoznam nábytku (1list), inventárne číslo: 235 638, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 200 inventárne číslo: 234 778, 234 780, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 201 Plánová dokumentácia je archivovaná v Muzeu mesta Brna, Špilberk., Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 202 inventárne číslo: 234 618, 234 630, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 203 inventárne číslo: 235 79?, 235 80?, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 204 inventárne číslo: 234 205, 234 229, 235 64?, 235 6??, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 205 Bedřich Rozehnal (z archívu Otta Eislera), inventárne číslo: 234 177, 234 180, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 206 inventárne číslo: 234 304, 234 337, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 207 inventárne číslo: 233 563, 233 585, materiál z rokov 1944, 1948, 1949, inventárne číslo: ??? ??, ??? ???
Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 208 inventárne číslo: 234 050, 234 061, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 209 Plánová dokumentácia je archivovaná v Muzeu mesta Brna, Špilberk., Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 210 Vivárium, pavilón opíc, pavilón šeliem, pavilón pre kozy a ovce, pavilón tučnokožcov, králikárňa, expozícia sov, expozícia medveďov a vlkov, výsadba zelene, kliecky vodného vtáctva, kliecky teplomilných kopitníkov, pracovne ZOO z roku 1959, inventárne číslo: 233 827, 233 862, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
fotografie pavilonu pre vtáctvo z roku 1959 - 1962, foto: Mráz (Brno - Žabovresky), inventárne číslo: 235 007, 235 008
Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
fotografie staveniska pavilónu pre medveďov, model neurčitého pavilónu, model pavilónu opíc, pohľad na vstupnú bránu, expozícia mývalov, parková úprava medzi jednotlivými pavilónmi z rokov 1959 - 1962, inventárne číslo: 235 764, 235 774
Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 211 Projekt pozostáva zo samostatného štadióna a pridružených budov správy športového areálu.
Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 212 inventárne číslo: 235 802, 235 811, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 213 územný plán, inventárne číslo: 234 471, 234 474, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 214 Jiří Andreska (z archívu Otta Eislera), inventárne číslo: 234 151, 234 154, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
- 215 Vl. Selzer, inventárne číslo: 234 511, 234 531, územie vymedzené ulicami v Jiráskové (úradnícke) štvrti - Vinářská, Lipová a Neumannová, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

- 1966 Návrh obytného domu (Svratka)²¹⁶
 1966 Projekt investičnej štúdie pavilónu prameňa Aloiska (Biela štvrť, Luhačovice)²¹⁷
 1959 - 1960 Celková koncepcia ZOO (Zlín – Lešná)
 1920 - 1966 Záhradné úpravy vlastných víl
 Návrh Získalovej obchodnej školy (Údolná 47 / 49, Brno)²¹⁸
 Návrh Dietnej školy kliniky profesora Charváta (Vodičková 638, Praha)²¹⁹
 Návrh obytného domu Ruženy Rotreklovej (Joštova - Údolní, Brno)²²⁰
 Návrh zariadenia bytu Josefa Wintra²²¹
 Návrh pomníka židovskej obce náboženskej (Brno)²²²
 Návrh stolárskej dielne Ing. Huga Eislera (Tovární 7, Brno)²²³
 Návrh pomníka pre MUDr. J. Zetky a O. Zetkovej²²⁴
 Návrh parných kúpeľov firmy A. Kroutila (Holešov)

V nasledujúcom opise rozoberiem a priblížim jednotlivé zvolené realizácie nájomných a rodinných domov architekta Otta Eislera.

6.6 Tvorba Otta Eislera pred rokom 1939

- 1927 Rodinný dvojdom Dr. Viktora Krause a Eugena Linka (Lipová 29 a 41, Brno)²²⁵

Dom naznačoval formálnu blízkosť k internacionálnemu štýlu²²⁶ a rannými dielami Waltera Groupia so svojou puristickou čelnou fasádou a schodiskom. Z koncepcie tejto stavby vychádzajú neskoršie Eislerové stavby na Údolnej a Kamenomlynskej ulici.

- 1928 Administratívny a obytný dom s obchodmi Životní pojišťovny Phoenix (Běhounská 10, Brno)

Dom má puristické priečelie s vysokým dvojpodlažným, travertinovým soklom.²²⁷ Železobetónová konštrukcia dovoľovala možnosť voľnej dispozície priestorov.

- 1929 Nájomný dom (Erbenova 3, Brno)

Ranná práca nájomného štvorpodlažného domu s tromi šesť izbovými bytovými jednotkami pre strednú vrstvu obyvateľstva. Dom má na fasáde výrazný stredový arkiér s pásovými oknami a prečnievajúcu rímsu strechy.

-
- 216 inventárne číslo: 234 537, 234 543, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 217 VI. Selzer (z archívu Otta Eislera), inventárne číslo: 234 291, 234 303, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 218 inventárne číslo: 233 493, 235 519, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 219 inventárne číslo: 235 490, 235 492, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 220 Joštova, byv. tř. Obránců míru - Údolní, inventárne číslo: 234 544, 234 556, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 221 inventárne číslo: 233 710, 233 712, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 222 inventárne číslo: 234 233, 234 234, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 223 inventárne číslo: 234 235, 234 239, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 224 schéma urny, inventárne číslo: 234 658, 234 660, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 225 bývalá Lipová 57 - Vinářska, čp. 246 a 247, diplomová práca Simone Hain z roku 1979
 226 podľa tvrdenia Henry - Russell Hitchcock a Philip Johnson v knihe „The International Style“. Dom bol predstavený na výstave International Style, Architecture since 1922 v Múzeu moderného umenia v New Yorku v roku 1932 (Philip Johnson a Henry - Russell Hitchcock)., Zdroj: Archív Múzea mesta Brna
 227 Union banka od Ernsta Wiesnera

1930

Vlastný rodinný dom (Neumannova 10 / 11 č.p. 554, Brno)

Dom bol predstavený pod názvom Ein Wohnhaus für zwei Junggesellen. Dom sa nachádza vo svažitom teréne. Na pozemku sa okrem samotného domu nachádza aj záhradný dom s reliéfnou maľbou Karola Nemca, skleník, plavecký bazén, jazierko a tenisový kurt. Dom má dve prístupové cesty. Konštrukciu domu tvorí železobetónová konštrukcia vyplnená murivom. Zvláštnosťou domu je jeho technokratické poňatie, v dome nie sú reprezentatívne miestnosti, inklinuje viac k internacionálnemu štýlu ako Lóósovskému chápaniu, Groupiovej typizácie a Wiesnerovej exkluzivite s vyváženými proporciami a racionálne aditívnym radením priestorov. Balkónové, nautické zábradlie je ukotvené obopínajúc betónovú dosku so spodným ukotvením posilnené čistotou obopínajúcich stien. Vstupné dvere sú vybavené malým okrúhlym oknom a celé sú osadené vo vyleštenom mramorovom ostení. V zimnej záhrade a voliére boli pôvodné maľby od Karola Nemca.

1930 - 1931

Obchodný a obytný dom firmy Herbert a Friedrich Wittreich (Masarykova 19 / 21, Orlí 2, Brno)

Stavebník: Herbert a Frídrieh Wittreich (brnenský podnikatelia) I. dom tejto etapy. Budovu tvorila predajňa textilu na prízemí a prvom podlaží, priznaná presklenenou fasádou,²²⁸ kancelárie a bytové priestory. Hmota budovy pôsobí novotvarom v historickej zástavbe umocnená bledomodrým sfarbením. Aditívne radenie bytových priestorov (5 jednotiek do ulice Orlí a 4 jednotiek do ulice Masarykovej). Na stavbe boli použité typizované štvordielne okná. Po roku 1946 bolo upravené nárožné priečelie od Otta Eislera.

1932

Najomný dom (Údolní 72, Brno)

Estetický náboj tohto puristicky čistého domu je ponechaný na detailné prevedenie funkčných prvkov, dverí, okien, zábradlia. Symetrická fasáda je podporená ustupujúcim posledným podlažím. Obdĺžnikový pôdorys obsahuje troj a štvor izbové byty. Ustupené podlažie tvoril priestranný 6 izbový byt s prechodovou emfiládou. Z každého podlažia je výstup do parku, ktorého sadovnícka úprava zostala nedokončená.

1932

Nájomný dom (Křížkovského 21, Zedníková, Brno)

Stavebník: Antonín a František Böhmovy. Obytný dom v pôdorysnom tvare písmena „L“ s nárožne umiestneným štvrtkruhovým schodiskom, lichobežníkovo zasunutým vstupom, výrazným rizalitom osadeným pásovými oknami a centrálnymi zapustenými balkónmi. Poschodie obsahuje 2 trojizbové a 1 dvojizbový byt.

1933

Rodinný dom (Lipová 13, Brno)²²⁹

Stavebník: Ing. Bedřich Perl. Dom bol postavený na severnej strane pôvodnej parcely, ktorú vlastnili Eislerovci. Má výrazný obdĺžnikový pôdorys. Postavený ako dvojdom spolu s architektom Eduardom Žáčkom. Oba stavala firma Arthura Eislera. Suterén prístupný cez niku obsahuje garáž, byt domovníka, sklady. Prízemie tvorí obytnú funkciu, poschodie tvorí nočná časť. Na fasáde je osadený pozdĺžny balkón s dynamickým, polkruhovým zakončením.

1933 - 1937

Obchodný a nájomný dom Jepa (Náměstí Svobody 8, Brno), zdemolovaný

Stavebník: Karel a Robert Platzek. Remeselnicky traktovaná fasáda bola delená

228 K projektu sa dochoval náčrt s pásovými oknami v prízemí., Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

229 Podľa profesora Jiřího Kroupu je presnejšie datovanie domu do rokov 1930 -1931.

trojdíelnymi oknami a kamenným obkladom, avšak bez výrazu. Partér a prvé podlažie obsahovali obchodné priestory. Vyššie štyri podlažia boli podlažné do hĺbky 12 metrov. Dom mal ustupujúce vrchné podlažie a technické vymoženosti: diaľkové parné ústredné kúrenie, vlastné chladiace zariadenie, mechanické odvetrávanie okien. Bol postavený ako železobetónový skelet s tehlovou výplňou. V 70. rokoch bola budova zdemolovaná, kvôli statickým poruchám (bauxitový cement).

1934 Synagóga, židovská modlitebna (Skořepka 13, Brno)

Spolok *Agudas Achim* (zväzok bratov) vznikol zlúčením viacerých ortodoxných spolkov. Minimom výrazových prostredkov sa docielil efekt. Strohej hranolovej hmote o rozmeroch 18,5 x 15 x 10,5 metrov dominuje veľké štvorcové okno. Počas II.svetovej vojny slúžil priestor synagógy ako sklad. V 175 m² plochy sa nachádza miesto pre 184 mužov, galéria pre ženy rozložená po troch stranách centrálného priestoru nesená dvoma stĺpmi.²³⁰

1934 Vila Zigmunda Müncha (Hodice u Jihlavy č. p. 130)

Stavebník: Zigmund Münch. Zaužívané prístupové metódy pri obytnej tvorbe architekta Otta Eislera vychádzajúcej z konceptu racionálneho purizmu, boli v projekte vily v Hodiciach pri Jihlave adaptované o krajinný ráz prostredia použitím lomového kameňa, ktorým bol obložený sokel objektu, fasádou z neomietanej tehly a valbovou strechou zapadajúcou do rurálneho koloritu prostredia. Súčasťou projektu bol aj zrubový zahradný domček.

1934 - 1936 Návrh prevádzkového a nájomného domu Lidových novin (Josefská, Brno)²³¹

Samotnej výstavbe budovy predbiehali návrhy viacerých alternujúcich projektov. I. Projekt: (1934). Navrhnutá bola 5 poschodová budova v tvare písmena „L“. V suteréne, na prízemí a prvom podlaží sa nachádza vestibul, sklady, garáže, rotačky, sadziarne, stroje a expedícia. Druhé a tretie podlažie patrilo redakcii Lidových novin. Na štvrtom a piatom poschodí boli priestrané byty. Schodisko bolo umiestnené v zadnej časti. II. Projekt: (1935) Bol pôdorysne vymedzený do nepravidelného obdĺžnika. Schodisko mal situované po ľavej strane. Okná obytných miestností smerovali do dvora. III. Projekt: (1936) Vyznačoval sa užším a pretiahnutejším pôdorysom, bytmi nižšieho štandardu (každé poschodie obsahovalo 3 bytové jednotky rozdelené do 2 blokov, od 1 po 4 izbovú dispozíciu v prvom bloku a dvoch 2 izbových bytov v druhom bloku). Realizovaná bola 7 poschodová budova. V prízemí boli obchodné prevádzky. Na 2 a 3 podlaží redakcia Lidových novin. Ostatné nadzemné podlažia obsahovali byty a strešnú nadstavbu. Verbálnym jazykom architektúry bola fasáda komerčnej vybavenosti budovy odetá kamenným obkladom s veľkými oknami. Obytné fasáde dominovali trojdielne okná.

1935 Nájomný dom (Botanická 6, Brno)

Stavebník: Emil Pollak. Čisto 7 poschodový nájomný dom s ustupujúcim posledným podlažím s vertikálne členenou fasádou vytvára dôstojné bývanie pre strednú vrstvu obyvateľstva. Harmonický začlenený dom do prostredia má zdynamizovaný pravouhlý rizalít a polkruhové balkóny nad vstupom po ľavej strane budovy podobne ako v predošlých projektoch na Lipovej 13 a Barvičovej 71. Na rizalíte boli použité 4 dielne okná v kontraste s 3 dielnymi na zvyšku fasády. Každé podlažie obsahuje 4 izbový priestraný byt s miestnosťou pre slúžku a dvoma balkónmi a centrálnou chodbou.²³²

230 Uvádza sa taktiež datovanie projektu 1935 - 1936, Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

231 V Muzeu mesta Brna, Špilberk sa dochovali pôvodné škice fasády a pôdorysov., Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

232 Novobrankska (1937), Drobneho (1930 - 1932), Novobrankska (1934), Grohova - Bratři Čapku (1932 - 1936), rozširujú obytný dom na Botanickéj, majú však širšiu fasádu, používajú dva typy balkónov, polkruhový vystupujúci z fasády akcentuje, dvojité sípce balkónov, nárožné okná a sklenená deliace stena.

1935 Nájomný dom (Drobného 28b, Brno)

Stavebník: Arthur Eisler. Tento projekt nasledoval hneď po dokončení domu na Botanickéj 6, pričom architekt prepracoval tento koncept. Je to 5 podlažný dom s rovnou strechou v radovej zástavbe. Na čelnej fasáde sú použité dva typy balkónov (obdĺžnikový na pravej strane, polkruhový so zapustením na ľavej strane), čo vytvára optickú rozmanitosť. Na každom podlaží sa nachádza jeden 2 a 3 izbový byt s centrálnou chodbou.

1935 Činžovná vila (Vinařská 44, Brno)

Stavebník: Dr. Leopold Witz. Dom je situovaný v svažitom teréne. Má dve podlažia s rovnou strechou a takmer štvorcový pôdorys. Fasáda je osovo rozdelená na plnú stenu s trojkridlovým oknom a zapustenými lódziami s celopresklenou bočnou stenou.

1935 Rodinný dom (Neumannova 11, Brno)

Stavebník: Arnošt Ney. Masívna hmota domu s valbovým zastrešením je podporená murovaným pozdĺžnym balkónom a balkónovou nikou na čelnej fasáde. Otto Eisler projektoval taktiež vnútorné zariadenie a dekoratívne prvky.

1935 - 1936 Nájomný dom (Koliště 31, Brno)

Stavebník: firma Klimeš. Nevýrazné poňatie 4 podlažného nájomného domu s obchodným partérom a prejazdom do dvora je spestrené osovo umiestnenými balkónmi s trubkovitým zábradlím.

1935 - 1936 Nájomný dom (Koliště 29, bývalé Koliště 35, Brno)²³³

Stavebník: Arthur Eisler. Počas projekcie sa zmenila dispozícia parcely a projekt sa prepracoval. Monumentálne pôsobiaci 6 podlažný dom s dominantným štvorosovým arkierom, obchodným partérom a prejazdom do dvora. V najvyššom podlaží je arkier ukončený stĺporadím lícujuúcim s celkovou výškou budovy. Po celej fasáde sú pravidelne rozmiestnené štvorkridlové okná (po vzore Krížkovského). Dom má dvojblokovú dispozíciu so schodiskom v tvare písmena "U" v centre dispozície. Na čelnú fasádu sú orientované izby predných bytov (3 a 2 izbové) s kuchyňou situovanou do vnútrobloku. Byty vnútrobloku sú dvojizbové.

1936 Nájomný dom s obchodmi (Cejl 4 / 6, Brno)²³⁴

Stavebník: M. Löw Beer a J. Riemer. Pôdorys tvaru písmena „L“ nájomnej budovy má nad obchodným prízemím 4 podlažnú hmotu (ulica Vlhká) a 6 podlažnú hmotu (ulica Cejl 4 / 6). Výrazne horizontálne šambránové orámovanie okien čelnej fasády je netypické pre tvorbu Otta Eislera. Zadná fasáda budovy je funkčne doplnená balkónmi a lódziami.

233 V časopise Forum (1937 s. 201) je ručne napísaná poznámka spochybňujúca autorstvo (rakúsky architekt Epstein). Projekt mal dve varianty (v I. variante bola balkónová fasáda prevzatá od Bohuslava Fuchsa)

234 Plány z roku 1931, stavba realizovaná 1932 - 1935. Projektová dokumentácia budovy Skene sa nachádza v Muzeu mesta Brna, Špilberk. Výkresy sú podpísané Ottom Eislerom, avšak pečiatkami Dr. Ing. Bruna Bauera, Wien. Aj keď autorstvo tohto domu je nepodložené podľa profesora Jiřího Kroupy ide o stavbu Otta Eislera. Dom vychádza z predchádzajúcich návrhov budovy Admirale a Merkur., Zdroj: Archív Múzea mesta Brna

1936 Nájomný dom (Kamenomlýnská 14, Brno)

Stavebník: Leopold Blum. Dom vychádza z barokového pôdorysu písmena „U“ s výraznou plasticitou fasád. Zrkadlovú dispozíciu delí jednoramenné schodisko. Každé podlažie obsahuje 2 typy 2 izbových bytov, ktoré sú zrkadlovo umiestnené. Dom svojou čistotou prevádzky a elegantným zovňajškom bol považovaný za jeden z najlepšie vyriešených nájomných domov 30. rokov.

1936 Nájomný dom (Bratří Čapků 18, Brno)

Stavebník: Adolf, Richard, Vilém Witzekovci. Uličná fasáda domu je skopírovaná s nárožným domom (Bratří Čapků 20) a vytvára s ním vizuálnu jednotu. Jednotlivé podlažia sú prístupné dvojramenným schodiskom umiestneným v zadnom trakte a obsahujú 1 a 2 izbové byty s centrálnou chodbou jasne oddeľujúcou prevádzky domu.

1936 Nájomný dom (Bratří Čapků 20, Brno)

Stavebník: Adolf, Richard, Vilém Witzekovci. Domu na nárožnej parcele s valbovou strechou a priznaným presahom rímsy dominujú nárožné polkruhové balkóny s presklenou stenou, pod ktorými je situovaný vstup s nárožným stĺpom. Typické podlažie s nárožným schodiskom pozostáva z jedného 3 a 2 izbového bytu.

1936 Nájomný dom (Poříčí 13, Brno)²³⁵

Majiteľ domu: Alfred Stiassni. Projekt najomného domu bol súčasťou fotodokumentácie Technického múzea v Brne. Hmota 6 podlažného objektu s centrálnym nadstavaným siedmym podlažím sa vyznačuje schematickým traktovaním fasády so šiestimi osami trojkridlových okien a centrálnou osou okien dvojkridlových. Monotónnosť fasády je spestrená akcentáciou sedempodlažnej časti budovy, rytmizáciou okenných otvorov a zmenou šírky rozostupu okenných osí. V súčasnosti má objekt zateplenú fasádu a vymenené okná.

1937 Nájomný dom s obchodmi (Novobranská 8, 10, 12, Orlí 28, Brno)

Stavebník: Antonia a Josef Maškovi. Jedna z najväčších realizovaných stavieb (po vzore Křížkovského, Grohová, Kolište) Citlivá kompozícia hmôt obytného domu podporuje prítomnosť Meninskej brány. Hmotu domu vytvára 6 podlažná nárožná budova s obchodným parterom s dynamicky zatočenou fasádou a stĺpom nárožných balkónov taktiež s oblúkovým zatočením. Dynamika nárožia je vyvážená puristickým prevedením postranných fasád (rovnomerne rozmiestnené štvorkridlové okná), ukončená výraznou korunnou rímsou a ustupujúcim posledným podlažím. Jednotlivé podlažia (Orlí ulica) obsahujú 2 dvojizbové byty, jeden s centrálnou chodbou, druhý s prechodnou izbou.

1937 - 1938 Návrh paláca poisťovne Merkur s pasážou Admirale (Benešova 22, Brno)

Budovu tvoril takmer štvorcový pôdorys. Mohutná hmota budovy je zmäkčená ustupujúcim posledným podlažím so stĺporadím (podobnosť k projektu Kolište 29). Budovou prechádzala puristicky paňatá pasáž. Návrh mal výraznú podobnosť s poisťovnou Riunione Adriatica od Karla Kotase.

235 Majiteľ domu: Alfred Stiassni, Staviteľ: Ing. Artur Eisler (Tovární 7),
Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

1938

Návrh nájomného domu (tř. Kapitána Jaroše 4, Brno)

Stavebník: Zuzana Stiassna. Hmota 5 podlažného domu mala mať 30 metrov dlhú fasádu. Na fasáde mali byť použité 2 typy okien, dvojdielne s balkónom a dvojdielne bez balkónu v rytme a-b-b-a. Tromi vertikálami sa vyvážila horizontalita fasády. Na typickom podlaží sa mali nachádzať 2 dvojizbové a 2 trojizbové byty. Obytné prevádzky mali byť sústredené do ulice, obslužné do dvora.

Obrázok 20: Nájomný dom na ulici Poříčí 13 v Brne, Zdroj: Technické muzeum Brno
Obrázok 21: Rodinný dom na ulici Bedřicha Smetany 1123 / 24 v Boskoviciach., Zdroj: Technické muzeum Brno

1939 okolo Rodinný dom (Bedřicha Smetany 1123 / 24, Boskovice)

Fotodokumentácia projektu rodinného domu v Boskoviciach bola v zbierke Technického múzea v Brne. Stavbu sa podarilo lokalizovať na základe terenného prieskumu. V stavebnom archíve mestského úradu v Boskoviciach nie je pod adresou Bedřicha Smetany 1123 / 24 archivovaný projekt Otta Eislera.²³⁶

6.7 Tvorba Otta Eislera po roku 1939

1947 - 1948 Rodinný dom (Barvičova 72, Brno)

Investor: Obytný dom Emerencie a Julia Monathových. Plánová dokumentácia je archivovaná v Muzeu mesta Brna, Špilberk (11.04.1947). Parcela v stupňovitom teréne. Experimentovanie s hmotou dvoch kubických objemov vyústilo do dramatickej formy vyváženej pozdĺžnymi balkónmi s polkruhovým zakončením na menšej hmote. V prizemí je pás posuvných dverí.

6.8 Komparácia tvorby Otta Eislera

Komparáciu tvorby architekta Otta Eislera uskutočním na príkladoch jeho tvorby obytnej architektúry, nakoľko tento typologický druh bol pre architekta dominantný, na projektoch obytnej architektúry pracoval pred rokom 1939, ako taktiež po roku 1939. Aj keď po roku 1939 v jeho tvorbe došlo okolnosťami II. svetovej vojny k kvalitatívnej a prístupovej zmene, pokúsím sa jednotlivé architektonické prístupy rozanalyzovať na základe

236 Zdroj: MěÚ Boskovice, odbor výstavby a ÚP, E-mailová korešpondencia s Ivonou Valterovou [online], 02.04.2015, valterova.mu@boskovice.cz.

formálnych prístupov uplatnených v jeho tvorbe. V nasledujúcom texte na vybraných príkladoch obytnej architektúry formálne opíšem architektov prístup. Komparáciu uskutočním na základe opisu: a) priestorového usporiadania, hmotovej a kompozičnej skladby, b) pôdorysu - plošného usporiadania a radenia jednotlivých priestorov, c) materiálovosti d) architektonického prvku a detailu.

6.8.1 Charakteristika a analýza tvorby Otta Eislera pred rokom 1939

Otto Eisler bol rovesník Ernsta Wiesnera avšak jeho tvorba a prístup, aj napriek vzájomnému miestu a dobe tvorby je odlišná. Architekt sa zaoberal prevažne obytnými stavbami pre strednú vrstvu obyvateľstva. Jeho tvorba sa zvykne rozdeľovať do kategórie ranných prác do roku 1930, obdobia rokov 1930 - 1935, kedy projektoval nájomné domy a na obdobie rokov 1935 - 1939, kedy sa venoval prevažne veľkým nájomným domom s vykryštalizovaným prejavom jednoduhosti a čistoty. Prevažnú časť tvorby Otta Eislera tvorila obytná architektúra. Pri obytných domoch bolo architektovým hlavným krédom racionálnosť a striedmosť, aspekty ktoré vedel prostredníctvom technického prevedenia detailov dverí, okien a zábradlí povýšiť na okuzľujúcu architektúru. Otto Eisler pracoval ako architekt v spolupráci s firmou svojich bratov (Artura a Huga), čo patrične ovplyvňovalo jeho tvorivý prístup v aspekte podnikavej racionality, stavebnej efektivity výstavby, striedmosti a úspornosti.

Funkčný priestor obytných domov včleňoval do kubusovej formy prevažne obdĺžnikovej, ako takiež, ale v menšom rozsahu štvorcovej dispozície. Dom na ulici (Kamenomlýnská 14) sa vyznačoval vyváženou kompozíciou hmôt vytvárajúcich jeden celok. Častým motívom boli aj pochôdzne terasy, ktoré dosiahol nad sebou radenou kubusovou hmotou pri projekte (Údolní 72). K hlavnej hmote pridával arkiere. V prípade projektu (Koliště 29) bol arkier ukončený prestrešeným stĺporadím. Šírka arkieru (Křížkovského 21 - Zedníkova) bola predelená lódziami v jeho osi a odľahčujúcimi pásmi horizontálnych okien po oboch stranách jednotlivých podlaží. Ešte subtilnejšiu hmotu arkiera dosiahol v projekte (Erbenova 3). Pártérom pre komerčné využitie sa vyznačovali stavby (Koliště 29, Masarykova 19 / 21 - Orlí 2, Náměstí Svobody 8, Novobranská 8, 10, 12 - Orlí 28).

Pôdorysné skladby sa vyznačovali účelnosťou a čitateľnou prevádzkou prevažne vo vyčlenených obdĺžnikových dispozíciách. Vstupné priestory boli šetrne úzke, priestorový komfort sa kládol na obytné miestnosti. Jasne rozčlenená prevádzka objektov na obytnú a hospodársku časť bola zvyčajne prepojená centrálnou umiestnenou chodbou. Obytné priestory boli navrhované do uličnej strany a priestory kúpeľní, komôr, chodieb a kuchyne do záhradnej, poprípade vnútroblokovej časti. Jeho častým motívom bolo prápáť obytné miestnosti prechodovú emfiládu (Údolní 72, Drobného 28b, Kamenomlýnská 2a, Křížkovského 21 / Zedníkova, Lipová 13). V nájomných bytoch navrhoval dvoj či trojizbové bytové jednotky na jedno poschodie. Architekt minimalizoval akúkoľvek noblesu na funkčnú prevádzku, ktorej logická dispozičná schéma bola pretavená do hmotového výrazu budovy. Centrum bytu tvorila chodba, zvyčajne obdĺžnikového pôdorysu (Drobného 28b, Kamenomlýnská 2a, Kamenomlýnská 14, Lipová 33, Koliště 29, Novobranská 8, 10, 12, Orlí 28). Centrálnu chodbu štvorcových pomerov mali domy (Lipová 13, Lipová 39 / 41) a s malou predsieňou (Mlýnská 25). U mladších architektov tohoto výskumu je výraznejšie badať komponovanie centrálnej chodby do štvorcového tvaru. V projektoch (Bratří Čapků 18 / 20, Křížkovského 21 - Zedníkova) je taktiež dobre zvládnuté dispozičné rozvrhnutie, aj keď ide o nárožné parcely. V prípade projektu (Koliště 29) prechádza dispozícia budovy do vnútorného nádvorja.

U schodísk sa našiel taktiež priestor pre ich výtvarné spracovanie. Takmer vo všetkých projektoch boli schodiská osadené so subtilným, horizontálne umiestneným týčovým zábradlím. Jednoramenné schodiská mali projekty (Kamenomlýnská 14, Neumannova 10), boli obdobné ako v projektoch schodiskových hál Ernsta Wiesnera, ale o poznanie v menšej mierke. Dvojramenné schodiská s polruhovou medzipodestou mali budovy (Údolní 72, Kamenomlýnská 2a), trojramenné so zaoblenými medzipodestami (Koliště 29). Obdobu schodiska v nároží s výtvarným nábojom zaobleného tvaru (Křížkovského 21 - Zedníkova) môžeme pozorovať taktiež v projekte Zikmunda Kerekesa (Durdáková 1).

Zdôrazňoval horizontalitu a potláčal symetriu, ktorú alternoval viacosovosťou výrazu uličných fasád. Dynamizujúcim motívom v projektoch Otta Eislera bolo použitie polkruhového balkónového ukončenia na

exponovanom mieste (Bratří Čapků 18 / 20, Botanická 6, Drobného 28b, Kamenomlýnská 2a). Zikmund Kerekes použil polkruhové ukončenie balkónu na Bassovej vile (Lipová 22). Obdobne združený balkón si našiel uplatnenie spolu s pridanými balkónmi v ustupujúcom nároží (Kamenomlýnská 14, Lipová 33). Na schodiskách a na balkónoch je viditeľné horizontálne členenie zábradlí z kovovej tyčoviny (Drobného 28b, Lipová 13 , Vinařská 44, Neumannova 10). Na projekte (Neumannova 11) bol balkón aj lodžia osadené murovaným zábradlím. Ernst Wiesner navrhol obdobný motív stvárnenia na projekte (vila Münz).

V spolupráci s drevárskou firmou brata Huga Eislera, ktorej produkcia sa zaoberala výrobou drevených okenných rámov a dverí, architekt ich použitie vo svojich projektoch a realizáciách typizoval. Najčastejšie boli používané okná s trojkridlovým delením (Erbenova 3, Křížkovského 21 - Zedníkova, Mlýnská 25, Náměstí Svobody 8, Neumannova 10, Vinařská 44, Údolní 72), prípadne so štvorkridlovým delením (Kamenomlýnská 2a, Kamenomlýnská 14, Lipová 33, Koliště 29, Novobranská 8, 10, 12 - Orlí 28, Masarykova 19 / 21 - Orlí 2). Skorší projekt (Běhounská 10) mal štvorkridlové okno doplnené o vetracie okienko nad dvoma stredovými kridlami. Nárožné osadené okná boli uplatnené na projektoch (Bratří Čapků 18/20, Křížkovského 21 - Zedníkova, Erbenova 3). Jednokridlové okná boli použité (Kamenomlýnská 14), taktiež doplnené o vetracie okienko v osovej kompozícii medzi trojkridlovými oknami (Mlýnská 25). Francúzske okná našli uplatnenie pri vstupe na balkón (Lipová 13, Lipová 33, Vinařská 44), luxferové schodisko (Křížkovského 21 - Zedníkova). Schodisko (Kamenomlýnská 14) bolo osvetlené vertikálnou sklenenou stenou z matného skla osadenou v malých horizontálnych rámoch. Okná na prízemí boli kvôli bezpečnosti osadené mrežovým zábradlím v horizontálnom smere (Lipová 33, Kamenomlýnská 2a, Kamenomlýnská 14, Bedřicha Smetany 1123 / 24, Boskovice).

Väčšina vstupnov bola zabezpečená kovovými jednokridlovými dverami priečne uloženými na úzku pozdĺžnú chodbu s precíznym detailným spracovaním spojov a kovania. Túto črtu a uplatnenie jednokridlových dverí môžeme pozorovať aj v tvorbe mladších architektov (Zikmund Kerekes, Max Tintner, André Steiner) Vstupné portály boli akcentované kamenným (Kamenomlýnská 2a), prípadne keramickým obkladom, ktorý v niektorých prípadoch zaberá plochu celého partéru (Běhounská 10). Akcentácia vstupu (Bratří Čapků 18 / 20) bola dosiahnutá kompozičným vyvážením nárožia podopretého stĺpom.

Architekt navrhoval zvyčajne ploché, prípadne pochodzné strechy (Neumannova 10). Svoje uplatnenie našli taktiež strechy valbové (Kamenomlýnská 2a, Neumannova 11) a sedlové (Erbenova 3).

Svoje projekty ponímal komplexným doplnením o sadovnícke úpravy záhrad, ktoré vyrastali z prirodzeného rámca vzrastlej vegetácie, ktorú doplnil kvetinovou a rastlinnou výsadbou.

6.8.2 Charakteristika a analýza tvorby Otta Eislera po roku 1939

Architektova povojnová tvorba, po prežitých úzkostiach, odlúčení a strate súrodencov bola silne ovplyvnená. Od roku 1945 sa opätovne začal venovať architektúre, ktorú navrhoval v tendenciách osvedčených postupov jeho predvojnového obdobia avšak o poznanie obohatené škandinávskou skúsenosťou a prežitým obdobím v koncentračných táboroch. Sedlové zastrešenia a dôraz na prirodzený výraz stavebných materiálov vernakulárnej architektúry boli architektovi bližšie ako „technokratický“ prístup Waltera Groupia alebo Le Corbursiera. Brno už nebolo hlavným centrom architektovej tvorby. Architekt sa venoval prevažne návrhom rodinných domov v Brne, Dačiciach, Hodoníne. Čiastočná architektova pozostalosť sa nachádza v Múzeu mesta Brna, na Špilberku. Z archivovaných materiálov a plánov je možné vyčítať architektove tvorivé tendencie, ktoré boli koncipované v duchu viac vernakulárnej a regionálne ladenej architektúry ako puristického chápania obopnutého priestoru. Neskôr sa architekt tvorivo odmlčal. V 50. rokoch svoje uplatnenie a zmysel našiel pri zakladaní ZOO Brno, ktorému sa architekt venoval do svojej smrti. V komparácii tvorby architekta Otta Eislera na základe charakteristiky a analýzy rozoberiem dva obytné budovy, ktoré vytvárajú vzájomné protipóly v architektovej tvorbe. Jedným z nich je obytný dom v Lomnici u Tišnova a obytný dom na Barvičovej ulici 72 v Brne.

Obytný dom v Lomnici u Tišnova stavebníka Vladimíra a Márie Mokřých bol postavený v roku 1947. Vychádza z typológie rodinných domov vidieckeho typu s jednopodlažnou hmotou spestrenou výrazným soklom s kamenným obkladom a 45 stupňovým sklonom sedlovej strechy, ktorej priestor je využívaný pre

podkrovné, obytné účely. Čelné, exponované fasády su pojaté vo funkcionalistickom duchu pretavenia vnútornej dispozície a funkčnej prevádzky do vizuálnej stránky jednotlivých pohľadových fasád. Prízemie je tvorené trojkridlovými oknami prvého podlažia, ktoré sú kompozične zopakované, avšak v menšej mierke v priestore čelnej fasády podkrovia. Objekt je prototypom domu s výrazným estetickým rozdielom, s akým architekt pristupoval k tvorbe pred rokom 1939. Jadro dvojtraktovej, pozdĺžnej dispozície prízemie tvorí úzka pozdĺžna chodba s priamym osvetlením a vyústením do dvojramenného schodiska uloženého v nároží dispozície. Chodbou sú prepojené prevádzkové časti rodinného domu, priestory obývacej izby, pracovne a spálne s kúpeľňou, vstupnou predsieňou, kuchyňou a špajzou. Podkrovný priestor tvoria tri obytné miestnosti s pozdĺžnou chodbou zabezpečujúcou ich dostupnosť. Polozapustený pivničný priestor vyrovnávajúci terénny sklon náročnej trojuholníkovej parcely je v záhradnej časti nadstavaný balkónom, pod ktorým sú vstupné dvere do záhrady. Rustikálny charakter rodinného domu nemal zastúpenie v architektovej tvorivej náplni pred rokom 1939. Sedlové a valbové strešné ukončenia sa po roku 1939 vyskytovali vo viacerých projektoch Otta Eislera.

Obytný dom Emerencie a Júlia Monathových predstavoval diametrálny rozdiel v estetickom prístupe a architektonickom stvárnení oproti rodinnému domu v Lomnici u Tišnova aj napriek skutočnosti, že išlo o projekt z rovnakého obdobia roku 1947. Dom je situovaný na náročnej parcele, vyústenia ulíc Barvičovej a Soukupovej, na exponovanom mieste ukončujúcom uličnú zástavbu. Jeho kompozičná hmota a stvárnenie vychádza zo zaužívaných postupov, s ktorými architekt pracoval v takmer celej vývojovej etape a tvorbe pred rokom 1939. Obytný dom je najzreteľnejšou reakciou na princípy Le Corbusierovskej architektúry, jeho strojového poňatia a uplatnenia jeho kanonických princípov. Kompozícia dvoch kubusových hmôt je akcentovaná v mieste ich ustupujúcich nároží dvoma pozdĺžnymi, balkónovými doskami ukončenými v polkruhovitom vykrojení. Mechanicky traktovanú plochu vykonzolovanej hmoty dvoch nadzemných podlaží s typizovanými štvorkridlovými oknami v jej priečelí kompozične spestruje keramickým obkladom v úrovni podlažia partéru s garážovým vstupom a voľným priestorom spestreným sklenenou stenou v subtilnom kovovom rošte. Vstup do objektu je zabezpečený z prekrytého prízemného podlažia, nad ktorým je vykonzolovaná hlavná hmota objektu. Okrem prekrytého vstupného medzipriestoru vyčleneného dvoma podpornými stĺpmi podlažie obsahuje skladové priestory, garáž a dvojramenné schodisko s polkruhovou medzipodestou umiestnenou v zadnej časti dispozície. Prvé podlažie tvorí úzka pozdĺžna chodba, z ktorej sú prístupné jednotlivé miestnosti kuchyňa, izba služobnej a špajza na jednej strane a terasa, obývací izba a dve spálne, medzi ktorými je priestor samostatnej šatne a kúpeľne. Druhé nadzemné podlažie a zároveň strešné podlažie obsahuje samostatnú obytnú jednotku jednoizbového bytu so sociálnym zariadením, šatňou a vstupnou predsieňou. Protifašný priestor na druhej strane schodiska slúži ako prádelňa a sušiareň. Takmer polovicu plochy podlažia zaberá strešná terasa.

7 Zikmund Kerekes / Chiram Asher²³⁷

* 17.12.1897 Budapešť, Rakúsko - Uhorsko²³⁸

☆ pred 25.12.1973 Jeruzalem, Izrael²³⁹

7.1 Východiská

Doposiaľ bolo o živote a tvorbe Zikmunda Kerekesa zmapované len jeho brnenské pôsobenie. O jeho živote pred štúdiami v Brne, ako aj po opustení Brna aj napriek pokusom pána Dušana Riedla a manželov Fatranových nepriniesli žiadne hodnoverné dôkazy. Prve nové zmienky o Zikmundovi Kerekesovi priniesol pán Hanus Z. Weigl a neskôr publikácia Maoza Azaryahua, ktorá je venovaná židovským vojenským cintorínom, hlavnému dielu Zikmunda Kerekesa / Chirama Ashera v Izraeli kam sa v roku 1948 architekt presťahoval. Moja vďaka patrí pánovi Danielovi Zissovi, ktorý mi bol nápomocný pri preklade diela a usmernení.

7.2 Výskumné pramene

K práci Zikmunda Kerekesa som získal kontakt na pána profesora Maoz Azaryahu a Menashe Shaniho, ktorí sa venovali architektovej izraelskej tvorbe, povojnovým realizáciám vojenských cintorínov a monumentov.²⁴⁰ (Architektúra vojenských cintorínov - Skoré obdobie)

7.3 Životopisné údaje Zikmunda Kerekesa

Zikmund Kerekes sa narodil manželom²⁴¹ Henrikovy Fischovi²⁴² a Gizelle Weisz.²⁴³ V roku 1899 Zikmundov otec Henrik Fisch získal vzdelanie na József Nádor University ako inžinier.²⁴⁴ Rodina bývala na ulici VII. Rózsa 19. (Budapest, VII. kerület, Rózsa utca 19, 1077 Maďarsko).²⁴⁵ Dňa 11.10.1902 dochádza k zmene rodného priezviska na Kerekes. Po smrti prvej manželky sa Henrik Kerekes (Fisch) 24.03.1907 opätovne

237 Zsigmond Kerekes v maďarčine, biblické meno Chiram Asher v hebrejčine.

238 Narodenie je registrované číslom no. 4119/1897 v 6/7 distrikte (Birth Registry of Budapest City) aktuálne archivované v 6 distrikte (District Registry Office).

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Beatrix Baros [online], 16.05.2013, bfl@bparchiv.hu.

239 "KISLEV 5734" ako dátum úmrtia (mesiac Kislev v židovskom roku 5734 trval od 26.11.1973 do 25.12.1973).

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Danielom Zissom [online], 03.03.2013, dz5@seznam.cz.

240 AZARYAHU, Maoz. *Architecture military cemeteries - The Early Years*. Izrael: Department of Family and Commemoration, Ministry of Defence, 2012, 96 s.

Dostupná z: <http://hevra.haifa.ac.il/~ofakim/pdf/%D7%91%D7%9E%D7%95%D7%AA%D7%9D%D7%A6%D7%99%D7%95%D7%95.pdf>

241 Dátum sobáša Zikmundových rodičov bol 31.01.1897 pod registračným číslom 72/1897.

Zdroj: Budapest City Archives, E-mailová korešpondencia s Beatrix Baros [online], 16.05.2013, bfl@bparchiv.hu.

242 Henrik Fisch sa narodil 05.11.1873 v Tarnowe (Galícia, Poľsko). V čase sobáša nemal maďarské občianstvo, bol registrovaný v (Marriage Registry Book of Budapest City's 7th District) ako rakúsky občan. Pracoval ako kontrolór (Tramway Traffic Company) v čase narodenia Zikmunda. Rodičia Henrika Fischa boli Lipót Fisch a Antónia Scheim registračné číslo záznamu BM 116.447 / 1902. (11.10.) na Ministerstve zahraničných vecí. Dalším záznamom je registračné číslo BM 116.347 /1902. (11.10.). Další archivovaný materiál tvrdí, že Henrik Fisch sa narodil v roku 1876 v Humennom na východnom Slovensko (toho času Homonna, časť Uhorska).

Zdroj: Budapest City Archives, E-mailová korešpondencia s Beatrix Baros [online], 16.05.2013, bfl@bparchiv.hu.

243 Gizella Weisz sa narodila 05.09.1867 v Karcag rodičom Zsigmond Weisz a Fáni Braun. Zomrela 07.07.1906. Úmrtý list je pod registračným číslom 1320/VI/1906 (Death Registry Book of Budapest City's 6th District). Mala židovské vierovyznanie.

Zdroj: Budapest City Archives, E-mailová korešpondencia s Beatrix Baros [online], 16.05.2013, bfl@bparchiv.hu.

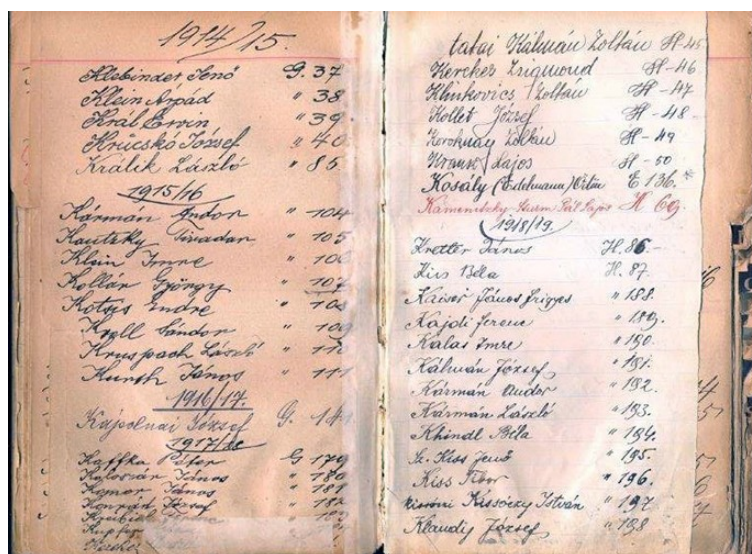
244 Dostupné z: [http://opac.pim.hu/index.jsp?](http://opac.pim.hu/index.jsp?%20from_page=result&page=details&dbname=database_ppt&bib1id=20003&bib1field=0&term=365686&too_many_records=false&r%20c=2&pos=2&offset=1&stepsize=10&oldOffset=100000)

[%20from_page=result&page=details&dbname=database_ppt&bib1id=20003&bib1field=0&term=365686&too_many_records=false&r%20c=2&pos=2&offset=1&stepsize=10&oldOffset=100000](http://opac.pim.hu/index.jsp?%20from_page=result&page=details&dbname=database_ppt&bib1id=20003&bib1field=0&term=365686&too_many_records=false&r%20c=2&pos=2&offset=1&stepsize=10&oldOffset=100000)

Zdroj: House of Terror Museum, E-mailová korešpondencia s Andrea Bern [online], 18.04.2013, bern.andrea@terrorhaza.hu.

245 Zdroj: Family Research Center, E-mailová korešpondencia s Vera Dancz [online], 02.05.2013, family@milev.hu.

oženil²⁴⁶ s Antóniou Scheim,²⁴⁷ s ktorou mali dcéru Katalin.²⁴⁸ Zikmund absolvoval realku v Budapešti. V roku 1917 bol zapísaný na Technickú Univerzitu v Budapešti (Royal Joseph Technical University / Királyi József Műegyetem).²⁴⁹ V roku 1918 absolvoval vojenskú službu. Po vojenčine nastúpil na vysokú školu Fakultu architektúry Technickej Univerzity.

Obrázok 22: Registračná kniha Fakulty architektúry (1892 - 1918)., Zdroj: Archives of Budapest University of Technology and Economics, Krisztina Bataalka²⁵⁰

V roku 1920 sa presťahoval do Brna.²⁵¹ Imatrikulovaný bol 18. októbra 1920 na Nemeckej technike v Brne. Študoval 2 roky. V roku 1922 úspešne završuje štúdium.²⁵² Ešte počas štúdií dňa 5. marca 1922 sa oženil s Ruženou Atlasz.²⁵³ Taktiež v roku 1922 sa im narodila dcéra Gisela (05.03.1922 v Brne).

246 Dátum sobáša 24.03.1907 pod registračným číslom 132 / 1907 archivované v (Marriage Registry Book of Budapest City's 2nd District).

Zdroj: Budapest City Archives, E-mailová korešpondencia s Beatrix Baros [online], 16.05.2013, bfl@bparchiv.hu.

247 Mala židovské vierovyznanie.

Zdroj: Budapest City Archives, E-mailová korešpondencia s Beatrix Baros [online], 16.05.2013, bfl@bparchiv.hu.

248 Zikmundova nevlastná sestra Katalin sa narodila 01.08.1909 (informácia o distrikte v ktorom bola narodená a kde je jej narodenie registrované nie je k dispozícii). 28.01.1932 sa vydala za Rezső Halász, inžiniera ako rímo - katolíčka. Sobáš je archivovaný pod registračným číslom no. 92/1932 (Marriage Registry Book of Budapest City's 7th District). Katalin zomrela 20.12.1959 v Budapešti (registrovaná v Death Registry Book of Budapest City's 11th District).

Zdroj: Budapest City Archives, E-mailová korešpondencia s Beatrix Baros [online], 16.05.2013, bfl@bparchiv.hu.

249 Registračná kniha sa stratila v roku 1945 počas vojnových útokov na Budapešť. V knihe absolventov (qualification record) jeho meno už nie je.

Zdroj: BME Levéltára / Archives of Budapest University of Technology and Economics, E-mailová korešpondencia s Krisztina Bataalka [online], 27.03.2013, leveltar@omikk.bme.hu.

250 Registračná kniha Fakulty architektúry (1892 - 1918), 105/d.

Zdroj: BME Levéltára / Archives of Budapest University of Technology and Economics, E-mailová korešpondencia s Krisztina Bataalka [online], 27.03.2013, leveltar@omikk.bme.hu.

251 National Press Agency database.

Zdroj: House of Terror Museum, E-mailová korešpondencia s Andrea Bem [online], 18.04.2013, bem.andrea@terrorhaza.hu.

252 I. štátnu skúšku absolvoval 3. marca 1921 (24 bodov). II. štátnu skúšku zložil v roku 1922.

Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

253 Ružena Atlasz, dievča česko-židovského pôvodu (narodená 21.3.1898).

Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

Obec: Brno - Králov pole
 Meldezettel für Hauptpartien (Hausbesitzer)
 ulice: Cihlářská č. 6

Jméno a příjmení Vor- und Zuname	Zikmund Kerekes	Odhlášení Abmeldung
Zaměstnání — Berufstätigkeit	architekt	
Rodiště, okres, země Geburtsort, -Bezirk, -Land	Budapest Maďarsko	vystřihovala se (odcestoval(a)) (ist ausgesagt, abgemeldet)
Domovská příslušnost, obec, okres a země Heimatsangehörigkeit, Bezirk und Land	Čsl. Fráštátek Střevická župa Fráštátek 1923	dne am
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena Zustellungsbescheinigung wann und von welchem Amt ausgestellt	1897 XII. 17. řemeslný úř.	kam gehört
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena Zustellungsbescheinigung wann und von welchem Amt ausgestellt	1897 XII. 17. řemeslný úř.	místo Ort
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena Zustellungsbescheinigung wann und von welchem Amt ausgestellt	1897 XII. 17. řemeslný úř.	ulice: Gasse
Jméno, měsíc a rok narození, manželky a dětí. Geburtsdatum, -monat und -jahr der Gattin und Kinder. Name, Alter (Geburtsdatum, -monat und -jahr) der Gattin und Kinder. Name der Gattin und Kinder, geboren oder gestorben	Růžena 1898 III. 21 Gisela 1922 III. 5	číslo Nr.
Předložil bylisté Vorbringer Wohnung	Obec: Brno Gemeinde: Brno	číslo Nr.
ulice: Cihlářská č. 6	ulice: Cihlářská č. 6	číslo Nr.
19. VII. 1925	19. VII. 1925	číslo Nr.

Vlastnoručně čitelný podpis majitele nebo správce domu:
 Kerekes Zikmund (čtenářský)

Obrázok 23: Ohlasovací lístok pre podnájomníkov z roku 1925., Zdroj: Archiv mesta Brna, Lenka Likavčanová²⁵⁴

Ešte v roku 1927 sa hlási k maďarskej štátnej príslušnosti. Po štúdiách praktikuje v ateliéri Jindřicha Kumpošta a Ernsta Wiesnera. Okolo roku 1930 si zakladá vlastný ateliér v Brne. Postupne býval na ulici Nové 34 (1925), Paláceho 6 (1926), Lipové 28 (1927), U botanické záhrady 36 (1930), V uličkách 23 (1933), Střední ulici 9 (1935 - 1938) a v Černých Polích na Hansmannové ulici 19 (1936), kde si ako druhý zo židovských architektov okrem Otta Eislera postavil vlastný rodinný dom. V roku 1938 podľa údajov z odhlasovacieho lístka opustil Brno a odchádza do Anglicka. Jeho žena Růžena Kerekes opustila Brno v roku 1939 s Palestínou, ako cieľovou krajinou.

Obec: Brno
 Meldezettel für Hauptpartien (Hausbesitzer)
 ulice: Cihlářská č. 42

Jméno a příjmení Vor- und Zuname	Ing. Kerekes Zikmund	Vypjel se při odchodu wannten beim Abgang
Zaměstnání (povolání) Berufstätigkeit (Beruf)	architekt	Odhlášení Abmeldung
Rodiště, okres, země Geburtsort, -Bezirk, -Land	Budapest Maďarsko	vystřihovala se (odcestoval(a)) (ist ausgesagt, abgemeldet)
Domovská příslušnost, obec, okres a země Heimatsangehörigkeit, Bezirk und Land	" "	dne am
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena Zustellungsbescheinigung wann und von welchem Amt ausgestellt	Pass 818. 6889 / 1117 / 938 maď. konzulát v Praze	kam gehört
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena Zustellungsbescheinigung wann und von welchem Amt ausgestellt	17. XII. 1897 mos.	místo Ort
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena Zustellungsbescheinigung wann und von welchem Amt ausgestellt	17. XII. 1897 mos.	ulice: Gasse
Jméno, měsíc a rok narození, manželky a dětí. Geburtsdatum, -monat und -jahr der Gattin und Kinder. Name der Gattin und Kinder, geboren oder gestorben	Růžena 20. III. 1898 Gisela 5. III. 1922	číslo Nr.
Předložil bylisté Vorbringer Wohnung	Obec: Brno Gemeinde: Brno	číslo Nr.
ulice: Cihlářská č. 42	ulice: Cihlářská č. 42	číslo Nr.
10. VII. 1938	10. VII. 1938	číslo Nr.

Vlastnoručně čitelný podpis majitele nebo správce domu:
 Kerekes Zikmund (čtenářský)

Obec: Brno
 Meldezettel für Hauptpartien (Hausbesitzer)
 ulice: Cihlářská č. 42

Jméno a příjmení Vor- und Zuname	Zsigmondné Rozália Kerekes naroz. Atlasz	Vypjel se při odchodu Odhlášení
Zaměstnání (povolání)	chť architektka	
Rodiště, okres, země	Várpalota Maďarsko	vystřihovala se (odcestoval(a))
Domovská příslušnost, obec, okres a země	Maďarsko	dne am
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena	Pass eport 0. 8957/2435/37 maď. konzulát v Praze	kam
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena	21. III. 1898 mos.	místo Ort
Průkaz neb listina o příslušnosti, kdy a kterým úřadem vystavena	21. III. 1898 mos.	ulice: Gasse
Jméno, měsíc a rok narození, manželky a dětí. Geburtsdatum, -monat und -jahr der Gattin und Kinder. Name der Gattin und Kinder, geboren oder gestorben	Gisela, 5. III. 1922 v Brně	číslo Nr.
Předložil bylisté Vorbringer Wohnung	Obec: Brno Gemeinde: Brno	číslo Nr.
ulice: Cihlářská č. 42	ulice: Cihlářská č. 42	číslo Nr.
29. VIII. 1938	29. VIII. 1938	číslo Nr.

Vlastnoručně čitelný podpis majitele nebo správce domu:
 Kerekes Rozália (čtenářský)

Obrázok 24: Ohlasovací lístok pre nájomníkov z 10.7.1938, Zikmund Kerekes., Zdroj: Archiv mesta Brna, Lenka Likavčanová²⁵⁵

Obrázok 25: Ohlasovací lístok pre nájomníkov z 29.8.1938, Zsigmondné Rozália Kerekes, naroz. Atlasz., Zdroj: Archiv mesta Brna, Lenka Likavčanová²⁵⁶

254 Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

255 Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

256 Zdroj: Archiv města Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

7.3.1 Obdobie v Izraeli

V roku 1948 sa architekt presídlil do Jeruzalema v Izraeli. Premenoval sa a vystupoval pod menom Chiram Asher. V roku 1948 vyhral súťaž vypísanú Ministerstvom obrany štátu Izrael (Ministry of defence of Israel) pre návrh vojenských cintorínov vojny o nezávislosť, kde padlo takmer 8500 izraelských vojakov. Medzi rokmi 1948 a 1967 projektoval výlučne vojenské cintoríny.²⁵⁷ Pre Ministersvo vnútra prestal pracovať v roku 1968.

Obrázok 26: Fotografia Hiram Ashera, Zdroj: Maoz Azaryahu
Obrázok 27: Obálka knihy Architecture military cemeteries - The Early Years., Zdroj: Maoz Azaryahu

7.3.2 Doktorské štúdium

V roku 1949 mal pred menom titul Dr. Asher Hiram. V tomto období pracoval pre národný archeologický ústav v Jeruzaleme, na pozícii hlavného architekta. V 60 rokoch bol riaditeľom profesor Samuel Yebin. Architekt získal titul Ph.D. na dôchodku v roku 1962, vo Viedni, v odbore archeológia.²⁵⁸ Publikoval odbornú esej o starých synagógach a kostoloch v Jeruzaleme (Austrian academic review).²⁵⁹ V roku 1968 sa pán Zvi Efrat ešte ako malé dieťa s Chiramom Asherom osobne stretol. V roku 1968 alebo 1969 jeho rodičia kúpili dom od Chirama Ashera v Jeruzaleme. Z rozprávania rodičov Zvi Efrata bol Chiram veľmi príjemný pán. V objekte bývalo niekoľko rodín. Adresa je Agron Street 12. Začiatkom 90. rokov bol dom zdemolovaný. Pravdepodobne sa Chiram presťahoval do domu dôchodcov.²⁶⁰

257 V roku 1967 sa architekt Dušan Riedl a neskôr pán Peter Keinan pokúsili nadviazať kontakt s architektom, ktorý bol však neúspešný.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Hanušom Z. Weiglom [online], 22.07.2009, weigl@surfnet.net.il.

258 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Nir Ortal [online], 11.04.2013, ariel-aloni@nyc.rr.com.

259 (Asher Hiram, 'Die Entwicklung der antiken Synagogen und altchristlichen Kirchenbauten im Heiligen Lande,' Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 19 (1962), 7 - 63.) The article comprises 67 pages (A4 black/white à 0,14 Euro). So the total costs come to 9,38 Euro for the copies + charges (= 10 Euro + 10% tax).

Zdroj: ALBERTINA WIEN, Leitung Bibliothek, E-mailová korešpondencia s Martina Pichler [online], 02.05.2013, m.pichler@albertina.at.

Dokument je taktiež v Austrian National Library.

Zdroj: ALBERTINA WIEN, Leitung Bibliothek, E-mailová korešpondencia s Sybille Hentze [online], 19.04.2013, S.Hentze@albertina.at.

260 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Zvi Efrat [online], 24.02.2013, zvi@efrat-kowalsky.co.il.

Obrázok 28: Dom Chirama Ashera v Jeruzaleme., Zdroj: Zvi Efrat²⁶¹

Hiram posledná adresa bola 16 Palmach Street Jeruzalem. Architekt zomrel v roku 1973 a je pochovaný na cintoríne Mount Herzl v Jeruzaleme po boku svojej manželky. Architektov vnuk Joseph Spiegel žije v Austrálii, avšak počas výskumu sa mi s ním bohužiaľ nepodarilo spojiť.²⁶² Pozostalosť Chirama Ashera ostáva preto neznáma.

7.4 Zoznam prác Zigmunda Kerekesa pred rokom 1939

1928 - 1929	Nájomný dom (Křížkovského 542 / 19, Brno)
1929	Nájomný dom (Černopolní 213 / 10 - Ďurďákova 1, Brno)
1929 - 1931	Vila (U dívčích hradů 1971, Praha) ²⁶³
1931	Rodinný dom (Zdráhalova 1658 / 34, Brno)
1932	Nájomný dom s obchodmi (Merhautova 931 / 13, Brno)
1932	Vila (Lipová 233 / 20, Brno) ²⁶⁴
1932	Vila (Lipová 234 / 22, Brno)
1934 pred	Obchod s údeninami (Masarykova 430 / 25 - 27, Brno)
1935 okolo	Nájomný dom (Mezírka 752 / 14, Brno)
1936	Nájomný dom (Hansmannova 19 - Ševcova, Brno)
1936	Nájomný dom (Merhautova 926 / 5, Brno)
1937	Nájomný dom (Křenová 14, Brno)
1938	Nájomný dom (Milady Horákové 5a, Brno)

7.5 Zoznam prác Zigmunda Kerekesa po roku 1939

1940 a 1973	Pamätník pre obeť lode Salvador ²⁶⁵
1948	Pamätník padlých civilistov
1948	Izraelský jednotný vojenský hrob
1950	Pamätník Ramat Gan

261 Z obrázku bol Hiramov dom tretia kamenná budova so šikmou strechou. Dve budovy po ľavej strane patrili kláštoru.
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Zvi Efrat [online], 24.02.2013, zvi@efrat-kowalsky.co.il.

262 Joseph / Joe Spiegel ma emailovú adresu :joe@spiegel.com.au.
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Maoz Azaryahu [online], 30.07.2012, maoz.azaryahu@gmail.com.

263 Stavebné povolenie riadil Magistrát hlavného mesta Praha, spadajúci pod Archív hlavného mesta Praha.
Zdroj: Národní archiv, Česká republika, E-mailová korešpondencia s Vladimír Waage [online], 15.04.2013, Vladimír.Waage@nacrz.cz.

264 Vila pre manželov Morgensternových.

265 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.

1951 - 1954	Vojenský cintorín Mount Herzl (Jeruzalem, Izrael)
1956	Pamätník operácie Boatswain
1956	Pamätník Davidka (Jeruzalem, Izrael)
1956	Pamätník Davidka (Sefed, Izrael)
1956	Pamätník Galileje
1959	Pamätník Golanskej brigády
1969	Pamätník padlých vo vojne o nezávislosť (Jeruzalem, Izrael) ²⁶⁶
1956 okolo	Pamätník 14 padlým vojakom (Achziv, Izrael)
1956 okolo	Vojenský cintorín (Nathania, Izrael)
1956 okolo	Vojenský cintorín (Afula, Izrael)
1956 okolo	Vojenský cintorín (Holon, Izrael)
1956 okolo	Vojenský cintorín (Kiryat Shaul, Izrael) ²⁶⁷
1956 okolo	Vojenský cintorín (Haifa, Jeruzalem)
1956 okolo	Návrh hrobu pre prezidenta Izhak Ben Zvi (Har Ha Menuchot Cemetery, Jeruzalem) ²⁶⁸
1956 okolo	Návrh budovy pre archeologický ústav v národnom archíve (Jeruzalem, Izrael) nepotvrdené ²⁶⁹
1956 okolo	Pamätník Ashdod
1956 okolo	Pamätník Nachlatischak
1956 okolo	Pamätník Ponorky
1956 okolo	Pamätník Lode
1956 okolo	Pamätník Nachlatischak
1956 okolo	Pamätník Ponorky
1956 okolo	Pamätník Lode

Pred rokom 1939 bol architekt Zikmund Kerekes autorom prevažne obytných stavieb. V stručnom opise priblížim v chronologickej postupnosti jednotlivé projekty architekta k vytvoreniu komplexnejšej predstavy a tvorivých prístupoch architekta.

7.6 Tvorba Zikmunda Kerekesa pred rokom 1939

1929 Nájomný dom (Černopolní 213 / 10 - Ďurďáková 1, Brno)

Stavebník: M a B Meerbaumovi. 5 podlažná budova vyplňa rohová parcelu pôdorysným tvarom písmena „V“. Architektovi sa podarilo vyťažiť z pozemku maximum. Polkruhové schodisko je situované v krčku zbiehajúcich sa hmôt vo vnútornom trakte s malým dvorčekom. Každé podlažie obsahuje dva dvoj a trojizbové bytové jednotky. Uličná fasáda je oživená rizalitom (Černopolní a Merhautová) a konkávnym arkierom (Ďurďáková) Atika bodovy je spestrená konkávnou korunnou rímsou.

1931 Rodinný dom (Zdráhalova 1658 / 34, Brno)

Stavebník: František a Anna Hlaváčovi. Rodinný dom je situovaný v radovej uličnej zástavbe. Za trojosovo pojatou fasádou s vertikálnym prebiehajúcim oknom schodiska sa ukrýva dispozícia dvoch trojizbových bytov s centrálnou chodbou. Aj napriek malej mierke a rozmanitému použitiu materiálov (kameň, keramika, sklo, kov) dom pôsobí vyváženým dojmom.

1932 Nájomný dom s obchodmi (Merhautova 931 / 13, Brno)

Stavebník: Obecné prospešné stavebné družstvo Freundschaft. Spoločný projekt s

266 13 metrov vysoký, 120 ton vážiaci.

267 Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Kiryat_Shaul_Cemetery

268 Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Har_HaMenuchot

269 V 60. rokoch bol riaditeľom ústavu profesor Samuel Yebin.

Henrichom Blumom. Objemovo najväčšie dielo predvojnovnej architektovej tvorby tvoril 6 podlažný nájomný dom v troch krídlach dotvárajúci nárožný blok. Do budovy sa vstupuje z vnútorného dvora po vzore (Wiener - Hofhaus - Typus).²⁷⁰ Vertikálnu komunikáciu zabezpečuje 9 schodísk. Samostatnú podlažnú jednotku tvoria zrkadlovo zhodné 3 izbové byty prístupne z prechodovej chodby. Časť priestorov na prízemí má občiansku vybavenosť. Masívnu hmotu s rastrovo rozmiestnenými združenými dvojkrídlovými oknami s prepážkou a združené šambránou spestruju zapustené balkóny, dekor medziokenného priestoru a vstupu obloženého keramikou.

1932 Vila (Lipová 234 / 22, Brno)

Stavebník: JUDr. Bedřich Bass,²⁷¹ Kurt Bass. Do južného svahu situovaná vila, ktorej priečeliu dominuje pozdĺžne prebiehajúci balkón nesený 5 stĺpmi s nárožne situovaným schodiskom, je na druhom konci vyvýšený rizalitom. Harmonizujúca kompozícia priečelia je vyvážená malým polkruhovým balkónom na druhom nadzemnom podlaží. Proporcie základnej hmoty sú odvodené z hranolu 20,5x10x10 metrov zahrňujúc dvojtraktovú dispozíciu s piatimi miestnosťami umiestnenými v čelnej fasáde a obslužnými priestormi v druhom trakte.

1936 Nájomný dom (Hansmannova 19 - Ševcova, Brno)

Stavebník: Zikmund a Ružena Kerekešová. Na nárožnej parcele je situovaný vlastný dom architekta so sedlovou strechou. Homogénna hmota je spestrená vysunutým rizalitom s prebiehajúcim pásom okien, ktoré vyplňajú taktiež nárožia.

1936 Nájomný dom (Merhautova 926 / 5, Brno)

Stavebník: Arthur a Ida Morgensternovy. 7 podlažnému nájomnému domu v uličnej zástavbe dominujú symetricky stĺpec združených balkónov so zaoblenými nárožiami a stĺpcom trojkrídlových okien po stranách. V zadnom trakte, osovo situované dvojramenné schodisko sprístupňuje jednotlivé podlažia. Každé z nich obsahuje dva priestranné zrkadlovo otočené trojizbové byty s centrálnou prechodovou chodbou. Na vstupnom závetří architekt použil eternitový obklad.

1937 Nájomný dom (Křenová 14, Brno)

Stavebník: Růžena a Alfred Neumannovi. 7 podlažná budova nájomného domu s obchodným partérom a ustupujúcim strešným podlažím je osadená plytko vystupujúcim 4 podlažným arkierom so zaoblenými nárožiami s horizontálnymi oknami kopírujúcimi jeho dynamickú hmotu. Štvorosová hlavná fasáda je traktovaná s rastrovo rozmiestnenými, plytko osadenými štvordielnymi oknami v bielom prevedení, ktoré sú vo výraznom kontraste s keramickým obkladom fasády budovy. Prízemie budovy tvorí obchodný partér. Prvé podlažie má dvojicu päťkrídlových a dvojicu šesťkrídlových horizontálnych okien. Pôdorys typického podlažia obsahuje 1 dvojizbový a 1 trojizbový byt s centrálnou chodbou, po stranách ktorej sú situované jednotlivé priestory. Obytné priestory sú situované do strany ulice a obslužné priestory do vnútroblokovej časti. Prístupová chodba k bytom má však asymetrický umiestnené vstupy do bytov s jedným dlhším a jedným kratším ramenom schodiska. Autorstvo projektu bolo pripísované Ottovi Eislerovi. Nakoľko Otto Eisler na predchádzajúcich projektoch nepoužil zaoblenie arkiera, celoplošný keramický obklad fasády, štvorcovú pôdorysnú skladbu objektu so štvorcovou prechodovou chodbou, jeho autorstvo je pri projekte na Křenovej 14 nepodložené. Dom svojim priestorovým a výrazovým charakterom má bližšie k tvorbe Zikmunda Kerekesa. Budova má obdobnú pôdorysnú dispozíciu ako predchádzajúci projekt architekta (Merhautova 926 / 5).

270 Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c306-najemni-dum?filter=code>

271 Tajomník brnenskej Židovskej náboženskej obce a predseda Rady Židovskej náboženskej obce v Československu. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=10566

1938 Nájomný dom (Milady Horákové, 5a, Brno)

Stavebník: Arthur Katscher. Ide o súbor troch 6 podlažných stavieb od trojice židovských architektov (Ján Haas č.5, Zikmund Kerekes č. 5A, André Steiner č.7) so spoločným obchodným priečelím a ustupujúcim posledným podlažím. Budovy sa líšia variáciou farebného odtieňa fasády. Priečelie je členené dvoma líniami okien. V ľavej sú francúzske okná so zábradlím v pravej štvorkrídlové korešpondujúce so susedným domom. Prízemie je obložené svetlým keramickým obkladom. Nájomný dom bol poslednou realizáciou pred architektovým odchodom z Brna.

7.7 Tvorba Zikmunda Kerekesa po roku 1939

1948 Izraelský jednotný vojenský hrob²⁷²²⁷³²⁷⁴²⁷⁵²⁷⁶²⁷⁷²⁷⁸

Obdĺžnikový tvar orámovaný svetlými hruboopracovanými kamennými tehličkami bazaltu so zdôrazneným špárovaním, vnútro rámu je vyplnené rastlinným porastom (tymián), náhrobná tabuľa je v miere naklonenej horizontálnej polohe (leštená plocha s textom a hrubo opracovanými bočnými stranami). Po pravej strane hrobu je plechový svietnik s mierne sedlovou strieškou. Po oboch postranných stranách hrobu sa nachádzajú úzke prahy z vyskladaného kameňa. Medzi dvoma hrobovými miestami sa nachádza pôda s centrálnym zasadeným kríkovým porastom. Hroby sú pospájané a olemované obrubníkmi. Jednotlivé hroby sú zoskupené do rástrových polí.

1951 - 1954 Vojenský cintorín Mount Herzl (Jeruzalem, Izrael)

Theodor Herzl bol zakladateľom židovského štátu. Po jeho smrti bol prevezený a pochovaný na horu Herzl v Jeruzaleme, na pamätné miesto, kde sú pochované osobnosti národa (rabíni, prezidenti...). Cintorín je rozdelený na civilnú a vojenskú časť. Na cintoríne, ktorý je architektovou prácou, je taktiež pochovaný architekt. Súčasťou cintorína je aj Herzlovo múzeum.

- 272 Jeruzalem: Mount Herzl, Mapa obecného plánovania ciest, plotov, budov a vegetácie, Poľnohospodársky ústav židovskej agentúry, rolovacia mapa, 1978, rozmery: 121x138, mierka 1:500, (notácia S113M2760\4).
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.
Dostupné z: http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15805d3d46&ot=cza_map
- 273 Jeruzalem: Mount Herzl, Pamätník obetiam nelegálnych migrantov lodi „Salvador“, pohľady, rezy a tabuľky náhrobov, Poľnohospodársky ústav židovskej agentúry, rolovacia mapa, 1940, rozmery: 52x89, mierka 1:10, (notácia S113M2760\2).
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.
Dostupné z: http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15805d3d45&ot=cza_map
- 274 Jeruzalem: Mount Herzl, Pamätník obetiam nelegálnych migrantov lodi „Salvador“, náhrobok s menami padlých, Poľnohospodársky ústav židovskej agentúry, rolovacia mapa, 1940, rozmery: 49x95, mierka 1:1, (notácia S113M2760\1).
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.
Dostupné z: http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15805d3d43&ot=cza_map
- 275 Jeruzalem: Mount Herzl, Masový hrob obetiam nelegálnych migrantov lodi „Salvador“, čelné pohľady, Poľnohospodársky ústav židovskej agentúry, rolovacia mapa, 1940, rozmery: 49x86, mierka 1:10, (notácia S113M2760\3).
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.
Dostupné z: http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15805d3d44&ot=cza_map
- 276 Jeruzalem: Mount Herzl, Pamätník obetiam nelegálnych migrantov lodi „Salvador“, Náhrobok č.2: pred znížením, rolovacia mapa, 1973, rozmery: 48x89, mierka 1:20 (notácia S113M2877\4)-
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.
Dostupné z: http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15805d83e8&ot=cza_map
- 277 Jeruzalem: Mount Herzl, Pamätník obetiam nelegálnych migrantov lodi „Salvador“ Náhrobok č.1: náhrobné panely a profily, rolovacia mapa, 1973, (notácia S113M2877\3).
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.
Dostupné z: http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15805d83e8&ot=cza_map
- 278 Jeruzalem: Mount Herzl, Pamätník obetiam nelegálnych migrantov lodi „Salvador“, Náhrobok č.4: pred znížením, rolovacia mapa, kresba na pauzovací papier (II. kópia), 1975, rozmery: 53x83, mierka 1:50 (notácia S113M2877\2).
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.
Dostupné z: http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15805d83e7&ot=cza_map

Obrázok 29: Vojenský cintorín Haifa, Zdroj: Maoz Azaryahu
Obrázok 30: Vojenský cintorín Holon, Zdroj: Maoz Azaryahu

Obrázok 31: Vojenský cintorín Kiryat Shaul, Zdroj: Maoz Azaryahu
Obrázok 32: Vojenský cintorín Mount Herzl, Jeruzalem, Zdroj: Maoz Azaryahu

Obrázok 33: Vojenský cintorín Natania, Zdroj: Maoz Azaryahu
Obrázok 35: Vojenský pamätník padlým vo vojne za nezávislosť, Jeruzalem, Zdroj: Maoz Azaryahu

Obrázok 34: Vojenský pamätník Golanskej brigády, Zdroj: Maoz Azaryahu

7.8 Komparácia tvorby Zigmunda Kerekesa

K úlohe komparatívneho porovnania obytnej architektúry v tvorbe architekta Zigmunda Kerekesa pred rokom 1939 a po roku 1939 je možné pristúpiť čiastočne, nakoľko aj napriek rozsiahlemu bádaniu sa nepodarilo potvrdiť informáciu, či sa architekt venoval projektovaniu architektúry pre obytné účely aj po roku 1939. Prostredníctvom charakteristiky a analýzy priblížim tvorbu obytných budov architekta v časovej a vývojovej postupnosti pred rokom 1939, ktorú uskutočním na základe opisu: a) priestorového usporiadania, hmotovej a kompozičnej skladby, b) pôdorysu - plošného usporiadania a radenia jednotlivých priestorov, c) materiálovosti, d) architektonického prvku a detailu. Na druhej strane, tento výskum nadobúda nový rozmer o cenné poznatky pri doposiaľ neprebádanej tvorbe architekta po roku 1939. Architekt sa etabloval v prostredí Izraela ako architekt vojenských cintorínov a monumentov. Cieľom tejto dizertačnej práce je taktiež poukázať na doposiaľ neznámu tvorbu architekta po roku 1939.

7.8.1 Charakteristika a analýza tvorby Zigmunda Kerekesa pred rokom 1939

Architekt Zigmund Kerekes, pokiaľ vieme zrealizoval 12 samostatných prác pred rokom 1939. Všetky na výnimku vily (U dívčích hradů 1971, Praha) boli projektované pre Brno. Náplňou jeho tvorby boli rodinné, vilové a nájomné domy pre individuálnych stavebníkov. Vrcholným dielom architekta bola Bassová vila (Lipová 234 / 22, Brno) postavená už v roku 1932. Obytná tvorba Zigmunda Kerekesa sa vyčleňovala dobrým urbanistickým zhodnotením potenciálu miesta. Okrem (vila Baas), ktorá tvorí solitér v zelenej záhrade, sú ostatné obytné budovy Zigmunda Kerekesa definované urbanistickou štruktúrou. Monotónnosť mohutnej náročnej hmoty s prísne rástrovým rozvrhom okenných otvorov architekt zjemnil vertikálnymi pásmi zapustených lóžii s mierne vysunutou balkónovou doskou a murovaným zábradlím (Merthautova 13). V projekte (Zdráhalova 34) sterilnú kubusovú hmotu objektu architekt spestril vertikálne vysunutým poloblúkovým skleneným tubusom, arkierom zaberajúcim výšku dvoch podlaží, za ktorým je situované

schodisko. V projekte náročnej budovy (Durdáková 1) architekt jednotlivé exponované fasády doplnil arkierom so zaoblenými nárožiami prechádzajúcim cez 3 podlažia na jednej strane a rizalitom na čelnej strane, čím sa pomocou konvexno - konkávnej formy kreatívne vysporiadal. Hmota projektu (Křížkovského 19) kopíruje hranicu mestského bloku so zaobleným nárožím.

Atikové ukončenia boli od projektu k projektu prevedené vo viacerých variáciách. Mohutnejšie budovy boli osadené presahujúcou atikovou doskou (Merhautova 13, Durdáková 1, Křížkovského 19), pričom projekty menších mierok mali atiku stvárnenú len lémom oplechovanej línie (Zdrahalova 34).

Pôdorysný dizpozičný plán obytnej jednotky v návrhoch architekta vychádzal zo zaužívanej, funkčne dobre zvládnuteľnej a využiteľnej schémy s prechodovou chodbou v centre dispozície a so vstupmi do obytných miestností nachádzajúcimi sa na strane hlavnej ulice a obslužnými priestormi (kuchyňa, izba chyžnej) nachádzajúcimi sa na strane vnútrobloku (Merhautova 5). Plnohodnotné využitie sa podarilo dosiahnuť a v pôdorysne obmedzenej trojuholníkovej dispozícii, kde po čelných stranách sú paralelne radené obsluhované priestory a po obvode vnútorných strán obslužné priestory (Durdáková 1).

V dizpozičných rozvrhoch si svoje miesto našlo schodisko poväčšine v centrálnom strednom trakte dispozície lícujuúc so zadnou, vnútroblokovou fasádou (Merhautova 5). V projekte (Durdáková 1) poloblúkové schodisko so silným estetickým nábojom bolo situované v strede dispozície, vymedzujúc priestor dvoch zbiehajúcich sa krídel.

Monotónnosť rástrového rozvrhu okenných otvorov s rôznorodou typologickou skladbou okien fasády (Durdáková 1) bola narušená hmotou arkiera a rizalitu a hĺbkou vsadených lódií, vytvárajúc perforáciu a podporujúc tektoniku hmoty, taktiež ako v prípade (Křížkovského 19).

Sterilnosť hmotovej formy jednotlivých objektov je vyvážená osovosťou aplikovaných kompozičných prvkov (zdvojené okná, polozapustené lódiie, prebiehajúci pás horizontálneho, prípadne vertikálneho okna). Architekt Zikmund Kerekes vo svojich projektoch obytných domov používal jednokrídlové, dvojkrídlové a trojkrídlové okná, v niektorých prípadoch taktiež vo vzájomnej kombinácii (Černopolni 10), prípadne zdvojené (Křížkovského 19). Najpestrejšia aplikácia použitia okenných otvorov sa prejavila na budove (Durdáková 1), kde architekt navrhol horizontálny pás okien s vertikálnym členením, ako aj samostatné vertikálne jednokrídlové, dvojkrídlové, trojkrídlové a združené nárožné horizontálne okná skombinované na jednom priečelí, ktorého obdoba použil aj na projekte (Hansmanova 19). Štvorkrídlové okná našli uplatnenie na exponovanom, konkávne zaoblenom nároží (Křížkovského 19). Štvordielne okná bielej farby s centrálnym situovaným horizontálnym predelom lícujuúce s exteriérovou hranou fasády boli zlúčené keramickým predelom do jednotného prvku (Merhautova 13). Trojdielne členené okno elegantných proporcií v kombinácii s francúzskymi štvorkrídlovými oknami lódiie boli použité na projekte (Merhautova 5). Na projekte (Zdrahalova 34) architekt použil dvojkrídlové okno s malým vetracím okienkom umiestneným v pravom krídle. Obchodnému výkladu portálu dominuje celoplošné zasklenie so subtílnym profilom rámovej konštrukcie (Masarykova 5). Na dvojpodlažnej budove nájomného domu (Hansmanova 19) autor použil 9 typov okien, čo esteticky vytvára rozpačitosť.

Pestrá škála použitých typov okien v prevažne symetrickom radení vytváralo pokojnú estetiku. Najharmonickjšie pôsobenie fasády sa prejavilo na fasáde obytného domu (Merhautova 5), kde symetricky radené okná sú v kombinácii s centrálnym situovaným zdvojeným balkónmi so zaoblenými nárožiami. Zdvojený balkón je predelený sklennou prepážkou umožňujúci nezávislý prístup z dvoch bytových jednotiek. Lódiiové zábradlie (Zdrahalová 34) sa vyznačuje subtílnym spracovaním kovových, tyčových prvkov a madla.

Architekt dosahoval kompozičné napätie pri materiálovom styku sokla s hlavnou hmotou objektu. Keramický sokel sa spája s hlavnou hmotou objektu v jednej línii s exteriérovou parapetnou doskou okna prvého podlažia (Křížkovského 19). Podobný detail bol aplikovaný taktiež na projekte (Merhautova 13) pri zaoblených vstupných portáloch. Vnúterné steny niky lódiie (Zdrahalova 34) bola zdôraznená keramickým obkladom v zhodnej farebnosti s omietkou budovy.

7.8.2 Charakteristika a analýza tvorby Zikmunda Kerekesa po roku 1939

Pozoruhodný životný osud architekta Zikmunda Kerekesa zavial do Izraela, kde sa dostal v roku 1948. O rok neskôr už pod menom Chiram Asher, respektíve Dr. Asher Hiram vyhral súťaž vypísanú Ministerstvom obrany štátu Izrael pre návrh vojenských cintorínov a pamätníkov vojny o nezávislosť. Táto zákazka sa stala výlučným poslaním architekta, úlohou ktorej sa architekt venoval až do roku 1967. Funerálna architektúra má v Izraeli pestré zastúpenie. Jednotlivé funerálne komplexy sa vyznačujú harmonickým urbanistickým začlenením prevedeným v terasových úrovniach citlivo zakomponovaných do topografie a štruktúry prírodného prostredia.

Architekt pri tvorbe urbanistického plánu cintorínov citlivo narábal s architektonizovaním zelene (Holon) a prírodnej kameniny z miestnych zdrojov, ktorú modifikoval do rôzneho stupňa opracovanosti (rôzne štrukturovaný, lámaný, brúsený, leštený). Neopracovaný kameň povýšil na svojbytný architektonický ornament vytvárajúci dekor. Kamenný materiál svojou primárnou podstatou mohutnosti, tektonického pôsobenia a tuhosti (memorial Davidka) v kombinácii jemnej architektonickej modifikácie vytvára architektonické dielo harmonicky zladené s prírodným koloritom prostredia.

Týmto prístupom architekt vytváral estetické napätie v striedaní texturovaných a hladkých povrchov (Pamätník Achzib bridge, Pamätník Jeruzalem, cintorín Mount Herzl, cintorín Mount Herzl lavička), vyrezaním židovskej hviezdy do neopracovaného kameňa vytvoril náboj vysokej estetickej kvality (jewish volunteers). Zeleň artikuloval do usporiadaných líniových pásov (cintorín Haifa). Plochy zelene boli oramované kamenným lemovaním (section of leader, jednotny dizajn hrobu).

Minimalizáciu architektonického zásahu architekt dosahoval pomocou stvárnenia špárovania jednotlivých kamenných blokov rôznej mierky. Špárovanie priznával, na svetlom kameni použil tmavé špárovanie (cintorín Haifa, Holon) prípadne tmavý leštený kameň so svetlým gravírovaním (section of leader). Ráster špárovania architekt dosiahol taktiež úmyselným a cieleným vrubkovaním a zarezávaním do kamennej hominy (Pamätník Jeruzalem). Leštená, prípadne zaoblená čisto pôsobiaca geometrická plocha (Pamätník Jeruzalem, cintorín Mount Herzl vstup) pôsobila v kontraste s hrubo opracovanými plochami, ktoré mali prevahu ako architektonický vklad citlivo reagujúci svojím striedmym prejavom. V tomto aspekte je možné nájsť určitú hipotetickú paralelu s tvorbou architekta pred rokom 1939, kedy jednotlivé stavby navrhoval v duchu striedmosti, šetrnosti a úcty k okolitému prostrediu.

Vertikálne prepojenia schodísk boli spestrené o rámpové prepojenia, lavičky, tunelové prechody (cintorín Mount Herzl). Architektonický prejav samostatných hrobov na cintoríne a pamätníkov bol stvárnený v prizmatických tvarov hranola a válca.

8 Max Tintner / Max Mordachai Tintner²⁷⁹

* 27. mája 1907 v Brno, Rakúsko - Uhorsko
✧ pred 02.12.1984 v Tel Aviv, Izrael²⁸⁰

8.1 Východiská

Max Tintner patril medzi mladšiu generáciu brnenských židovských architektov. Jeho pomerne huževnatá etabliácia a kontinuita ako architekta zaoberajúceho sa obytnou architektúrou v Brne bola narušená II. svetovou vojnou. Architektov život a tvorba po roku 1939 nebola doposiaľ známa. Až náležitým výskumom sa nám podarilo objasniť architektovo pôsobenie a jeho architektonické diela v Izraeli, kde sa koncom roka 1939 presťahoval.

8.2 Výskumné pramene

V zozname fotodokumentácie Technického múzea v Brne je taktiež zastúpená predvojnová tvorba architekta. Výraznou mierou k tomuto výskumu prispeli poznatky a hlavne etabliácia a znalosť lokálnych pomerov českého architekta izraelského pôvodu, pána Daniela Zissa. Nakoľko sa povojnová tvorba architekta Maxa Tintnera nachádza v Izraeli, tvorba architekta po roku 1939 mi bola sprostredkovaná e-mailovou formou a jej dokumentácia sa opiera o tvrdenia korešpondentov, ktorí k tomuto výskumu prispeli.

8.3 Životopisné údaje Maxa Tintnera

Max Tintner absolvoval Nemeckú techniku v Brne (zapísaný bol 24. augusta 1925). I. štátnu skúšku absolvoval 17.12.1927. V 30. rokoch mal vlastný architektonický ateliér v Brne. Okolo roku 1933 býval v Brne na adresách Radnická 3 (Rathausgasse) a Sedláková 31 (Sedlákasse). Mal právo bydliska v Slávkove u Brna (Vyškov, Morava). Architektova manželka sa volala Jana Tintnerová (rodená Böcková).²⁸¹

Oblasovací lístok číslo 17. III. 1933. Obec: Brno, Město. Oblasovací odděl. Meldesettel für Unterparteien (Unterparteien). Obec: Brno, Město. Ulice: Sedlákova č. 31. Jméno a příjmení: Tintner, Max. Povolání: Ing. architekt. Rodičtí: Bruno, Bruno, Clara. Domovská příslušnost: Slávkovo u Brna. Datum narození: 27. V. 1907. Rodičtí: Kaima, Rachel. Mesto: Brno. Ulice: Sedlákova č. 31. Datum: 17. III. 1933. Podpis: Max Tintner.

Oblasovací lístok číslo 22. IV. 1933. Obec: Brno, Město. Oblasovací odděl. Meldesettel für Hauptparteien (Hauptparteien). Obec: Brno, Město. Ulice: Sedlákova č. 31. Jméno a příjmení: Ing. Max Tintner. Povolání: architekt. Rodičtí: Bruno. Domovská příslušnost: Slávkovo u Brna. Datum narození: 27. V. 1907. Rodičtí: Kaima, Rachel. Mesto: Brno. Ulice: Sedlákova č. 31. Datum: 22. IV. 1933. Podpis: Max Tintner.

Obrazok 36: Ohlasovací lístok Maxa Tintnera zo dňa 17.03.1933., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
Obrazok 37: Ohlasovací lístok Maxa Tintnera zo dňa 22.4.1933., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová

279 Hebrejské meno Max Mordechaj, alebo Mordechaj Tintner.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Danielom Zissom [online], 19.02.2013, dz5@seznam.cz.

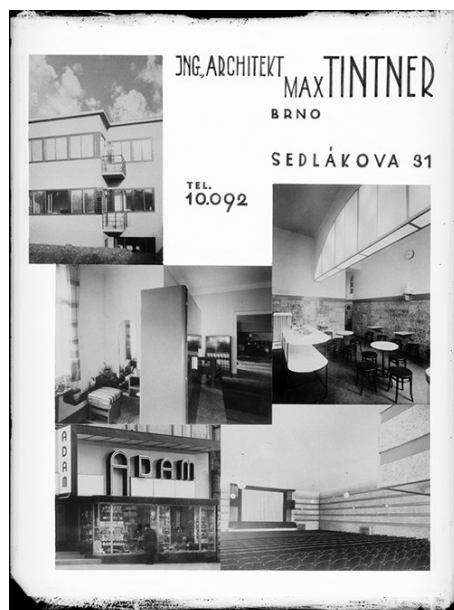
280 Oznámenie o úmrtí Maxa Tintnera, Pohrebne bratstvo (Chevra Kadisha, Tel Aviv) dátum narodenia: 01.04.1907, dátum úmrtia 28 Tamuz 5744 (28.07.1984), hebrejské meno otca: Dov, vedľajší hrob označený menom Jenny Tintner, dcéra Tereza (narodená 01.04.1909, úmrtie 16.04.1984).

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Danielom Zissom [online], 03.03.2013, dz5@seznam.cz.

Dostupné z: <http://www.kadisha-tlv.co.il/ShowItem.aspx?levelId=59689&template=18&ID=235876>

281 Jana/ Jenny Tintnerová rod. Böcková, narodená 16.05.1906, Uherský Brod

Zdroj: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=19070

Obrázok 38: Propagačný panel ateliéru Maxa Tintnera, Zdroj: Technické muzeum Brno

8.3.1 Obdobie v Izraeli

Max Tintner spolu s manželkou Jenny odišli s Hanušom Z. Weiglem v decembri 1939 do Palestíny. Neskôr prijal sionizmus.²⁸² V roku 1948 sa podieľal na projekcii Amerického veľvyslanectva v Tel Avive. Stal sa oficiálnym architektom veľvyslanectva USA. Aj napriek úsiliu sa o živote a tvorbe Maxa Tintnera v Izraeli dozvedáme úlomkovite.

8.4 Zoznam prác Maxa Tintnera pred rokom 1939

- 1933 Nájomný dom (Sedláková 511 / 31, Brno)²⁸³
- 1934 pred Interiér kina Edison (Dorných 37b, Brno)²⁸⁴
- 1935 Nájomný dom (Helfertova 14, Brno)²⁸⁵
- 1935 Nájomný dom s obchodmi (Rašínová 183 - Náměstí Míru, Zlín)
- 1935 Rodinný dom (Havlíčková 25, Brno)²⁸⁶

282 Erec Israel (Eretz Israel), hebrejský názov pre Zem Izrael. Názov sa používal pre Izraelské územie pred založením štátu v roku 1948 (doba Britského mandátu). Po roku 1984 sa používa názov Medinat Israel (štát Izrael).

Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Land_of_Israel

283 Sedláková 31 byv. Wolkerova 1, 1933, Majiteľ domu: Ing. Max a Otto Tinter, Pečiatka: Ing. Max Tinter (Radlicka 3, Brno), Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

284 Kino bolo najväčším v Brne. Zriadila ho francúzska spoločnosť Cinéma Banque Paris. Majiteľka kina a budovy bola Johanna Friedjungová (údajne bola pre nekalý predaj kina a budovy Josefu Christovi a Josefu Sobkovi zatknutá a zomrela v koncentračnom tábore). Kino bolo vybudované v budove z roku 1909. Počas svojej existencie prešlo viacerými rekonštrukciami. Od roku 1927 malo 550 miest, z toho 22 v 8 lôžkach. V roku 1934 bolo rozšírená čakáreň kina. 15.04.1945 bolo kino zatvorené. V roku 1951 bola budova zbúraná a na jej mieste sa v roku 1962 vybudoval malý park. Kino malo rôzne názvy: Brněnské biografické divadlo (16.01.1909 - 06.02.1909), Brněnský biograf (16.02.1909 - 1914), Brněnské biografické divadlo (1914 - 1916), Kino Drobnych (1916 - 1919), Kino Edison (1919 - 1944) 18.03.1930 bolo ozvučené (film Fantom štastia), Viktória (1944 - 15.04.1945)

Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_domu&load=351

285 Majiteľ domu: Emil a Marketa Meitnerovi (U detске nemocnice 14, Stojanova 14, Brno), Staviteľ: Artur Eisler. Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

286 Stavebník: Otakar Dokoupil

- 1935 okolo Nájomný dom (Príčna ulice 4 / 4a, Brno)²⁸⁷
 1935 okolo Obchodný portál (Běhounská 115 / 4, Brno)
 1935 okolo Obchodný portál (Minoritská / Orlí, Brno)
 1936 Nájomný dom (Pellicova 629 / 5d)²⁸⁸
 1936 Nájomný dom (Erbenova 382 / 14 - Fišova 38 Brno)²⁸⁹
 1936 Nájomný dom (Zábranského 1279 / 6a, Brno)²⁹⁰
 1936 Nájomný dom (Smetanova 28 - Cihlářská 7, Brno)
 1936 Nájomný dom (Mášova 24, Brno)²⁹¹
 1936 - 1937 Nájomný dom (Vlhká 10, Brno)²⁹²
 1936 - 1938 Nájomný dom (Barvičova 96, Brno)²⁹³
 1937 Nájomný dom (Mášova 743 / 23a, Brno)
 1938 Nájomný dom (Vlhká 8, Brno)²⁹⁴
 1938 Nájomný dom (Vlhká 6, Brno)²⁹⁵

---

287 Staviteľ: Zeisel a Pokora

288 Majiteľ domu: advokát Dr. Vladimír Tauss (Panska 12, Brno), Staviteľ: Delnicke výrobní družstvo živnosti stavebních (Brno, Židenice), Pečiatka: Max Tintner.

Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

289 Spoločný projekt s Janom Haasom.

Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/architekt/90-jan-haas?filter=year>

290 Majiteľ domu: Eliška Rišchova (Lise Rischaw) (Dlouha 9, Brno).

Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

291 Stavebník: Otto a Berta Deutsch (Pekařska 24, 76 / 78, Brno), Staviteľ: Ing. Artur Eisler, pečiatka výkresov: Ing. Max Tintner.

Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

Fotodokumentácia projektu.

Zdroj: Technické múzeum Brno, E-mailová korešpondencia s PhDr. Naděždou Urbánkovou [online], 22.04.2013, urbankova@technicalmuseum.cz.

292 Stavba domu s malými bytmi a prevádzkami. Majiteľ domu: Podnikání staveb Ing. Artur Eisler (Brno), Staviteľ: Ing. Artur Eisler, staviteľ (Tovární 7, Brno), Pečiatka: Max Tintner.

Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

293 Tenký spis bez výkresov a dokumentácie pred 23.03.1943 (Barvičova 96, 1936).

Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

Fotodokumentácia projektu.

Zdroj: Technické múzeum Brno, E-mailová korešpondencia s PhDr. Naděždou Urbánkovou [online], 22.04.2013, urbankova@technicalmuseum.cz.

294 Majiteľ domu: Ing. Artur Eisler (1937), Eliška Pentličkova (1937) (Orlí 15, Brno), Ing. Ferdinand Dirmozer (1938)

Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

295 Majiteľ domu: Jan Lampl, Staviteľ: Artur Eisler.

Zdroj: Brněnské vodárny a kanalizace, a.s., E-mailová korešpondencia so Silvou Klimešovou [online], 27.03.2015, sklimesova@bvk.cz.

Obrázok 39: Nájomný dom Barvičova 96, Brno, exteriér, Zdroj: Technické muzeum Brno

Obrázok 40: Nájomný dom Barvičova 96, Brno, interiér, Zdroj: Technické muzeum Brno

Obrázok 41: Nájomný dom Zábranského 1279 / 6a, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno

Obrázok 42: Nájomný dom Vlhká 6, 8, 10, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno

Obrázok 43: Nájomný dom Smetanova 28 - Cihlářská 7, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno

Obrázok 44: Nájomný dom (Sedláčkova 511 / 31, Brno), Zdroj: Technické muzeum Brno

Obrázok 45: Obchodný portál Běhounská 115 / 4, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno

8.5 Zoznam prác Maxa Tintnera po roku 1939²⁹⁶

- 1950 Obchodný dom Phoenix House (Levontin 30 - Yehuda Ha - Levi Street, Tel Aviv, Izrael)
1950 okolo Budova pre Veľvyslanectvo USA (Mikveh Israel Street/ Barzilai Street, Tel Aviv, Izrael)
1950 okolo Administratívna budova zväzu pracovníkov stavebníctva²⁹⁷
1950 okolo Nájomný dom²⁹⁸
1950 okolo Americká škola AIS (Kfar Smaryahu, Izrael)²⁹⁹
1955 Hotel Metropolitan (Trumpeldor Street 11 - Ben Yehuda Street 15, Tel Aviv, Izrael)³⁰⁰
1959 Veľvyslanectvo USA (Yarkon Street, Tel Aviv, Izrael)
1973 - 1983 Urbanistická štúdia zóny s návrhom penziónu (Bnei Brak, Izrael)³⁰¹
1966 okolo Administratívna budova Izrael - America House (Sderot Sha'ul HaMelech 37, Tel Aviv, Izrael)³⁰²
1970 Budova školy ORT (Shefayim, Izrael)³⁰³
1981 okolo Administratívna budova Europa House (37 Shaul Hamelech Boulevarde, Tel Aviv, Izrael)

Tvorba Maxa Tintnera bola do roku 1939 zastúpená tvorbou obytnej architektúry. Do širšej typologickej rôznorodosti sa architekt dostal tvorivými príležitosťami v Izraeli.

8.6 Tvorba Maxa Tintnera pred rokom 1939

- 1935 Nájomný dom s obchodmi (Rašínová 183 - Náměstí Míru, Zlín)

Dom bol navrhnutý pre obchodníka a majiteľa módného priemyslu Bernarda Weinsteina. Bol postavený v prieluke homogénnej zástavby v ulici Rašínová (č.p. 183) naväzujúc na Náměstie mieru. Pôvodný návrh domu počítal s výstavbou na dvoch parcelách (prieluka a nárožný dom). Stavebne bol rozdelený na dve časti. Začalo sa s časťou Rašínovej ulice, avšak nárožie sa už nerealizovalo. Budove zostalo nepresvedčivé vyznenie arkieru. Architekt použil na dome opaxitové platne, ktoré lícujú s okennými rámami.

296 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Hanušom Z. Weiglom [online], 22.07.2009, weigl@surfnet.net.il.

297 Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem, Izrael, E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.

298 Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem, Izrael, E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.

299 Americká škola AIS v Kfar Shmaryahu už neexistuje, nová škola AIS je v Even Yehuda pod názvom The Walworth Barbour American International School (WBAIS).

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Irit Telem [online], 21.03.2013, lishka@kfar.org.il.

Dostupné z: <http://www.wbais.net/page.cfm?p=386>

300 Hotel Metropolitan je bývalý hotel Sinai.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Hanušom Z. Weiglom [online], 22.07.2009, weigl@surfnet.net.il.

Dostupné z: <https://sites.google.com/a/tlv100.net/tlv100/dizengof-center/arlozorov>

301 Israel Land Authority (archívne číslo: 5004382)

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Danielom Zissom [online], 23.04.2015, dz5@seznam.cz.

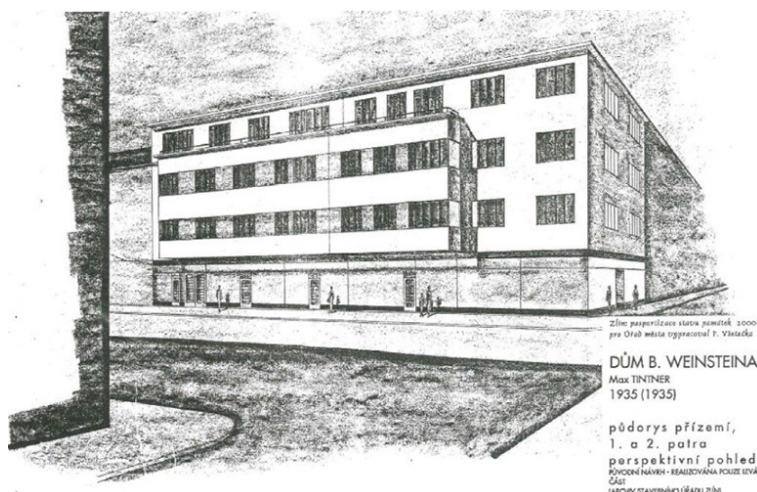
Dostupné z: <http://www.mmi.gov.il/IturTabot/Taba4.asp?MsTochnit=%E1%E1/144%E0&kod=6100&gis=false>

302 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Hanušom Z. Weiglom [online], 22.07.2009, weigl@surfnet.net.il.

Dostupné z: http://www.arihsharon.org/TwoGenerations/Israel-America-House/16375123_wxVTXz#!i=1256765284&k=FLLfhZJ

303 Škola bola založená v roku 1970 ako dve triedy pre amerických študentov, neskôr bola rozšírená. Dnes je budova súčasťou školy ORT Shefayim.

Dostupné z: www.kfar-shemaryahu.muni.il

Obrázok 46: Nájomný dom s Bernarda Weinsteina v Zlíne. 1935 Zdroj: Magistrát města Zlína, Dagmar Nová³⁰⁴

1936 Nájomný dom (Zábranského 1279 / 6a, Brno)

Stavebník: Eliška Rišchova. Fasáde trojpodlažného obytného domu dominuje horizontálny pás vertikálne členeného okna, takmer pozdĺž celého priečelia fasády. Časť ustupujúcej kompozície hmôt budovy je na I. nadzemnom podlaží akcentovaná balkónom. Do strany ulice sú situované obytné miestnosti. Schodisko, kuchyňa a kabinet sú situované do dvora v zadnom trakte. Malý priestor centrálnej chodby je členený (presahujúce nárožia jednotlivých miestností).

1936 Nájomný dom (Smetanova 28 - Cihlářská 7, Brno)

Sedempodlažný nájomný dom má výrazne akcentované nárožné štvrtkruhové balkóny s plným murovaným zábradlím a plynulým prechodom do postranných arkiérov po oboch stranách. Okná jednotlivých čelných fasád sú zcelené plastickými horizontálnymi šambránami 2+3 křídla (Cihlářská) 4+5 +3 křídla (Smetanova). Jednotlivé podlažia obsahujú 2 dvojizbové bytové jednotky vyznačujúce sa nie príliš čistou pôdorysnou skladbou.

1938 Nájomný dom (Vlhká 8, Brno)

Stavebník: Eliška Pentličkova. Priečelie jednoduchej štvorpodlažnej kubusovej hmoty s obchodným partérom má symetricky členenú fasádu dvojicou 3 křídlových okien s malým vetracím okienkom na nárožných oknách s plytkým ostením. Dispozícia obsahuje funkčne a priestorovo čistý pôdorys s dvoma rovnakými obytnými miestnosťami situovanými do ulice, štvorcovou prechodovou chodbou so sociálnym zariadením a v trakte vnútorného dvora situovanou kuchyňou a kabinetom. Pravé nárožie dispozície tvorí vertikálne prepojenie dvojramenného schodiska s medzipodestou a malým predvstupným priestorom bytu.

8.7 Tvorba Maxa Tintnera po roku 1939

1950 Obchodný dom Phoenix House (Levontin 30 - Yehuda Ha - Levi Street, Tel Aviv, Izrael)

Kancelárska budova pre spoločnosť Izrael Phoenix bola navrhnutá v roku 1950 v

304 Zdroj: Magistrát města Zlína, Dagmar Nová, oddělení urbanismu a architektů, E-mailová korešpondencia s Dagmarou Novou [online], 18.03.2013, DagmarNova@zlin.eu.

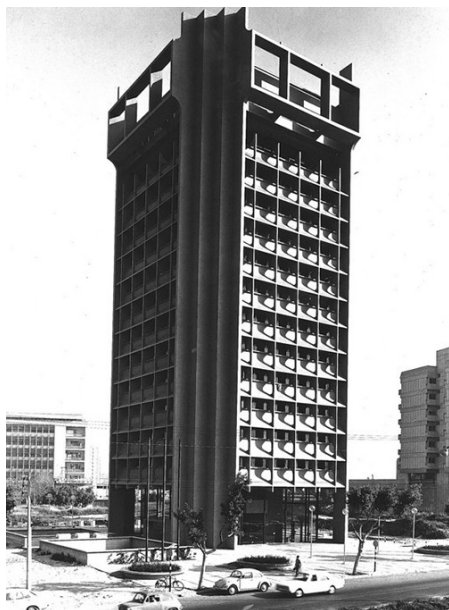
záhradnej štvrti v južnej časti Tel Avivu. Budova mala pásové okná a mierne zakryvenie fasády.³⁰⁵ V 80. rokoch bola budova nadstavená. Spoločnosť Phoenix sa neskôr z objektu vysťahovala. Aj napriek faktu, že budova bola pamiatkovo chránená bola zbúraná v marci 2012. Na jej mieste bol postavený 5 poschodový bytový dom Levontin Loft Project 30 v štýle tzv. Neo Bauhaus od architekta Gidi Bar Orian s polyfunkčným parterom, 3 podzemnými parkovacími podlažiami a 86 bytmi. Izraelská poisťovnícka spoločnosť Phoenix. Levontin 30, Railroad Street 12 - 14, Yehuda Halevi Street , trať Jaffa - Jeruzalem.³⁰⁶

1959 Veľvyslanectvo USA (Yarkon Street, Tel Aviv, Izrael)

O budove neboli jasné dôkazy. Uvažovalo sa, že budova bola navrhnutá ako administratívna budova a až neskôr slúžiaca ako ambasáda.³⁰⁷ Podľa nedávneho výskumu fasády môžeme potvrdiť, že Max Tintner bol architektom budovy postavenej v roku 1959 a dostavanej v roku 1964.³⁰⁸

1966 pred Administratívna budova Izrael - America House (Sderot Sha'ul HaMelech 37, Tel Aviv, Izrael)

Budova bola navrhnutá pred rokom 1966, postavená v období rokov 1970 - 1973 v spolupráci Arieh Sharon, Eldar Sharon a Max Tintner. V súčasnosti architektonický ateliér Sharon vedie vnuk Arieha Sharona Arad Sharon.³⁰⁹ Max Tintner bol spoluautor projektu. Budova s výrazným štvorcovým rástrom má priznanú inklináciu k štvorcovému aj v pohľadoch.

Obrázok 47: Administratívna budova Izrael - America House, Zdroj: Arieh Sharon³¹⁰

305 Budova je podobná obchodného domu Schocken v Chemnitz od architekta Ericha Mendelshona.

306 Dostupné z: <http://www.haaretz.co.il/gallery/1.1230401>

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Tova Shoham [online], 28.02.2013, tovas@ar.technion.ac.il.

307 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Jane Loeffler [online], 09.07.2013, jcloeffler@mac.com.

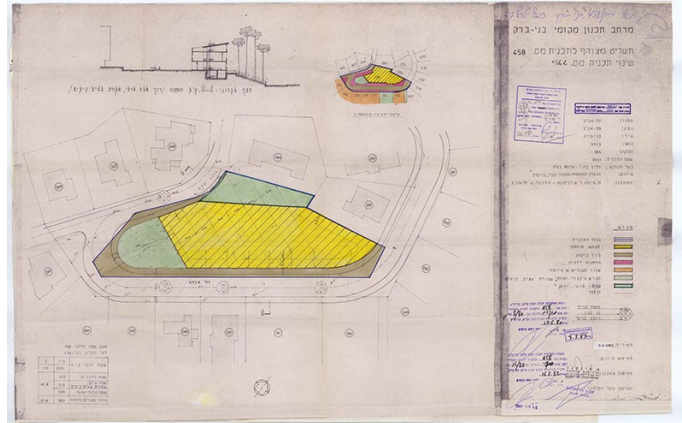
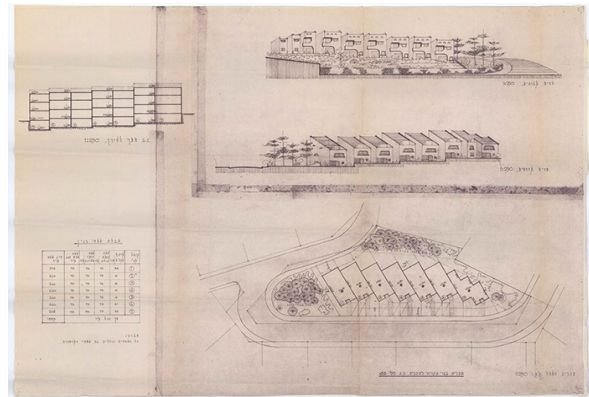
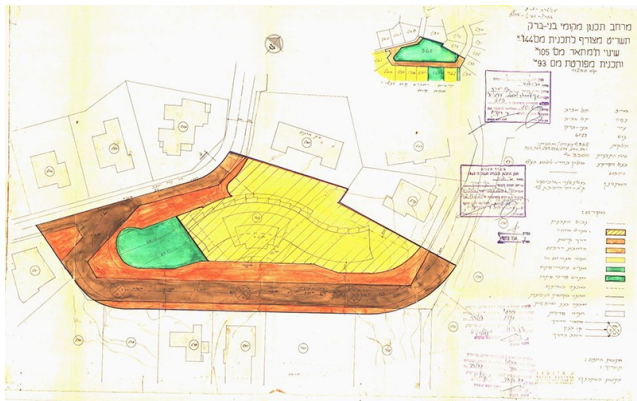
308 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Christine T. Foushee [online], 08.07.2013, FousheeCT@state.gov.

309 Archívne materiály spoločnosti Sharon boli darované (približne 800 krabíc) v roku 2012 Israeli Architecture Archive.

Dostupné z: http://www.ariesharon.org/Archive/Public-Buildings-Tel-Aviv/America-House-Tel-Aviv-1971/16641585_P7sfPg#li=1254430335&k=ckhjDCt

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Ariel Aloni [online], 20.02.2013, ariel-aloni@nyc.rr.com.

310 Dostupné z: http://www.ariesharon.org/Archive/Public-Buildings-Tel-Aviv/America-House-Tel-Aviv-1971/16641585_P7sfPg#li=1254430335&k=ckhjDCt

Obrázok 48: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority³¹¹Obrázok 49: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority³¹²Obrázok 50: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority³¹³Obrázok 51: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority³¹⁴

8.8 Komparácia tvorby Maxa Tintnera

Architektonická tvorba Maxa Tintnera bola do roku 1939 veľmi plodná a pestrá. Architekt sa venoval návrhom a realizáciám nájomných domov v Brne až na výnimku nájomného domu pre Bernarda Weinsteina, ktorý bol postavený v Zlíne. Komparáciu tvorby architekta uskutočním na obytných budovách na základe charakteristiky a analýzy jednotlivých budov v časovej a vývojovej postupnosti pred rokom 1939 na základe opisu: a) priestorového usporiadania, hmotovej a kompozičnej skladby, b) pôdorysu - plošného usporiadania radenia jednotlivých priestorov, c) materiálovosti, d) architektonického prvku a detailu. Po roku 1939 architekt podobne ako jeho starší kolega Zikmund Kerekes odišiel do Izraela, kde sa mu naskytili nové životné a pracovné možnosti. O architektovej tvorbe obytnej architektúry sa však dozvedáme úlomkovite. Opieram sa o čiastkové archívne materiály poskytnuté zionistickým archívom v Jeruzaleme.³¹⁵ Architekt našiel širšie uplatnenie v občianskych stavbách a urbanistických štúdiach, ktorých dohľadanie prispelo taktiež k dotvoreniu chýbajúcich poznatkov o architektovej tvorbe.

311 Dostupné z: <http://www.mmi.gov.il/turTabotData/tabot/telmer/5001596.pdf>

312 Dostupné z: <http://www.mmi.gov.il/turTabotData/tabot/telmer/5002441.pdf>

313 Dostupné z: <http://www.mmi.gov.il/turTabotData/tabot/telmer/5004382.pdf>

314 Dostupné z: <http://www.mmi.gov.il/turTabotData/nispachim/telmer/5002441/4.pdf>

315 Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem, Izrael, E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 05.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.

8.8.1 Charakteristika a analýza tvorby Maxa Tintnera pred rokom 1939

Počas krátkej tvorivej etapy architekta v Brne bolo jeho najplodnejšie obdobie v období rokov 1936 a 1937 kedy realizoval nájomné domy v Brne. Stavby vyvažoval zaoblením nároží, balkónov a dekoráciou.³¹⁶ Architektova architektonická kompozícia sa prejavila v jasne rozčlenených hmotách objektov podporených prevažne arkierom a kovovým alebo murovaným zábradlím ortogonálnych, oblukových a na nárožiach zaoblených balkónov ako hlavnými architektonickými výrazovými prostriedkami (Smetanova 28 - Cihlářská 7).

Atikové ukončenie v podobe presahujúcej atikovej dosky s kazetovým podhľadom použil na projekte (Smetanova 28 - Cihlářská 7). Strešným ukončením architekt reagoval na kontext prostredia. V prípade (Zábranského 1279 / 6a, Sedlákova 511 / 31) bola strecha rovná, pochôdná a doplnená o kovové zábradlie a strešné schodisko. Pri budove (Helfertova 14) architekt použil valbové zastrešenie v kombinácii s plochou strechou.

Jeho pôdorysy a vnútorné objemy stavieb sú komplikované.³¹⁷ Takmer s pravidelnosťou dodržiaval dispozičnú schému pôdorysu s centrálne položenou chodbou s priamym prepojením obytných izieb a obslužných priestorov (kuchyne, kúpelne), ktoré boli vo vyvážených pomeroch. Architektovi sa podarilo dosiahnuť vnútorné napätie pôdorysnej schémy, kedy obytné miestnosti neboli v jednotnej línii priečelia, boli ukosené a táto dramatickosť bola doplnená o balkón (Zábranského 1279 / 6a). Schodiská obytných domov boli poväčšine situované v nároží zadnej časti objektu (Zábranského 1279 / 6a, Vlhká 8).

Fasáda domu mala schématické rástrovanie okenných otvorov. Jej monotónnosť architekt narúšal viacpodlažným arkierom, ktorý osadil priebehovým okenným pásom združených okien vertikálneho členenia s narušeným presklením (Helfertova 14). V prípade (Rašínová 183 - Náměstí Míru) strešný presah arkiera slúžil ako balkón pre vyššie podlažie.

Architekt poväčšine používal združené dvojkridlové okná, v prípade (Smetanova 28 - Cihlářská 7) združené s keramickým obkladom v pomere okenného a keramického obkladu v schéme A,B,A,A orámované okennou šambránou. Svoje uplatnenie našli taktiež okná kombinované s vetracím okienkom v jednom z krídel (Mášova 743 / 23a, Mášova 24). Nárožné okná (Helfertova 14) sú výsuvné v kontraste ďalších okien na objekte, ktoré boli krídlové.

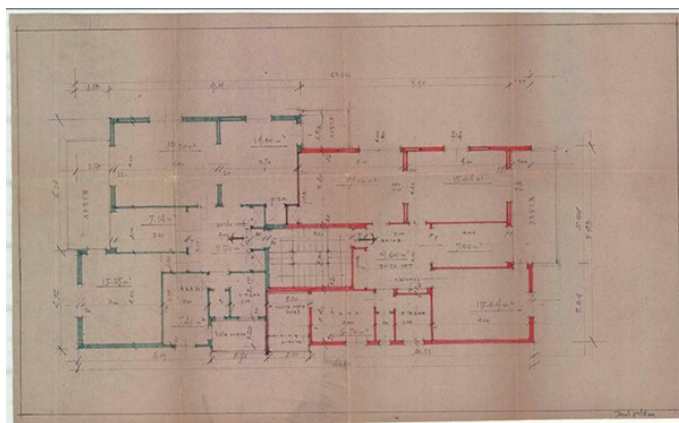
Vstup do budov architekt neakcentoval vstupným portikom, ale malou pergolou nad vchodovými dverami (Zábranského 1279 / 6a).

8.8.2 Charakteristika a analýza tvorby Maxa Tintnera po roku 1939

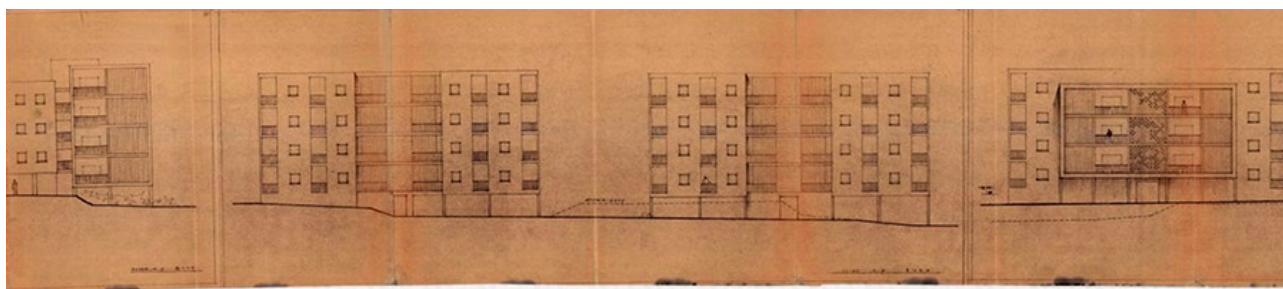
Tvorba architekta po roku 1939 bola do začiatku tohto výskumu neprebádaná. S pomocou pána architekta Daniela Zissa sa mi podarilo objasniť pár kľúčových stavieb, na ktorých sa architekt Max Tintner podieľal po presídlení do Izraela. Od roku 1948 sa stal architektom veľvyslanectva USA v Tel Avive. Popri zákazkách iniciovaných veľvyslanectvom sa podieľal na projektoch občianskych budov, prevažne administratívnych komplexov (Europa House, Izrael - America House), hotelov (Hotel Sinai resp. Hotel Metropolitan), školských komplexov (Kfar Shmariahu, Šfajin) a urbanistickej štúdií zóny mesta (Bnei Brak). Architekt, okrem svojej profesie bol taktiež vynikajúcim obchodníkom. Ako jediný z architektov tohto výskumu sa presadil a uplatnil v hlavnom modernistickom prúde pri stavbách občianskych budov strednej mierky. Bol podpísaný pod spoločné projekty s významnými architektami svojej doby (Arieh Sharon, Eldar Sharon). V roku 2012 bolo meno architekta spomínané s demoláciou administratívnej budovy (Phenix House). Z obytnej tvorby architekta Maxa Tintnera sa dozvedáme sporadicky. Opieram sa o materiály, ktoré mi boli poskytnuté zionistickým archívom v Jeruzaleme. Je to pôdorys a pohľady bližšie neurčenej obytnej budovy s veľmi obdobnými výrazovými motívmi (ústredná, centrálna chodba a viacpodlažný arkier na fasáde), ktoré architekt často používal v stavbách obytnej architektúry pred rokom 1939.

316 Nedosahoval eleganciu Kerekesových zaoblení, dekoráciou sa vyznačuje budova na ulici Barvičova 96.

317 SAPÁK, Jan. In: PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Brněnští židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 17 s.

Obrázok 52: Archivovaný dokument Maxa Tintnera, Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem³¹⁸

Obrázok 53: Archivovaný dokument Maxa Tintnera, Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem³¹⁹

318 Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem, E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 17.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.

319 Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem, E-mailová korešpondencia s Kanner Nechama [online], 17.03.2013, nechamaka@wzo.org.il.

9 André Steiner

* 22. augusta 1908 Dunajská Streda, Rakúsko - Uhorsko³²⁰

☆ 2. apríl 2009 Atlanta, Georgia, USA

9.1 Východiská

Život a tvorba architekta André Steinera³²¹ je oproti predchádzajúcim architektom pomerne odlišná a dobre zmapovateľná nakoľko sa dožil vysokého veku. Patril k mladšej generácii architektov okruhu tejto dizertačnej práce a okrem vlastnej tvorby publikačnou činnosťou inklinoval aj k propagácii architektúry. Celý život sa jeho postoje pretavovali v nesmiernej húževnatosti, pracovnej a sociálnej odhodlanosti a prispôsobivosti k aktuálnemu prostrediu. Najdlhšie žijúci architekt z hľadiska rôznorodosti a šírky záberu svojich aktivít je azda najpozoruhodnejšia osobnosť skupiny architektov tejto dizertačnej práce. Práca architekta v Brne je pomerne dobre zmapovaná, podložená dokumentáciou, aj prostredníctvom dobového časopisu Forum. Vo výskume sa zameriavam na získanie informácií a faktov architektovej pôsobenia na Slovensku, Kube a v americkej Atlante.

9.2 Výskumné pramene

Nakoľko architektove pôsobenie bolo počas celej jeho životnej a tvorivej etapy veľmi pestré pri výskume sa opieram o poznatky a informácie získané zo Slovenska a z USA.

9.3 Životopisné údaje André Steinera

André Steiner sa narodil v Dunajskej Strede. Otec Arpád bol obchodníkom s kožou, matka Adela (rodená Grünvaldova) bola zo Šamorína. Na matričnom úrade v Dunajskej Strede evidujú aj rodný list na meno Frida Steiner, ktorá ma zhodné mená rodičov ako André, avšak rodné meno matky a vek rodičov nie sú totožné.³²² André sa stále považoval za jediné dieťa. Po otcovej smrti, André mal 4 roky, sa jeho matka presťahovala do Bratislavy a opäť vydala. Ak mal André sestru, je možné, že si jeho matka mohla zobrať len jedno dieťa a Fridy sa ujali príbuzní.³²³

Obrázok 54: Rodný list André Steinera, Zdroj: Matričný úrad Dunajská Streda, Gabriella Mészáros³²⁴

320 Dunaszerdahely / maďarsky

321 Endré / maďarsky, Andrew / anglicky, André alebo Andrej / hovorovo

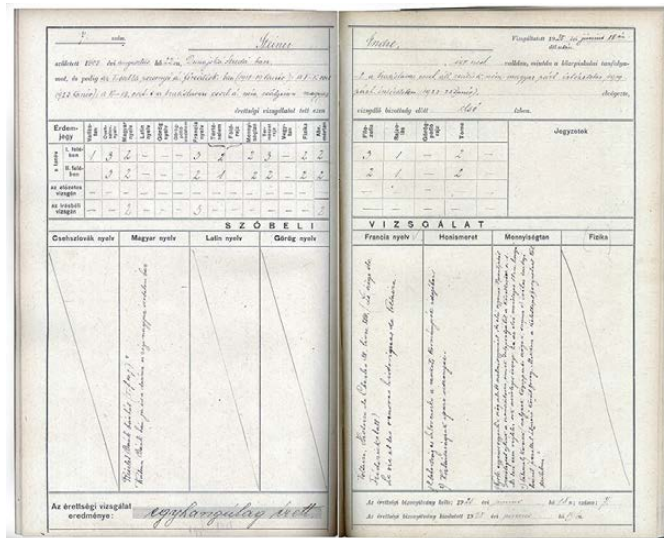
322 Zdroj: Konateľ ŽNO Dunajská Streda, E-mailová korešpondencia s Tiborom Kornfeldom [online], 11.05.2013, konfi52@gmail.com.

323 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Margie Steiner [online], 27.12.2010, mpsteiner@bellsouth.net.

324 Zdroj: Matričný úrad Dunajská Streda, E-mailová korešpondencia s GabriellOU Mészáros [online], 22.05.2013, Gabriella.meszáros@centrum.sk.

9.3.1 Obdobie štúdií

André absolvoval reálku v Prešove. André neabsolvoval Magyar Ravall Institut v Bratislave ako sa predchádzajúco uvádzalo.³²⁵ 1918 - 1925 študoval na škole Československé štátne nemecké reálne gymnázium v Bratislave, maďarské pobočky (maďarská pobočka vznikla v roku 1919 s vyučovacím jazykom nemeckým).³²⁶ 18. júna 1925 ukončil štúdium maturitnou skúškou.³²⁷

Obrazok 55: Československé štátne nemecké reálne gymnázium v Bratislave, maďarské pobočky, Zdroj: Archív hlavného mesta SR Bratislavy, Oľga Čukanová³²⁸
 Obrazok 56: Československé štátne nemecké reálne gymnázium v Bratislave, maďarské pobočky, Zdroj: Archív hlavného mesta SR Bratislavy, Oľga Čukanová

6. novembra 1925 bol imatrikulovaný na Brnenskej nemeckej vysokej škole technickej. Počas štúdia sa spojil so spolkom German Social Club. V tomto období postupne býval na uliciach Údolní 54 (1925), Slovinské 61 (1926), Kozí 17b (1928), Jánské 5 (1930), Bartošově 6 (1930), Masarykově 29 (1930) a Koblížné 11 / 13 (1931). V I. štátnej skúške získal 47 bodov. V roku 1931, prípadne 1932 dokončil štúdium II. štátnou skúškou.

Aktivity architekta zohľadňujú tieto vývojové etapy: Štúdium, prvé práce a nútený odchod z Brna. Slovenské pôsobenie a aktivity v Pracovnej skupine. Emigrácia a tvorba v USA.

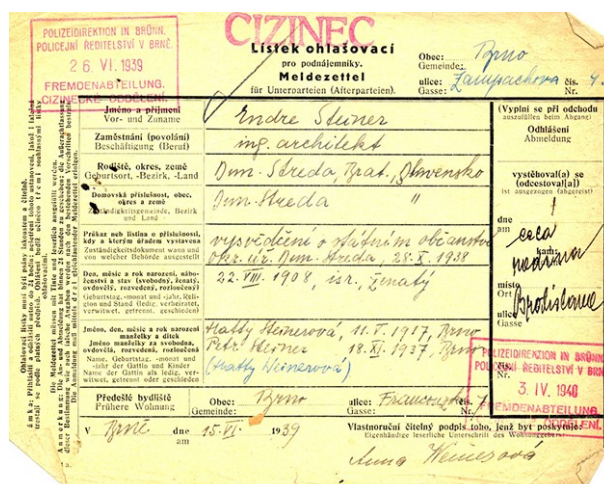
9.3.2 Začiatok tvorby André Steinera

Začiatok tvorby architekta André Steinera je spätý s ateliérom Ernsta Wiesnera (u Wiesnera pracoval už pred promóciou), v období rokov 1931 - 1934. Spolu sa zoznámili prostredníctvom židovskej lóže B' nai B' rith. U Wiesnera pracoval okrem iných aj na projekte Moravskej banky. Spájal ich aj osobný vzťah. Uvažovali o založení spoločnej kancelárie v Bratislave (politické zmeny zámer prekazili).³²⁹ V 30. rokoch, v roku 1934 po takmer trojročnej praxi u Ernsta Wiesnera sa mladý architekt osamostatnil a riadil vlastný ateliér. Býval v jednoizbovom byte s terasou v paláci Alfa na Poštovské ulici 6, kde mal taktiež architektonický ateliér s dvoma zamestnancami. Neskôr býval na adresách Poštovská 6, Jánská 11 / 13, Žampachova 4 (1940), Francouzská

325 Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Archív hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy, E-mailová korešpondencia s Olgou Cukanovou [online], 24.04.2013, olga.cukanova@samb.vs.sk.
 326 A bratislavai csehszlovák állami német reálgimnázium, magyar párhuzamos osztályai.
 327 Protokoll maturitnej skúšky André Steinera.
 328 Zdroj: Archív hlavného mesta SR Bratislavy, E-mailová korešpondencia s Gabriellou Mészáros [online], 24.04.2013, olga.cukanova@samb.vs.sk.
 329 PELČÁK, Petr. Rozhovor na dĺžku s Endre Steinerem. In: *Několik poznámek k současné architektuře*. Brno: spolek Obecní dům, 2008. ISBN 978-80-254-4155-8, 84 - 87 s. (Výškový dom v Bratislave navrhol Steiner pod Wiesnerom.)

7. André Steiner sa etabloval taktiež publikačne ako redaktor a neskôr ako spoluvydavateľ časopisu Forum (časopis venovaný umeniu, architektúre a remeslu). V roku 1935 sa oženil s Hetty Weinerovou. V roku 1937 sa im narodil syn Peter.

Okrem tvorby obytných domov pre staviteľa Stanislava Nedelju sa venoval aj interiérovej tvorbe. V roku 1939 bol architekt zatknutý počas konštrukčných prác na budove textilného magnáta Hechta na Tr. Kapt. Jaroše, v Brne. Presný opis je v rozhovore s transkriptom. Na jar 1939 nemci obsadili Československo. Keď gestapo zistilo, že má *Bank Sole Signatory* pre nedostavané budovy prepustilo ho. Andrého spriatelnený nemecký úradník ho napomínal po podpise zmluvy opustiť územie Moravy. Po podpísaní posledného šeku na stanici v marci 1939 utiekol do Bratislavy. Slovensko bolo slobodnejším, neokupovaným útočiskom pod nemeckou nadvládou.

Obrázok 57: Odstahovací dokument., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová³³⁰

9.3.3 Slovenské pôsobenie André Steinera

V Bratislave André so ženou a synom našli uplatnenie. Celé obdobie II. svetovej vojny prežil André na Slovensku, kde krátko spolupracoval s architektom Endrem Szonyim.³³¹

9.3.4 Bratislavský umelecký spolok, časopis Forum a pracovná skupina

Steiner bol členom Bratislavského umeleckého spolku v roku 1932, najneskôr je údaj doložený v rokoch 1938 - 1939. Predsedom, tajomníkom a majordom spolku bol Endre Szonyi. Členovia architektonickej sekcie sa často schádzali v ateliéri Wimmer - Szonyi, kde sídlila aj redakcia časopisu Forum.

Forum bol umelecký časopis vydávaný medzi rokmi 1931 - 1938 v Bratislave, zameraný na umenie, architektúru a remeslo. Bol publikovaný najprv trojjazyčne, neskôr dvojzvyčne (maďarsky, nemecky). André prispieval do časopisu článkami prevažne z brnenského prostredia od roku 1931. Forum sa orientoval aj na podunajskú - moravskú architektonickú scénu. Architektove publikované články boli v ročníku 1933, 1934, 2 x 1935, 1936, 2 x 1937, 2 x 1938. Od roku 1936, kedy sa časopis rozdelil na maďarskú a nemeckú sekciu vstupuje do časopisu ako vydavateľ. Szonyi a Steiner spolupracovali na vydávaní nemeckej verzie.³³² André

330 Hetty Weinerova, narodená 11. mája 1917 v Brne. Mali syna Petra, narodený 18. november 1937 v Brne. Rodina odišla v roku 1939 do Bratislavy.

Zdroj: Archív mesta Brna, E-mailová korešpondencia s Mgr. Lenkou Likavčanovou [online], 01.11.2010, likavcanova.lenka@brno.cz.

331 Rozhovor pre The William Breman Jewish Heritage & Holocaust Museum
Dostupné z: <http://thebreman.org/>

332 VANČOVÁ, Kristína.: Architekt Endre Szonyi. 14 / 2010 TO, TO»K,
Dostupné z: <http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=2295>

Tvorbe Endre Szonyiho, ako aj časopisu Forum je venovaná diplomová práca Kristíny Vancovej vypracovanej na

pisal o modernej architektúre, modernom umení a problémoch pamiatkovej starostlivosti.

André bol taktiež spolu s Gisi Fleischmannovou a rabinom Michaelom Weissmandlom, ortodoxným židom, významným predstaviteľom tzv. pracovnej skupiny, ktorá spadala pod Slovenskú Židovskú radu.³³³ Pracovná skupina stála taktiež za vznikom pracovných táborov na Slovensku, ktoré riadila organizácia Ústredňa židov a tým zabránila, prípadne oneskorila deportáciu slovenských židov do Poľska.³³⁴ V rámci Ústredne Židov fungovala taktiež Ústredná kancelária pre pracovné tábory Židov, ktorá spolupracovala pod Ministerstvom vnútra a ktorej hlavným predstaviteľom bol Andrej Steiner. Židia boli vyradení z hospodárskeho a spoločenského života. Skupina prostredníctvom finančných úplatkov zamestnávala slovenských židov (zachránili 7000 židovských obyvateľov). André pôsobil ako prednosta stavebného oddelenia Ústredne židov, objednával výkup so šéfom nemeckej posádky v Bratislave a dohliadajúcim architektom nad stavbami a prestavbami tatranských hotelov a ubytovní a ich záhradných úprav.³³⁵ Spojil sa so stavebným oddelením židovského centra (návrhy pracovných táborov).³³⁶ Neskôr rabin Michael Weissmandl oslovil André Steinera s rozšírením týchto aktivít v európskom meradle, tzv. Európa plán.³³⁷ Slovenskými korunami uplácali Vaška, dolármí chceli Wisliceného.³³⁸ Išlo o sumu 2 až 3 miliónov dolárov. Tento plán však nebol úspešný a od septembra 1943 sa začala masová deportácia slovenských židov do tábora v Lubline v Poľsku.³³⁹ Troch táborov sa to nedotklo. Adolf Eichmann organizoval deportácie do táborov. Okolo roku 1943 bolo situovaných vo všetkých 3 táboroch 3135 židov.³⁴⁰ Všetky tri tábory boli ekonomicky sebestačné a prínosné a pôsobili až do vypuknutia SNP v auguste 1944.³⁴¹

Po vypuknutí Slovenského národného povstania v roku 1944 odišiel z Bratislavy do Banskej Bystrice a neskôr spolu s manželkou a vtedy 7 ročným synom Petrom do oblasti Vysokých Tatier. Na ceste im pomohli dedičania z Medvedovej a Čierneho Balogu. Útek z Bratislavy sa však nepodaril rodičom André Steinera, ktorí boli chytení. O ich ďalšom živote nie sú dostupné informácie. Po vojne žiadal André druhýkrát o víza do USA, medzitým založil provizórny sirotinec poľských detí a židovských utečencov³⁴² v Tatranskej Lomnici, kde s rodinou pôsobil 2 roky. Neskôr sa rodina presídlila na Štrbské Pleso.³⁴³

Filozofickej Fakulte UK v Bratislave v roku 2010. Na stranách 111 - 124 je pojednanie o André Steinerovi. Steiner sa dostal k časopisu Forum zrejme prostredníctvom Bratislavského umeleckého spolku a jeho priateľov.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Kristínou Vancovou [online], 16.05.2012, kristina.vancova@gmail.com.

Zdroj: Akademická knižnica UK, E-mailová korešpondencia s Danielou Gondovou [online],

17.05.2012, Daniela.Gondova@rec.uniba.sk.

Dostupné z: http://alis.uniba.sk:8000/cgi-bin/gw_2011_1_2/chameleon?skin=katalog

Zdroj: Archív výtvarného umenia SNG, E-mailová korešpondencia s Katarinou Bodnárovou [online], 03.05.2013, katarina.bodnarova@sng.sk.

Zdroj: Archív výtvarného umenia SNG, E-mailová korešpondencia s Vierou Dlhanovou [online], 04.04.2013, viera.dlhanova@sng.sk.

333 Pozostávala z disidentných členov Ustredia Židov, riadiaceho orgánu slovenského židovstva.

334 Inventárne číslo A 7127, list číslo 1818 (listina židovských obyvateľov Prahy z roku 1941).

Zdroj: Dokumentační oddělení, Památníku Terezín, E-mailová korešpondencia s Evou Němcovou [online], 25.04.2013, nemcova@pamatnik-terezin.cz.

Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz/victims>

335 Pre ministra vnútra Alexandra Macha architekt navrhol interiér, pre vrchného komisára židovských táborov Júliusa Pečucha dom v Ivánke pri Dunaji (aj jako Ivanovice). André mal spojenie s Deuxieme Bureau (agentom francúzskej CIA), odkiaľ dostával hotovosť vo valutách pre vykúpenie a transporty.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Georgeom Novakom [online], 28.04.2013, georgegenco@mindspring.com.

336 V 130 dielňach pracovalo 5000 zamestnancov.

337 Európa plan bola pozoruhodná etapa histórie holokaustu, avšak neúspešná.

338 Zástupca SS a dozorca židovskej otázky v Slovenskej vláde poverený Adolfom Eichmannom.

339 Wisliceny pôsobil pod komandistom Adolfom Eichmannom, ktorý podliehal Heinrichovi Himmlerovi.

340 27.marec 1943 vládny komisár Pečuch pozýva komisára Imricha Vašinu (Sered'),

Jozefa Svitlera (Nováky) a Júliusa Leitnera (Vyhne) a židovských vodcov z týchto táborov Alexandra Pressburgera, Otta Mandlera a Bernarda Wildmanna.

341 Preskenovaná dokumentácia.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Maureen Maclaughlin [online], 25.03.2013, Mmaclaughlin@thebreman.org.

342 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Jacob Fuchs [online], 16.11.2010, jacob@fuchs.org.

343 André nikdy tejto jeho životnej etape neprisúdzoval špeciálny význam. Bolo mi to zvláštne, že o tomto období mlčal.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Margie Steiner [online], 27.12.2010, mpsteiner@bellsouth.net.

9.3.5 Obdobie na Kube a USA

Už v roku 1938 André Steiner žiadal o víza do USA, ale až v roku 1948, po komunistickom prevrate) sa mu podarilo emigrovať na Kubu (ponuka miesta americkej projekčnej kancelárie).³⁴⁴ V roku 1949, respektíve 1950 sa im v Havane narodil druhý syn George a po vízových peripetiách sa 26. októbra 1950 dostali do USA, kde začal novú životnú etapu v americkej Atlante. Do USA sa dostal po 13 rokoch od prvého žiadania o vízum. Bol európanom v amerike, vytvoril si partiu priateľov, s ktorými rozprával o architektúre, živote a ideáloch. V Atlante bol v úzkom kruhu najvplyvnejších mužov južnej časti USA, ako starostom Atlanty William B. Hartfield, prezidentom C&S Bank pánom Hugh C. Lane, majiteľom Coca Cola Company, pánom Robert Woodruff.³⁴⁵ Medzi Andrého priateľov patrili Bruno Borger³⁴⁶ a George Novak.³⁴⁷

Obrázok 58: André okolo roku 1945, Zdroj: The Unheeded Cry, Abraham Fuchs
Obrázok 59: André s rodinou okolo roku 1950, Zdroj: Georgia Backroads, summer 2009, 56 - 59 s.

Od roku 1950 do 1970 pôsobil v projekčnej urbanistickej firme Robert and Company Associates³⁴⁸ na pozícii riaditeľa. Nemal zatiaľ licenciю na vykonávanie architektonickej činnosti. André a Hetty sa rozviedli a opäť zosobášili s párom, ktorý urobil to isté.³⁴⁹

344 Obé sestry jeho ženy a svokor už žili v Atlante.

345 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Georgeom Novakom [online], 28.04.2013, georgegnc@mindspring.com.

346 Kontakt André Steinera so spolužiakom z nemeckej techniky v Brne Brunom Borgerom: Bádateľka z Atlanty Leslie Borger sa vo svojej práci zaoberá rezidenčnou tvorbou André Steinera v USA. Manžel Leslie je vnukom Bruna Borgera, ktorý bol spolužiakom André Steinera na nemeckej technike v Brne a pred holokaustom stihol so svojou manželkou emigrovať do USA. Bruno Borger pochádzal z malého mesta pri Prahe. Jeho manželka Marianna Silbermann Borger pochádzala z prominentnej pražskej rodiny. Borgerovci mali chatu v oblasti Vysokých Tatier, ktorú často navštevovali. (Židovská obec v Prahe archivuje pôvodné kartotéky z Terezína, v kartotékach sa nachádza meno Borger a Silbermann.

Zdroj: Židovská obec v Prahe, E-mailová korešpondencia s Evou Fantovou [online], 19.04.2013, fantova@kehilaprag.cz.

V Židovskom múzeu sa žiadne údaje nenachádzajú.

Zdroj: Židovské múzeum v Prahe, E-mailová korešpondencia s Luciou Petrusovou [online], 28.02.2013, lucie.petrusova@jewishmuseum.cz.

Usadili sa v Nashville, Tennessee. Po určitom čase André navštívil Bruna v Nashville (existuje záznam ich rozhovoru).

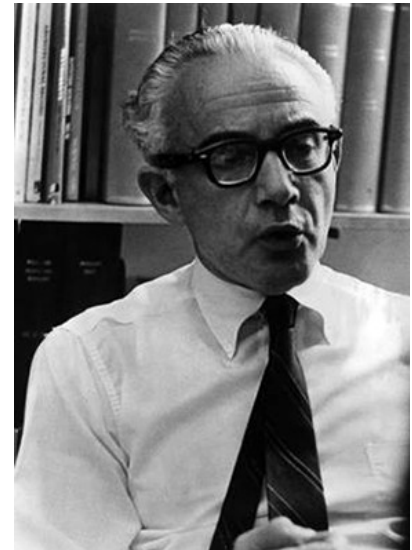
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Leslie Borger [online], 30.04.2012, leslie.borger@gmail.com.

347 Priateľstvo s Geomom Novakom: Neskorší spolupracovník a priateľ André Steinera, stavebný inžinier George Novak emigroval 21. august 1968 do Viedne za pomoci Dr. Slameckého. Na základe pozývacieho listu od spoločnosti Robert and Company sa George Novak dostal v novembri 1968 do Atlanty. Prácu v spoločnosti Robert and Company najprv odmietol. V roku 1972 sa cesty Georgea Novaka a André Steinera opäť stretli pri návštevách symfonických koncertov a operných predstavení, kde na jar 1972 André ponukol Georgeovi miesto na pozíciu projektanta v spoločnosti Robert and Company.

348 Spoločnosť existovala taktiež pod názvom Robert Lesser and Company.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Gretchen Greminger [online], 16.03.2013, ggreminger@jekyllisland.com.

349 Nevedec o tom svadby mali obé páry na radnici mesta Newman, pri Atlante, Existujú rôzne príbehy ako sa to udialo, André neveril v monogamii. Druhou Andrého ženou sa stala Gladys, s ktorou žil do jej smrti (niekoľko rokov

Obrázok 60: Fotografia Andrew E. Steinera z 05.07.1976, Zdroj: Georgia State University Library, Peter James Roberts ³⁵⁰
 Obrázok 61: Fotografia Andrew E. Steinera z mája 1980, Zdroj: Georgia State University Library, Peter James Roberts ^{351/352}

Zároveň bol miestopredsedom American Institute of Planners Urban Design Department a predsedom tejto komory pre štát Georgia. André nebol členom AIA Atlanta.³⁵³ Pôsobil taktiež ako pedagóg na univerzite v Atlante (jeho žiakom bol Frank Gehry).³⁵⁴ Pracoval na územných plánoch, zónových plánoch a obnove miest v štáte Georgia. Popri urbanistických projektoch pre spomínanú spoločnosť sa venoval taktiež rezidenčnej tvorbe. V roku 1978 odišiel do dôchodku. Určité obdobie bol prezident svetovej organizácie Optimist.³⁵⁵ André bol iniciátor výsadby 1000 stromov na území mesta.

žila v dome s pečovatelskou službou) Neskôr sa opäť zosobašil s Hetty.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Margie Steiner [online], 27.12.2010, mpsteiner@bellsouth.net.

350 Fotografia Andrew E. Steinera z 05.07.1976, Atlanta, Georgia, USA., fotograf - Charles R.Pugh Jr., Newspaper clipping: „I was sure it would work“, said Andrew Steiner, the architectural designer responsible for the 1968 Sandy Springs plan.

Dostupné z: <http://digitalcollections.library.gsu.edu/cdm/ref/collection/ajc/id/4831>

Zdroj: Georgia State University Library, E-mailová korešpondencia s Peter James Roberts [online], 24.04.2013, proberts@gsu.edu.

351 Fotografia Andrew E. Steinera z ?? .05.1980, Atlanta, Georgia, USA., fotograf - Guy Hayes (Guy Dodd), Newspaper clipping: André Steiner (sic) studies plans for 221 homes in Atlanta. He heads committee of Georgia Chapter of American Institute of Architects.

Dostupné z: <http://digitalcollections.library.gsu.edu/cdm/ref/collection/ajc/id/1248>

Zdroj: Georgia State University Library, E-mailová korešpondencia s Peter James Roberts [online], 24.04.2013, proberts@gsu.edu.

352 Fotografia Andrew E. Steinera z 22.09.1980, Atlanta, Georgia, USA., Accompanying bio: Andrew E. Steiner. Mr. Steiner is an urban designer and city planner and a member of the American Institute of Planners.

Dostupné z: <http://digitalcollections.library.gsu.edu/cdm/ref/collection/ajc/id/4822>

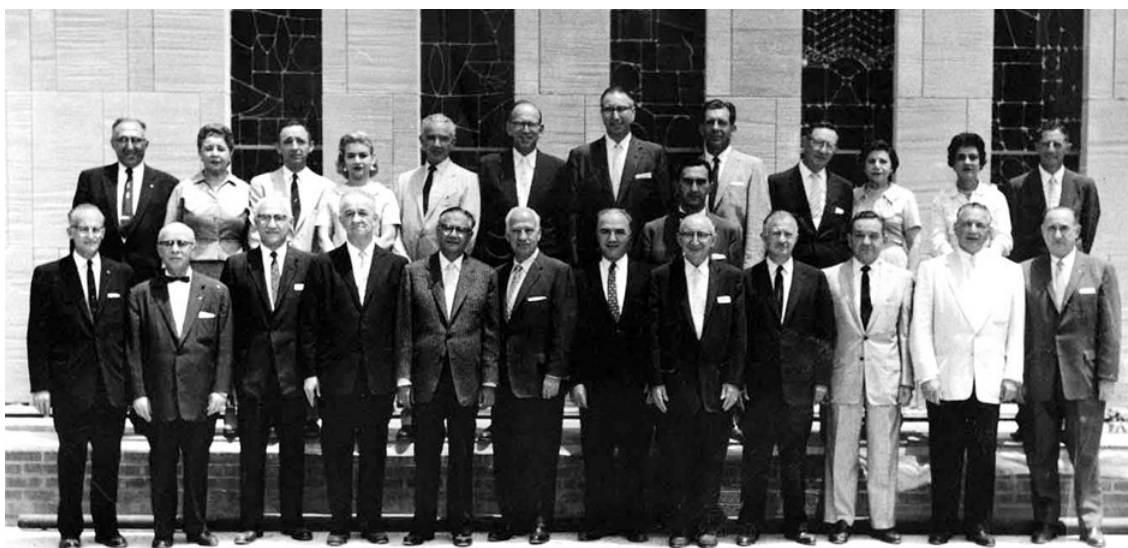
Zdroj: Georgia State University Library, E-mailová korešpondencia s Peter James Roberts [online], 24.04.2013, proberts@gsu.edu.

353 Zdroj: The American Institute of Architects, E-mailová korešpondencia s Susan Proper [online], 02.04.2013, Susan@aiaatl.org.

Zdroj: American Institute of Architects, E-mailová korešpondencia s Nancy Hadley [online], 11.03.2013, NHadley@aia.org.

354 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Margie Steiner [online], 27.12.2010, mpsteiner@bellsouth.net.

355 Zdroj: E-mailová korešpondencia s Georgeom Novakom [online], 28.04.2013, georgegnco@mindspring.com.

Obrázok 62: V roku 1950 bol André Steiner členom synagógy Ahavath Achim Congregation. André je v druhej rade piaty z ľavej strany. Zdroj: AASynagogue, Denise Lee³⁵⁶

9.3.6 Tvorba André Steinera v USA³⁵⁷

Počas pôsobenia na Kube André obdržal ponuku práce od architektonickej firmy v Atlante, ktorú prijal, avšak o mesiac prestúpil k firme Robert and Company³⁵⁸ na pozíciu riaditeľa (Director of Planning and Urban Development). V tejto funkcii zotrval do dôchodkového veku. Pracovným zameraním spoločnosti Robert and Company bol urbanizmus. Architekt pracoval na urbanistických zákazkách: Georgia State University, Emory University, Stone Mountain Park, Jekyll Island, Callaway Gardens a urbanizmus menších územných celkov a parkové úpravy. Autorom diela synagógy Ahavath Achim Synagogue bol taktiež André Steiner.³⁵⁹³⁶⁰

V roku 1920 sa v Atlante položili základy technického vzdelania, škola Georgia Tech, ktorá vychádzala zo základov štandardnej výučby architektúry, školy L'ecole des Beaux Arts. Po 10 rokoch existencie inštitútu nastal v roku 1930 zvrät v podobe absorpcie myšlienok hnutia Bauhaus. S príchodom modernistu Waltera Gropiua na Harvard. V typológii rezidenčných stavieb sa architektúra prikláňala stále ku klasickému poňatiu, až do zrušenia služobníctva, kedy typologická skladba nadobudla nový rozmer, doplnený o koncept otvoreného, neseparovaného poňatia jednotlivých prevádzkových funkcií. Medzi predstaviteľov klasicizujúcej vlny v USA patrili: Philip Trammell Shutze, Stevens and Wilkinson, Bush and Brown, Gailey, Heffernan a ďalší.

356 Construction Committee - 1955 - 1959, Ahavath Achim Congregation. The new synagogue building on Peachtree Battle. Front row: left to right: Irving Galanty, Abe Goldstein, Max M. Cuba, Pincus Koplín, Michael Ellman, Harry Dwoskin, Joseph Cuba, Thomas Makover, Dr. Nathan Blass, Harry L. Siegel, Dr. Irving Goldstein, and Simon Mendel. Second row, left to right: Charles Bergman, Mary Heiman Dwoskin, Joseph Zaglin, Mrs. Leonard Meyer, Andrew Steiner, Sylvan Makover, Max Rittenbaum, Melvin Brown, Herschell Hurwitz, Sam Eplan, Rubye Eplan Goldstein, Mrs. Stanford Makover, and Hyman Meltz.

Dostupné z: <http://www.aasynagogue.org/>

Zdroj: AASynagogue, E-mailová korešpondencia s Denise Lee [online], 02.04.2013, dlee@aasynagogue.org.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s D.H. Goldstein [online], 12.04.2013, mardor33@bellsouth.netz.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Iva a Eugen Stein [online], 21.03.2013, i-e-stein@seznam.cz.

357 Stone Mountain Plan, Calloway Gardens, Jekyll State Park, Georgia State University, Emory University.

Zdroj: Atlanta Convention & Visitors Bureau (ACVB), E-mailová korešpondencia s Kymberli Roberts [online], 23.11.2010, kroberts@atlanta.net.

358 Prácu mu ponukol prezident spoločnosti „Chip“ Robert.

359 Dokumentácia k synagóge a privátnym rezidenciám.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s D.H. Goldstein [online], 12.04.2013, mardor33@bellsouth.netz.

360 Fotky sú z časti Lane Brothers Collection.

Zdroj: Special Collections Department, Georgia State University Library, E-mailová korešpondencia s Laurel G Bowen [online], 08.03.2013, lbowen@gsu.edu.

Vlastnému návrhu domu architekta Jimmyho Wilkinsona (Stevens and Wilkinson) dominovalo shedové zastrešenie s konzolovým prestrešením, veľké okná, hladké povrchy, pravidelnosť a začlenenie prostredia ako súčasť konceptu.

V rozpätí rokov 1953 - 1964 architekt André Steiner navrhol vyše 25 rodinných domov a rezidií zväčša pre prominentných členov spolku Atlanta Jewish Community.³⁶¹ Bol najžiadanejším architektom. Pri projektoch Andrému asistovali kresliči spoločnosti Robert and Company, Harold Montague (architekt budovy Atlanta Civic Centre Auditorium) bol jedným z nich.³⁶² S privátnymi zákazkami bol André nútený prestať na podnet jeho oficiálneho zamestnávateľa Robert and Company na začiatku 60. rokov. Rezičenná tvorba architekta bola situovaná severo - západne od Atlanty, oblasti Buckhead area, Briarpark Subdivision (Old Briarcliff Road, blízko Druid Hills v susedstve Emory University)³⁶³

V roku 2003 - 2004 André Steiner vo veku 96 rokov obdržal čestný doktorát navrhnutý spoločnosťou Obecní dům Brno, udelený Masarykovou univerzitou (MU) v Brne. Vedecká rada Filozofickej fakulty MU udelila André Steinerovi titul (Dr.Hc) udelenie čestného doktorátu vied o umení, ako výraz uznania nielen za jeho architektonickú tvorbu, ale taktiež za jeho tvorbu žurnalistickú, umelecko kritickú a všeobecne humanistický životný postoj.³⁶⁴ Neskôr dostal ďalšie ocenenia od spoločnosti Georgia Chapter of A.I.D. a cenu za urbanizmus od Georgia Section of the American Institute of Planners.

V roku 2006 André dostal mŕtvicu v starobinci v Atlante.³⁶⁵ Architekt André Steiner zomrel 2. apríla 2009 vo veku 100 rokov v Atlante. Mal dvoch synov, 5 vnúčat, 6 pravnúčat a 2 praprvnúčatá. Syn Peter Steiner zomrel 18. októbra 2007. Syn George Steiner zomrel 27. júla 2008.³⁶⁶

361 Rezidencie: **1953:** pán Rosinger a pani Leonard (5 kresieb), Andover 726, Georgia., pán Bock a pani Leonard (8 kresieb), The By Way 1423, Georgia., pán Ruskin a pani Louis A. (15 kresieb), Lenox Road 1876, N.E., Georgia., pán Weiss a pani E. (5 kresieb), Briar Park Court, N.E. 1552, Georgia., pán Hirsh a pani F. (6 kresieb), Briar Park Court, N.E. 783, Georgia., **1954:** pán Zaglin a pani J.G. (6 kresieb), Woodhaven Road, N.W. 3435, Georgia., pán Blumenthal a pani Philip (7 kresieb), Berkshire Road, Georgia., pán Zaglin a pani J.G. (20+9 kresieb), Woodhaven Road N.W. 3435, Georgia., Emile's Restaurant (19 kresieb), Fairlie Street, N.W. 87, Georgia., **1955:** pán Wehle a pani Fred Jr. (29 kresieb), Queensbury Lane, N.W. 2814, Georgia., pán Sanders a pani A.E. (9 kresieb), Georgia., pán Sherman a pani L.G.Sr. (13 kresieb), Old Ivy Road, N.E. 627, Georgia., pán Hoffman a pani L.R. (7 kresieb), Georgia., pán Ringel a pani Herbert A. (15+6 kresieb), Randall Mill Road, N.W. 3707, Georgia., **1956:** pán Owens a pani Carl P (10+5 kresieb), Conway Valley Road, N.W., Georgia., pán Byrd a pani Dan (8 kresieb), Queensbury Lane, N.W. 2800, Georgia., **1957:** pán Habib a pani Morris N. (10 kresieb), Wesley Parkway, N.W. 1355, Georgia (dokumentácia Andrew Kohr), **1958:** pán Marvin W. Blumberg (21 kresieb), Broadland Road, N.W. 489, Georgia (dokumentácia Andrew Kohr), 1959: pán Galambos a pani John (8 kresieb), Trimble Road, N.E. 5070, Georgia (dokumentácia Andrew Kohr), pán Sherman, a pani L.G.Jr. (10 kresieb), Paces Ferry Road, N.W. 3451, Georgia., **1960:** pán Harrison a pani W.B.(7 kresieb), Paces Forest Drive N.W. 1357, Georgia., pán Vernon a pani A.G. (16 kresieb), Conway Valley Road, N.w., Georgia., **1961:** pán Charles Alford (16 kresieb) (dokumentácia Andrew Kohr), pán Jones a pani Jos. W. (17 kresieb), Randall Mill Court, Georgia., rezidencia (11 kresieb) Latham Road, Georgia., **1964:** pán Sweat a pani Sweat (6 kresieb), 1969: pán Frankel Dr. a pani Allen (12 kresieb) (dokumentácia Andrew Kohr), **nedatované:** pani Harley R. Kimmel (12 kresieb), Mayfair Club, Sherman residence, Owens residence, Galambos residence, Byrd residence (13 kresieb, perspektívy a kresby Harold Montague), rezidencia Sample House, pán Vernon a pani Anthony G. (6 kresieb), rezidencia Lumberg Dekalb County Georgia., pán Filler(5 kresieb).

Zdroj: Atlanta History Center, Margaret Mitchell House, E-mailová korešpondencia s Laura Starratt [online], 18.04.2012, LStarratt@atlantahistorycenter.com.

362 Časť tejto zbierky je archivovaná v Atlanta History Centre Collection.

363 Zdroj dokumentácie 25 Andrého projektov (kolekcia fotografií a škíc).

Zdroj: Atlanta History Center, E-mailová korešpondencia s Carla Ledgerwood [online], 02.02.2013, CLedgerwood@atlantahistorycenter.com.

364 Vedecká rada FF MU sa taktiež domnieva, že by bolo vhodné, keby Masaryková univerzita toto ocenenie dala André Steinerovi súčasne s VUT tak, aby bola ocenená tak jubilantová aktivita v humanistickej, tak i v technickej oblasti. (Diplom osobne predal rektor MU Zlatuška 13.júla 2004 v USA.

Zdroj: Archív VUT, E-mailová korešpondencia s Jiřím Pulecom [online], 11.04.2013, pulec@rect.muni.cz.

365 Zdroj: Atlanta Convention & Visitors Bureau (ACVB), E-mailová korešpondencia s Kymberli Roberts [online], 23.11.2010, kroberts@atlanta.net.

366 Posledných 9 mesiacov pred smrťou trpel rakovinou. Zomrel na zastavenie srdca. „Andre had four successful careers in three languages. He was obviously a brilliant man. His career was always the most important thing in his life. His wives and children were further down the list. He had been saying for years that he had lived long enough. He was very sad to be predeceased by both of his sons.”

- 1939 - 1945 Interiér pre ministra vnútra Alexandra Macha (Bratislava, Slovensko)³⁷³
- 1939 - 1945 Vila Vašek (Bratislava, Slovensko)
- 1939 - 1945 Klub žurnalistov (Bratislava, Slovensko)³⁷⁴
- 1939 - 1945 Vila výkonného riaditeľa štátnych lesov (Piešťany, Slovensko)
- 1939 - 1945 Zámer rekonštrukcie pôvodnej vily Bacchus na kaplnku (Piešťany, Slovensko)³⁷⁵
- 1939 - 1945 Prestavba rodinného domu (Piešťany, Slovensko)
- 1939 - 1945 Úprava Grand Hotelu (Štrbské Pleso, Slovensko)
- 1950 - 1952 Letný dom kubánskeho prezidenta (Kuba)³⁷⁶
- 1950 - 1952 Letný dom ministra zahraničia (Kuba)³⁷⁷
- 1950 Georgia State University (Atlanta, Georgia, USA)
- 1950 Emory University (Atlanta, Georgia, USA)
- 1950 okolo Atlanta redevelopment studies and urban renewal plans (Atlanta, Georgia, USA)
- 1950 okolo Industrial Districts (DeKalb county, Atlanta, Georgia, USA)
- 1950 a 1973 Jekyll Island (Georgia, USA)
- 1952 Callaway Garden (Georgia, USA)³⁷⁸
- 1953 Urbanizmus zóny (Briar Park Court, Atlanta, Georgia, USA)³⁷⁹
- 1953 Rodinný dom André Stainera (791 Briar Park Court, N.E., Atlanta, Georgia, USA)
- 1953 Rodinný dom Hirsh - F (Briar Park Court, N.E. 783, Georgia, USA)
- 1953 Rodinný dom Rosinger - Leonard (Andover 726, Georgia, USA)
- 1953 Rodinný dom Bock - Leonard (The By Way 1423, Georgia, USA)
- 1953 Rodinný dom Weiss - E (Briar Park Court, N.E. 1552, Georgia, USA)
- 1953 Rodinný dom Ruskin - A.Louis (Lenox Road 1876, N.E., Georgia, USA)
- 1954 Rodinný dom Zaglin - J.G. (Woodhaven Road, N.W. 3435, Georgia, USA)
- 1954 Emile's Restaurant (Fairlie Street, N.W. 87, Georgia, USA)
- 1954 Rodinný dom Blumenthal - Philip (Berkshire Road, Georgia, USA)
- 1954 Rodinný dom Zaglin - J.G. (Woodhaven Road N.W. 3435, Georgia, USA)
- 1954 okolo Zastavovací plán US Air Force Academy (Colorado Springs, Colorado, USA)

Dostupné z: <http://veridicusmercurius.blog.cz/0705/vysoke-skoly-pre-zlodejov>

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Marianom Pavúkom [online], 14.12.2010, m.pavuk@stonline.sk.

- 373 Vila bola situovaná vedľa hotela Bôrik, neskôr slúžila pre hotelový personál, dnes na jej parcele je hospodárska budova.

Dostupné z: <http://zena.sme.sk/c/2563433/sano-mach-zidom-strach-pomohli-mu-pred-popravou-komunisti.html>

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Štefanom Šlachtom [online], 14.02.2013, slachta123@gmail.com.

Zdroj: ÚZ Hotel Bôrik, E-mailová korešpondencia s Jozefom Mitošinkom [online], 07.05.2013, jozef.mitosinka@vlada.gov.sk.drer

- 374 Klub novinárov, resp. klub spisovateľov na Štefaníkovej ulici v Bratislave., Zdroj: E-mailová korešpondencia so Štefanom Šlachtom [online], 09.07.2013, slachta123@gmail.com.

- 375 V Balneologickom múzeu sa nachádzajú fotografie vily Bacchus z obdobia rokov 1902 - 1950. Hmota objektu mala byť upravená na kaplnku.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Ľubomírom Mrňom [online], 11.02.2013, lubo.mrna@gmail.com.

- 376 Budova projektovaná v širšom architektonickom tíme. (Historik architektúry Kuby Mario Coyula Cowley).

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Matt Cousins [online], 12.04.2013, matt_cousins@hotmail.com.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Cezary Bednarski [online], 02.05.2013, cezary@studio-bednarski.com.

Prezident Ramón Grau zastával funkciu prezidenta vo volebnom období (10.10.1944 - 10.10.1948), Carlos Prío Socarrás zastával funkciu prezidenta vo volebnom období (10.10.1948 - 10.03.1952).

Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Presidents_of_Cuba

- 377 Budova projektovaná v širšom architektonickom tíme. Alberto Inocente Álvarez (1905 - 1985) zastával funkciu vo volebnom období 1945 - 1948., Carlos Hevia (1900 - 1964) zastával funkciu vo volebnom období 1948 - 1950., Ernesto Dihigo y Lopez Trigo (1896 - 1991) zastával funkciu vo volebnom období 1950 - 1951.

Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Minister_of_Foreign_Affairs_%28Cuba%29

- 378 André Steiner sa s kolegom podieľal na obnove urbanistického plánu pre Callaway Gardens

Zdroj: Atlanta Convention & Visitors Bureau (ACVB), E-mailová korešpondencia s Kymberli Roberts [online], 23.11.2010, kroberts@atlanta.net.

- 379 Dostupné z: <http://dekalbhistory.org/documents/TheRanchHouseinDeKalbCounty.pdf>

- 1955 Rodinný dom Sherman - L.G. (Old Ivy Road, N.E. 627, Georgia, USA)
- 1955 Rodinný dom Wehle - Fred (Queensbury Lane, N.W. 2814, Georgia, USA)
- 1955 Rodinný dom Hoffman - L.R. (Georgia, USA)
- 1955 Rodinný dom Ringel - A. Herbert (Randall Mill Road, N.W. 3707, Georgia, USA)
- 1955 Rodinný dom Sanders - A.E. (Georgia, USA)
- 1956 Rodinný dom Owens - P. Carl (Conway Valley Road, N.W., Georgia, USA)
- 1956 Rodinný dom Byrd - Dan (Queensbury Lane, N.W. 2800, Georgia, USA)
- 1957 Rodinný dom Habif - N. Morris (Wesley Parkway, N.W. 1355, Georgia, USA)
- 1958 Rodinný dom Blumberg - W. Marvin (Broadland Road, N.W. 489, Georgia, USA)
- 1958 Ahavath Achim Synagogue (Atlanta, Georgia, USA)
- 1958 a 1973 Stone Mountain Plan (Stone Mountain State Park, North Carolina, USA)
- 1959 Rodinný dom Galambos - John (Trimble Road, N.E. 5070, Georgia, USA)
- 1959 Rodinný dom Sherman - L.G. (Paces Ferry Road, N.W. 3451, Georgia, USA)
- 1959 Rodinný dom Galambos - John (Trimble Road, N.E. 5070, Georgia, USA)
- 1959 Kampus Mercer University (Macon, Georgia, USA)
- 1960 Rodinný dom Vernon - A.G. (Conway Valley Road, N.W., Georgia, USA)
- 1960 Rodinný dom Harrison - W.B. (Paces Forest Drive N.W. 1357, Georgia, USA)
- 1960 okolo Rodinný dom Harold Montague (Mayfair Club, Georgia, USA)
- 1960 okolo Rodinný dom Owens (Georgia, USA)
- 1960 okolo Rodinný dom Vernon - G. Anthony (Georgia, USA)
- 1960 okolo Rodinný dom Sample House (Georgia, USA)
- 1960 okolo Letný dom Filler (Georgia, USA)
- 1961 Rodinný dom Jones - W. Jos (Randall Mill Court, Georgia, USA)
- 1961 Rodinný dom (Latham Road, Georgia, USA)
- 1961 Rodinný dom Mr. Charles Alford (Georgia, USA)
- 1961 okolo AICUZ - urbanistické riešenie priestoru odhlučenia letiska (Hartsfield - Jackson Atlanta International Airport, Atlanta, Georgia, USA)³⁸⁰
- 1964 Rodinný dom Sweat (Georgia, USA)
- 1968 Sandy Springs plan (Georgia, USA)
- 1969 Rodinný dom Dr. Frankel - Allen (Georgia, USA)
- 1981 221 rodinných domov (Atlanta, Georgia, USA)
- 1981 okolo Stromy v Atlante (Atlanta, Georgia, USA)³⁸¹

V nasledujúcom opise pre bližšie porovnanie opíšem jednotlivé diela architekta André Steinera z typologickej kategórie pred rokom 1939. Architektova typologická náplň po roku 1939 sa rozrástla o projekty zaoberajúce sa architektúrou obytnou, občianskou a urbanizmom, ktorú taktiež spomeniem v nasledujúcom opise.

9.6 Tvorba André Steinera pred rokom 1939

- 1936 Nájomný dom (Česká 154 / 12, Brno)

Stavebník: Emanuel Jakob Friedmann a E. Wallerova. 6 podlažný administratívno obytný dom s ustupujúcim posledným podlažím ma presklenený vysoký partér s akcentujúcim opaxitovým pásom s nápisom Friedmann. Povrchová úprava vyšších podlaží je pokrytá keramickými dlaždicami béžovej farby, ktorej dominujú štvorkrídlové horizontálne okná s vetracími okienkami. Vizualný vnem domu odzrkadľuje jeho funkčnú podstatu. Na prvom a druhom podlaží sa nachádzajú komerčné priestory. Od tretieho podlažia sú byty rôznej veľkosti.

380 V tej dobe letisko s najviac odbaveným počtom lietadiel na svete za rok.

381 André bol iniciátor výsadby 1000 stromov na území mesta.

1936 Nájomný dom (Merhautova 928 / 7, Brno)

Mohutnému 7 poschodovému nájomnému domu s ustupujúcim posledným podlažím dominuje osový arkier zaberajúci polovicu šírky priečelnej fasády, vysoký od prvého po šieste podlažie. Arkier je ukončený malou terasou. Každé podlažie malo 2 byty s orientáciou obytných miestností do ulice. Vstupná časť domu bola obložená vylešteným travertínom.

1937 Nájomný dom (Milady Horákové 7, Brno)

Stavebník: Arthur a Leopold Pollakový. Ide o súbor troch 6 podlažných stavieb od trojice židovských architektov (Ján Haas č.5, Zikmund Kerekes č. 5a, André Steiner č.7) so spoločným obchodným priečelím a ustupujúcim posledným podlažím. Predná fasáda odzrkadľuje funkčné rozmiestnenie jednotlivých obytných izieb v podobe rovnomerne rozmiestnených okenných otvorov. Zadná fasáda je rozčlenená do 2 polí predelených schodiskovým pásom. Každé z obytných podlaží obsahuje 2 trojizbové byty s centrálnou halou. Interiér je návrhom taktiež André Steinera.³⁸²

1937 Nájomný dom (Žižkova 508 / 8, Brno)

Stavebník: Marianna Weinerová (rodinné príbuzenstvo prostredníctvom Andrého manželky Hetty Weinerovej). Minimalistická fasáda 5 poschodového nájomného domu je spestrená pozdĺžnym balkónom pozdĺž celej šírky priečelia (5 izbový byt majiteľky s 2 vchodmi). V strede zadnej časti sa nachádza dvojramenné schodisko. Na každom z vyšších podlaží sa nachádza dvoj a troj izbový byt s centrálnou chodbou. Elegancia fasády sa prejavila licovaním okenných rámov v úrovni fasády.

1937 - 1938 Nájomný dom (Gorkého 9 / 38 - Čápkova 2a, Brno)

Stavebník: Hugo Hecht (pre tohto stavebníka neskôr navrhol obytný dom na Čápkovej 20). 6 podlažný nárožný, nájomný dom s obchodným partérom a štvorpodlažným rizalitom (Gorkého). Nárožie Čápkovej ulice je tiež spestrené štvorpodlažným rizalitom vyúsťujúc do oblúkových balkónov (Čápková). Pôvodné okenné rámy licovali v úrovni fasády.

1938 Nájomný dom (Čápkova 20, 22, 24, 26, Brno)

Stavebník: Hugo Hecht (Čápková 20, 22, 24), František a Hilda Goldmannovi (Čápková 26). Taktiež 6 podlažné nájomné domy, jeden spestrený so štvorpodlažným rizalitom v minimalistickej fasáde majú keramikou obložené prízemie a úzky vstup akcentovaný travertínovými platňami. Rovnomerne rozmiestnené štvorkrídlové okná majú osadené 2 vetracie okienka pozdĺž celej šírky okna. Všetky budovy majú obdobné dispozície.

1938 Nájomný dom (Trieda Kapitána Jarošě 1921 / 2a, Brno)³⁸³

Stavebník: Hugo Hecht. Fasáda 6 podlažného domu s komerčným prízemím a ustupujúcim posledným podlažím má svetlý keramický obklad a čelnú fasádu rozdelenú vertikálnym pásom plytkých balkónov a vertikálnym pásom trojkrídlových okien. Vertikála okien a balkónov zadnej fasády je rozdelená luxferovým poľom schodiska. Každé z podlaží má jeden jednoizbový byt a priestranný trojizbový byt s centrálnou halou a dvoma balkónmi.

382 Projekt bol zdokumentovaný v časopise Fórum.

383 Počas výstavby tohto domu bol André zatknutý gestapom a obvinený z valútových machinácií, po desiatich dňoch prepustený na slobodu.

9.7 Tvorba André Steinera po roku 1939

V archíve The Bremen v Atlante sa nachádza časť pozostalosti z tvorby architekta Andre Steinera počas jeho obdobia života a tvorby na Slovensku. Archívne materiály pozostávajú zo škíc interiérov a exteriérových objektov zasadených v krajine. O tvorivých aktivitách architekta počas jeho pôsobenia počas vojnového obdobia na Slovensku neboli doposiaľ vypátrané žiadne archívne materiály. Predložený materiál z časti vyplní túto medzeru.

1939 - 1945 Úprava pracovného tábora (Sereď, Slovensko)

V areáli dnešných kasární v Seredi je súbor budov, ktoré boli súčasťou bývalého pracovného a koncentračného tábora.³⁸⁴ Tábor v Seredi sa zaoberal výrobou drevených výrobkov, v 130 skupinách zamestnával takmer 5000 prevažne školených nábytkárov (truhlarov a nie tesárov). Na návrhoch produktov štátnych zákazok sa podieľal Andre Steiner s malou skupinou architektov v Bratislave. Produktívny náskok im zabezpečila technika obrábacích strojov zakúpená na výstave v Bratislave od švajčiarskej firmy (Lurvinger) v cene 600 000 Korun. Podmienkou kúpy techniky bola výroba tisícky drevených schodísk.

Obrázok 64: Židovský pracovný tábor v Seredi, Zdroj: The Unheeded Cry, Abraham Fuchs

384 V roku 2009 bolo 5 obytných budov delimitovaných z majetku MNO SR do majetku MK SR, v správe SNM Múzea židovskej kultúry v Bratislave, s cieľom adaptácie budov na Múzeum holokaustu. Tieto budovy sú národnou kultúrnou pamiatkou. V roku 2010 bol vypracovaný projekt obnovy týchto budov. Zvyšné budovy areálu sú na predaj.

Zdroj: Krajský pamiatkový úrad Trnava, E-mailová korešpondencia s Rastislavom Petrovičom [online], 02.12.2010, rastislav.pet@gmail.com.,

Publikácie: I. práca: Ján Hlavinka - Eduard Nižňanský: Pracovný a koncentračný tábor v Seredi, Dokumentačné stredisko holokaustu, Bratislava 2009. II. práca: Lukáša Pribyla. III. práca: Jews for sale, prof. Yehuda Bauer, kniha The Unheeded Cry, Jacob Fuchs (Rabbi Weissmandl a Working Group),

Dostupné z: www.mesorah.com,

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Jacob Fuchs [online], 16.11.2010, jacob@fuchs.org.

Články: Kinat Min-HaMeiztar, Jacob Fuchs (o Rabbi Weissmandl) v hebrejčine, Tajomný tábor vo Vyhniach 26.11.2010, Jozef Vajsa, Vyhne 270.

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Máriou Gazurovou [online], 26.11.2010, gazurova.maria@zoznam.sk.

Interview: André Steiner s Dr. Abraham Fuchs (1984), André Steiner s Jacob Fuchs (1998 a 1999), interview s André Steinerom.

Dostupné z: http://resources.ushmm.org/film/display/detail.php?file_num=4743

Rozhovor s Rudolfom Vrbom.

Dostupné z: http://resources.ushmm.org/film/display/detail.php?file_num=5009

Filmy: Andre 's Lives, Brod Lichtenstein (filmovanie sa uskutočnilo v oktobri a novembri 1997 na Slovensku a v ČR),

Dostupné z: <http://icarusfilms.com/new99/andreliv.html>

Dokument vydaný Dokumentačné stredisko holokaustu v Bratislave, zv. 8, Ústredňa Židov, (rozhovory o aktivitách André Steinera počas II. svetovej vojny).

Zdroj: E-mailová korešpondencia s Annou Gruskovou [online], 29.05.2013, annagruskova@gmail.com.

Archivy: Slovenský národný archív v Bratislave (SNA), Mestské múzeum v Seredi, Archívna dokumentácia: mapka pôdorysu židovského pracovného tábora v Seredi s legendou (M 1:1500), vtáčia perspektíva načrtnutých budov tábora, zakreslené židovské pracovné tábory a strediska na mape Slovenska, (kópie z Slovenského národného archívu-SNA).

Zdroj: Mestský úrad Sereď, E-mailová korešpondencia a Máriou Dikovou [online], 01.12.2010, mu@sered.sk.

1939 - 1945

Interiér pre ministra vnútra Alexandra Macha (Bratislava, Slovensko)

Machová vila sa nachádzala v areáli hotela Bôrik v Bratislave. Dnes na jej mieste stojí časť hospodárskej budovy hotela Bôrik.

Obrázok 66: Rezidencia Mach v Bratislave, obývacia izba, škica, okolo roku 1943. Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin³⁹¹
Obrázok 67: Rezidencia Mach v Bratislave, obývacia izba, škica, okolo roku 1943. Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin³⁹²

1939 - 1945

Vila Vašek (Bratislava, Slovensko)

Obrázok 68: Rezidencia Vašek v Bratislave, obývacia izba, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin³⁹³

Dostupné z: <http://www2.holocaust.cz/cz2/resources/dict/hachsara>

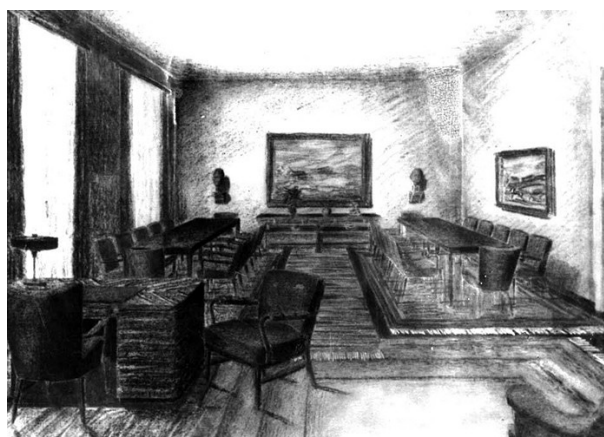
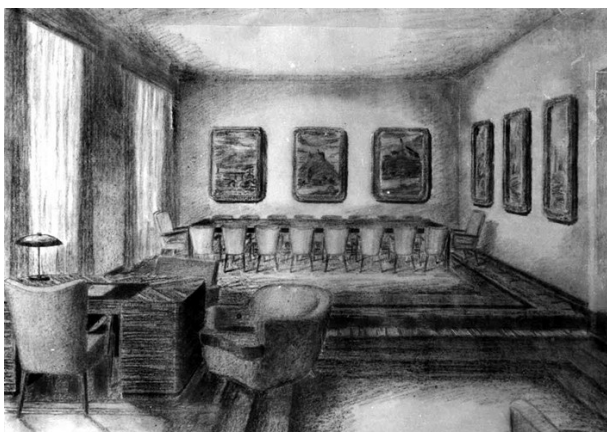
V roku 1939 boli kúpele útočiskom presídlencom zo zabratých južných území Slovenska a 8.2.1940 prišlo prvých 150 členov Židovskej vysťahovaleckej skupiny z poľského Sosnovca. Štatút vysťahovaleckej skupiny sa v roku 1942 zmenil na Pracovný tábor Židov. V roku 1941 boli kúpele zoštatnené a 13.6.1941 Župný úrad Banská Bystrica vyvlastnil majetok Ungárovcov (domovskej obce Solivaru) a Hellovcov. V období príprav deportácii židov zo Slovenska, po prijatí tzv. Židovského kódexu z 9.9.1941 sa udiali zmeny aj v táboch vo Vyhniciach. Nastáva druhá etapa v existencii tábora. 14.2.1942 Ministerstvo vnútra zmenilo charakter tábora a Vyhne boli zaradené medzi pracovné tábory (podobne ako Nováky a Sereď) s pevným pracovným časom od 6 - 12 a od 14 - 20 hodiny s 2 x 15 minútovou prestávkou (I. etapa 8.2.1940 - 14.2.1942 ako vysťahovalecký tábor, II. etapa od 14.2.1942 ako pracovný tábor). Zdroj: NIŽŇANSKÝ, Eduard. Akcia Nisko a židovský tábor vo Vyhniciach. In: *V premenách stáročí*. Zvolen, 2001

391 Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=10>

392 Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=17>

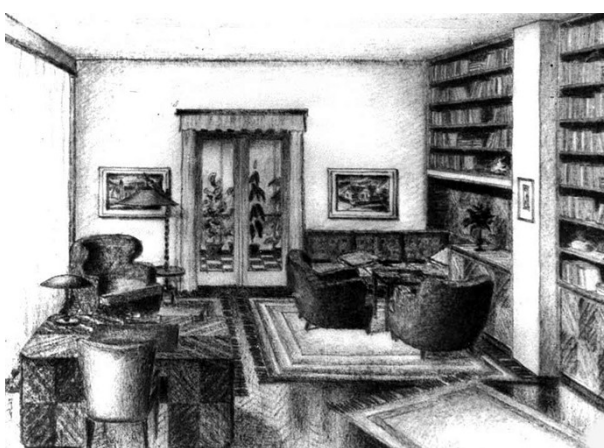
393 Rezidencia Vašek v Bratislave, obývacia izba, škica, okolo roku 1943.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=8>

1939 - 1945 Klub žurnalistov (Bratislava, Slovensko)³⁹⁵

Obrázok 70: Klub žurnalistov v Bratislave, spoločenská miestnosť, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin³⁹⁶
Obrázok 71: Klub žurnalistov v Bratislave, spoločenská miestnosť, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin³⁹⁷

1939 - 1945 Vila výkonného riaditeľa štátnych lesov (Piešťany, Slovensko)

Obrázok 72: Rezidencia výkonného riaditeľa (State Resort Places) v Piešťanoch, obývačka, jedáleň a kuchyňa, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin³⁹⁸

Obrázok 73: Rezidencia výkonného riaditeľa (State Resort Places) v Piešťanoch, obývačka, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin³⁹⁹

394 Rezidencia Vašek v Bratislave, jedáleň, škica, okolo roku 1943.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=9>

395 Klub novinárov, resp. klub spisovateľov na Štefaníkovej ulici v Bratislave., Zdroj: E-mailová korešpondencia so Štefanom Šlachtom [online], 09.07.2013, slachta123@gmail.com.

396 Klub žurnalistov v Bratislave, spoločenská miestnosť, škica, okolo roku 1943.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=11>

397 Klub žurnalistov v Bratislave, spoločenská miestnosť, škica, okolo roku 1943.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=12>

398 Rezidencia výkonného riaditeľa (State Resort Places) v Piešťanoch, obývačka, jedáleň a kuchyňa, škica, okolo roku 1943.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=6>

399 Rezidencia výkonného riaditeľa (State Resort Places) v Piešťanoch, obývačka, škica, okolo roku 1943.

1939 - 1945

Rodinný dom zamestnanca štátnych lesov (Piešťany, Slovensko)

Obrázok 74: Rezidencia zamestnanca štátnych lesov v Piešťanoch, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰⁰
Obrázok 75: Rezidencia zamestnanca štátnych lesov v Piešťanoch, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰¹

1939 - 1945

Zámer rekonštrukcie pôvodnej vily Bacchus na kaplnku (Piešťany, Slovensko)⁴⁰²

Pri projektoch poskytnutých archívom The Breman Museum v Atlante týkajúcich sa kúpeľov Piešťany som sa obrátil na historika architektúry v Piešťanoch, pána Ľubomíra Mrňa, ktorého som s výskumom oslovil. V Balneologickom múzeu v Piešťanoch je zmienka o vile Bacchus, ktorá mala byť v rozmedzí rokov 1902 - 1950 upravená na kaplnku. Archívna zložka býv. Československých štátnych lesov, resp. Lesostavu a Lesprojekta, kde mala byť architektonická dokumentácia zanikla.

1939 - 1945

Prestavba rodinného domu (Piešťany, Slovensko)

Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=7>

400 Rezidencia zamestnanca štátnych lesov v Piešťanoch, škica, okolo roku 1943.

Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=15>

401 Rezidencia zamestnanca štátnych lesov v Piešťanoch, škica, okolo roku 1943.

Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=16>

402 V Balneologickom múzeu sa nachádzajú fotografie vily Bacchus z obdobia rokov 1902 - 1950. Hmota objektu mala byť upravená na kaplnku.

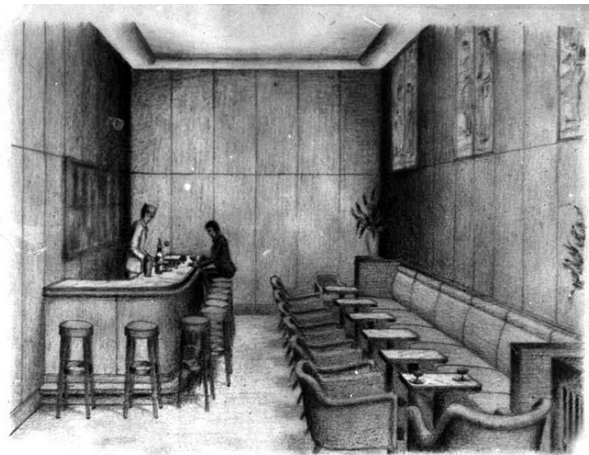
Zdroj: E-mailová korešpondencia s Ľubomírom Mrňom [online], 11.02.2013, lubo.mrna@gmail.com.

Obrázok 76: Privátna kaplnka Piešťany, rekonštrukcia., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰³
Obrázok 77: Rodinný dom v Piešťanoch, prestavba., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰⁴

1939 - 1945

Úprava Grand Hotelu (Štrbské Pleso, Slovensko)

Fotografia dnešného, patrične stavebne upraveného hotela Solisko bola súčasťou archívnych materiálov André Steinera, ktoré vlastní archív The Breman Museum v Atlante. Autorom poslednej rekonštrukcie, ktorou stavba prešla v 90. rokoch bol architekt Tibor Bendík. V projektovej dokumentácii stavby sa nenachádza pôvodný stav objektu ako ani zmienka o architektovi André Steinerovi.

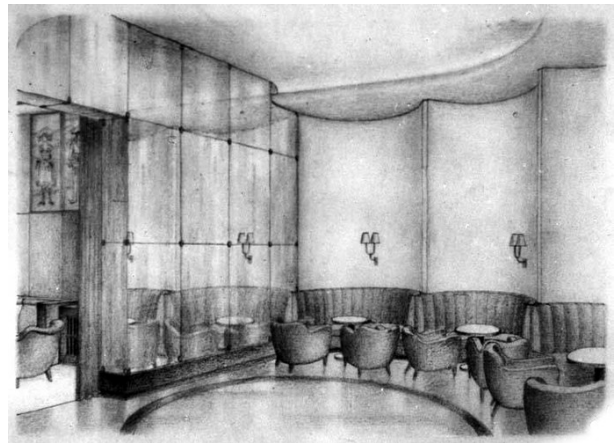
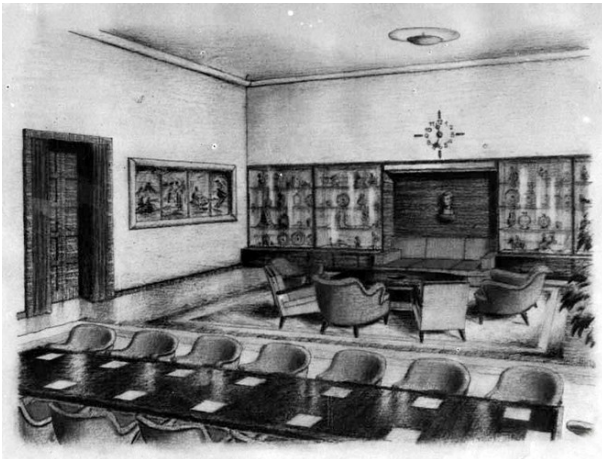

Obrázok 78: Resort hotel vo Vysokých Tatrách, renovovaný (dnešný hotel Solisko)., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰⁵
Obrázok 76: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, spoločenská miestnosť (čítareň, písareň, bar a tanečná sála), okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰⁶

Obrázok 79: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, čítareň a písareň okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰⁷

- 403 Privátna kaplnka Piešťany, rekonštrukcia.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=13>
- 404 Rodinný dom v Piešťanoch, prestavba.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=18>
- 405 Resort hotel vo Vysokých Tatrách, renovovaný (dnešný hotel Solisko).
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=14>
- 406 Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, spoločenská miestnosť (čítareň, písareň, bar a tanečná sála), okolo roku 1943.
Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=2>
- 407 Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, čítareň a písareň okolo roku 1943.

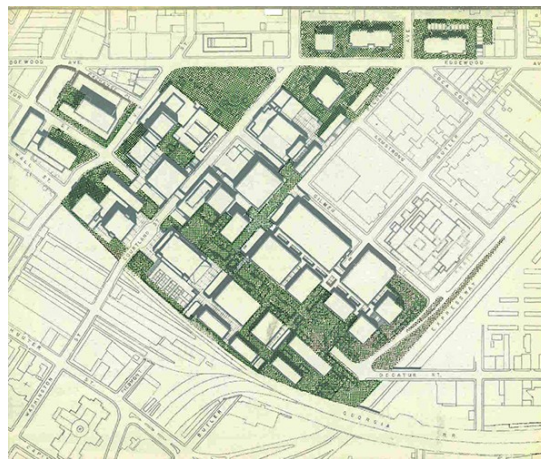

Obrázok 80: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, tanečná sála, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰⁸
 Obrázok 81: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, spoločenská miestnosť , okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin⁴⁰⁹

1950

Georgia State University (Atlanta, Georgia, USA)⁴¹⁰

Georgia State University bola založená v roku 1913 ako Georgia Tech Campus, slúžiaca ako večerná škola. Neskôr sa presťahovala do centra mesta. Do roku 1933 sa škola vypracovala na najväčšiu vzdelávaciu inštitúciu na juhu USA. Po II. svetovej vojne sa škola dvojnásobne rozrástla a stala sa 2 najväčšou v Georgii. Georgia State College, terajšia Georgia State University poverila spoločnosť Robert a Co. a André Steinera s cieľom modernizovať areál v duchu veľkej mestskej univerzity. André vytvoril nadúrovňové pešie mosty nad dopravou, prepojené na školské budovy a parky a vnútorné námestia. Iniciatívy začali v roku 1960, mala 5 špecializovaných budov, úlohou bolo ich zjednotenie a nerušenie mobilných prevádzok. Mobilnú komunikáciu zvýšil 5 metrov nad úroveň. Projekt začlenil do krajiny a spestril umením, lavičky a osvetlenie, nástenne maľby a sochy. Presadil zákaz parkovania na akademickej pôde, vytvoril parkovacie garáže. Prezident Georgia State University Noah Landale, Jr. nazval projekt „the Steiner Plan“.

Obrázok 82: Pódorys Georgia State University, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=3>

408 Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, tanečná sála, okolo roku 1943.

Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=4>

409 Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, spoločenská miestnosť , okolo roku 1943.

Dostupné z: <http://www.thebreman.org/research-n-collections/collections/detail.php?t=objects&type=all&f=&s=andre+steiner&record=5>

410 Uvádzané aj ako Georgia State College.

Univerzita bola založená v roku 1915 ako rurálny kampus severovýchodne od Atlanty. Architekt Hornboste neskôr vytvoril ďalší návrh kampusu. V roku 1920 bolo vybudované susedstvo Atlanty, *The Druid Hills*, taktiež ovplyvňujúce Emory Kampus. Emory sa postupne rozšírila z rurálneho kampusu do suburbánneho kampusu s automobilovou dopravou. V roku 1950 prišiel v oblasti DeKalb rýchly zvrät (supervisovaný Scottom Candlerom) ako jediným komisárom projektu, ktorý priviedol do oblasti investorské spoločnosti ako *General Motors*, *John Deere* a *Kraft*. Tento vývoj zasiahol aj Emory, ktorá poverila Robert a Co. rozšírením a skvalitnením kampusu. André Steiner ako hlavný architekt pristúpil k projektu po vzore *Georgia State University Master Plan* (komfort peších ťahov a bezpečnosť). Za najdôležitejšie sa považovalo odstránenie automobilovej dopravy v areáli univerzity uzavretím a zrušením niektorých ciest v starom kampuse a ich zmenou na pešie ťahy a zavedením tzv. *loop road* pre autá obliehajúce kampus. Univerzita tak mohla prijať viacero študentov a skvalitniť prostredie kampusu. Pôvodné budovy boli doplnené o nové v systéme mikrocentier ľudskej mierky vzajomné prepojených pešími ťahmi. Týmto systémom sa dosiahla možnosť postupného zväčšovania sa univerzity pri zachovaní rovnakej kvality prostredia.⁴¹¹

Na sklonku 19. storočia sa na ostrove Jekyll Island vybuďovala iniciatíva *Jekyll Island Club* ako turistická destinácia pre bohatých severanov. Ostrov má rozlohu 20 míľ. V období rokov 1886 - 1888 bolo vybudované zázemie ostrova, občianska vybavenosť a jednotlivé ubytovacie jednotky „cottages“. *Jekyll Island Club* bol prosperujúcou destináciou do roku 1942, kedy bol zatvorený, z dôvodu hospodárskej krízy a II. svetovej vojny. V roku 1946 na podnet komisára Melvin E. Thompson (po kontroverzných voľbách sa stal 19.03.1947 starostom) park prešiel pod správu mesta a v roku 1947 za cenu \$ 675000 sa vykúpil. Mal sa prebudovať na destináciu pre všetkých obyvateľov štátu Georgia. V roku 1950 bola vybudovaná organizácia *The Jekyll Island State Park Authority*⁴¹² pre správu a rozvoj ostrova. Organizácia poverila spoločnosť *Robert a Co.*, ktorá sa zhostila tejto úlohy. A v tomto momente sa na scénu dostáva André Steiner. Architekt sa k tejto výzve dostal len po mesiaci od príchodu do Atlanty. Steiner mal bohaté referencie s managementom a vedením pracovných táborov počas II. svetovej vojny na Slovensku, čo bolo základnou referenciou pre získanie tejto zákazky. André sa s rodinou presťahoval do vily *Marianna* (predošlým domom Franka Millera Goulda).⁴¹³ Pracoval na územnom pláne ostrova s prihliadnutím na jeho panenskú prírodu. Obmedzil rozvoj územia ostrova len na 35% a zachovanie pôvodnej krajiny, nie ako predchádzajúci návrh zohľadňujúci 50%. Tento princíp sa stal základom pre ďalšie rozvojové územia. Inšpiroval sa projektom *Little Daytona Beach*. Na ostrove vytvoril zbernú obvodovú dopravnú tepnu ako základný princíp. Obchodné centrum, upravené domy na pôvodnej zástavbe, slepých ulíc, golfové ihrisko, prístav, prílivové hrádze a premostenia s pevninou, máleho letiska. Projekt sa tvoril v dobe antisemitizmu a rasovej segregácie. André navrhol na južný cíp ostrova vytvoriť teritórium „farebných“ obyvateľov štátu Georgia. V roku 1973 urbanistický plán prešiel aktualizáciou od Andrého a architektka Jamesa Cothrna, taktiež zamestnanca *Robert a Co.* Ostrov je aj podnes vo veľmi dobrej organizovanej štruktúre v rukopise architekta André Steinera.⁴¹⁴

411 Zdroj: Emory University, E-mailová korešpondencia s administrátorom [online], 16.03.2013, admission@emory.edu.

412 Archívne plány z roku 1950 a 1973.

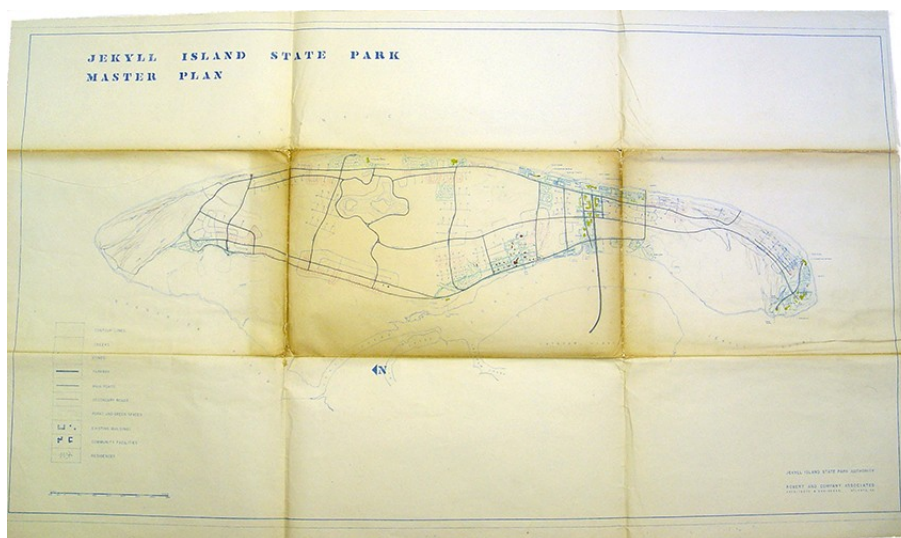
Zdroj: Director of Historic Resources, Jekyll Island Authority, E-mailová korešpondencia s Gretchen Greminger [online], 19.03.2013, ggreminger@jekyllisland.com.

413 Dostupné z: http://books.google.sk/books?id=Gumlp_e6jWQC&pg=PA263&lpg=PA263&dq=Frank+Miller+Gould&source=bl&ots=qXNbFMd-np&sig=GpGk043h35vdVZWatElfOW_jL30&hl=cs&sa=X&ei=0bY1VJ2IL-u8ygPspoC4DQ&ved=0CFUQ6AEwBw#v=onepage&q=Frank%20Miller%20Gould&f=false

414 MCCASH, June Hall. MARTIN, Brenden. *The Odyssey of Andre Steiner: Unsung Hero of Jekyll Island*. Middle Tennessee State University v Murfreesboro

Zdroj: E-mailová korešpondencia s June McCash [online], 21.11.2010, jmccash9@gmail.com.

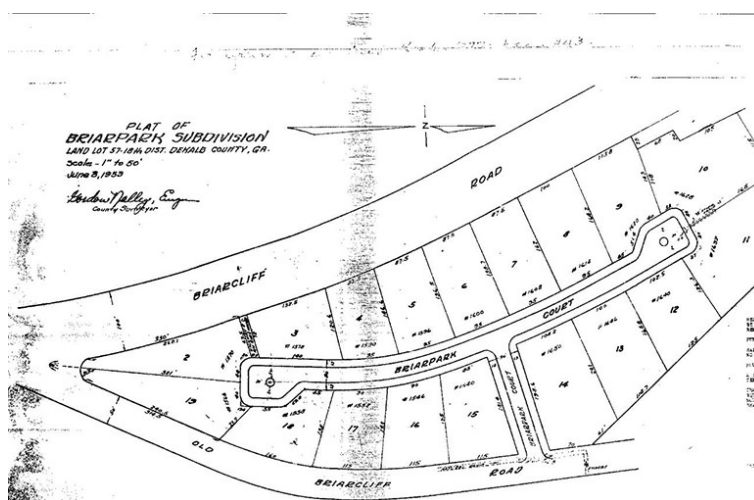

Obrázok 83: Urbanistický plán ostrova Jekyll Island., Zdroj: Jekyll Island Authority, John Hunter

1953

Urbanizmus zóny (Briar Park Court, Atlanta, Georgia, USA)

Historická lokalita je datovaná od roku 1844. V roku 1907 sa vybuodovalo trolejbusové prepojenie centra Atlanty s farmárskou usadlosťou Briarpark, čím lokalita nadobudla na atraktivnosti a stala sa lukratívnym miestom pre bývanie. Atmosféra rurálneho prostredia so zeleňou a dobrá dopravná návaznosť ju k tomu predurčovali. Do roku 1920 to bolo predmestím strednej triedy. Z populácie 10000 obyvateľov (1930) sa rapídne vyšplhala na 25000 (1940). V roku 1950 židovská komunita De Kalb iniciovala rozšírenie zastavaného územia v (18 district, Land Lot 57). Územie sa rozkladá od Old Briarcliff Road a Druid Hills, susediaci s Emory University. De Kalb tvorí 18 rezidiencií vybudovaných v roku 1953 v navrhnutom princípe tzv. split-level home⁴¹⁵, z ktorých 6 bolo návrhom André Steinera. Jeden z domov bol Andrého vlastným domom. Ostatné domy boli poväčšine domy Andrého priateľov a kolegov, plány ktorých sa nachádzajú v Atlanta History Centre.⁴¹⁶ André navrhol taktiež parkovú úpravu lokality pod záštitou spoločnosti Robert and Co.

Obrázok 84: Pôdorys zóny Briarpark Court., Zdroj: Times of DeKalb, Rebecca Crawford⁴¹⁷

415 Vstupné podlažie obytných budov je situované v medzipriestore jednotlivých podlaží.

416 CRAWFORD, Rebecca. The Ranch House in DeKalb County In: Times of DeKalb, April 2010, s. 16

417 Pôdorys Briarpark Court.

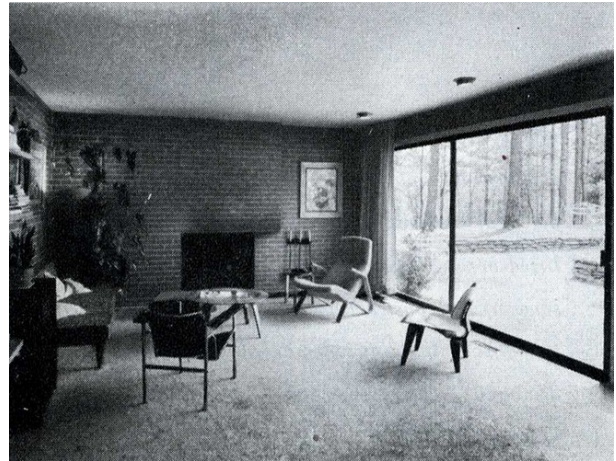
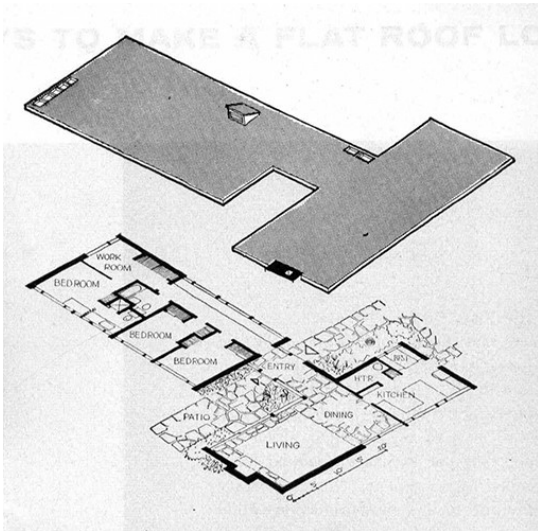
Zdroj: CRAWFORD, Rebecca. The Ranch House in DeKalb County In: Times of DeKalb, April 2010, s. 16

1953

Rodinný dom André Stainera (791 Briar Park Court, N.E., Atlanta, Georgia)

Stavebník: André Steiner. Architekt v pôdorysnom tvare písmena „T“ zohľadňuje pátio.

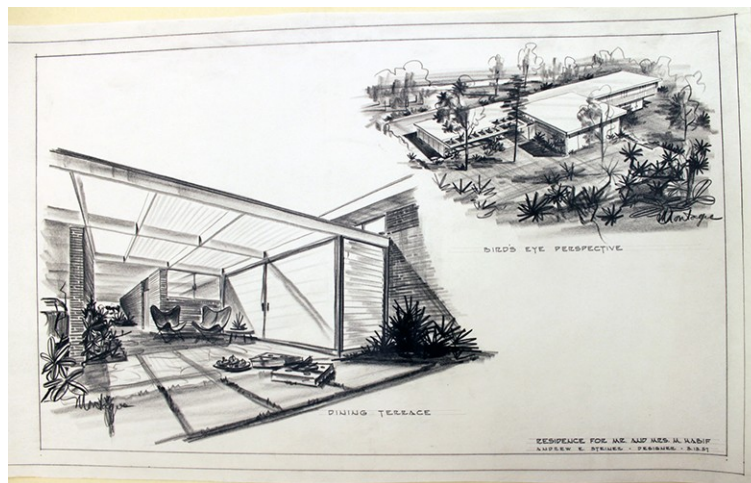
Rezidencia je dvojtónová so sedlovou strechou a rozlohou 140 m² Rezidencia bola v roku 2013 predaná za \$ 455 000.

Obrázok 85: Rodinný dom André Steiner, Zdroj: Times of DeKalb, 14 s.

1957

Rodinný dom Habif - N. Morris (Wesley Parkway, N.W. 1355, Georgia)

Obrázok 86: Rodinný dom Habif, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

1958

Buckhead - Blumberg House (Broadland Road, N.W. 489, Atlanta, Georgia)

Stavebník: Marvin Blumberg. Jednopodlažná rezidencia je situovaná do stúpajúceho terénu, obložená tehlou a drevenými platňami s pultovou strechou a hmotovo pripojenou garážou.

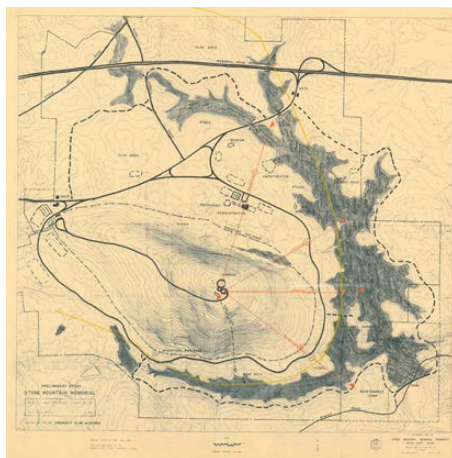

Obrázok 87: Blumberg house, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

1958 a 1973

Stone Mountain Plan / Stone Mountain State Park a Stone mountain beach development (Stone Mountain State Park, North Carolina, USA)

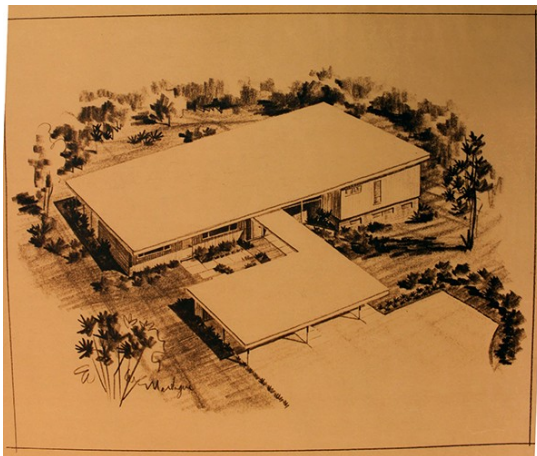
V roku 1949 spoločnosť Robert a Co. Vypracovala urbanistický plán pre lokalitu vzdialenú 25 km od Atlanty so zohľadnením zachovania prírodného charakteru lokality doplnenú len o cestnú infraštruktúru. V roku 1958 bol plán doplnený pod vedením André Steinera. Architekt doplnil lokalitu vytvorením jazera, botanickej záhrady pozdĺž scénicky pôsobiacej cestnej komunikácie, otvoreného divadla (tara exhibit), obchodných a oddychových zón. V roku 1967, keď park navštívilo 2 600 000 návštevníkov bola spustená protestná vlna ohľadom ničenia prírodného bohatstva. André reagoval, že šlo viac o politický než architektonický intervenčný zásah. V roku 1973 bol urbanistický plán opätovne upravený André Steinerom s kolegom Jimom Cothranom.

Obrázok 88: Stone mountain memorial, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

1959

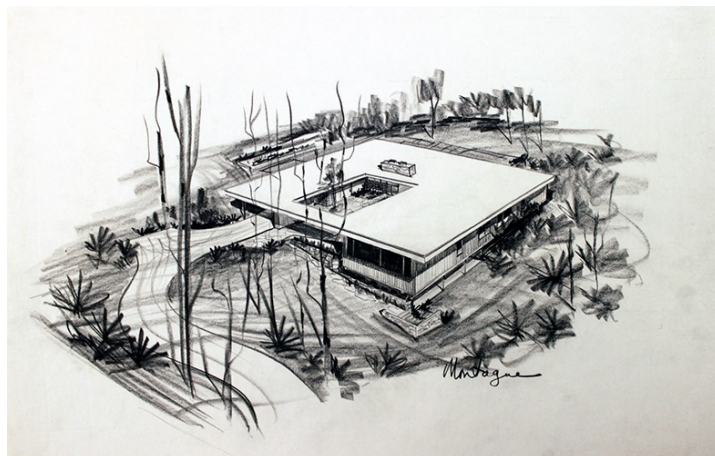
Rodinný dom Galambos - John (Trimble Road, N.E. 5070, Georgia)

Obrázok 89: Rodinný dom Galambos - John, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

1960 okolo

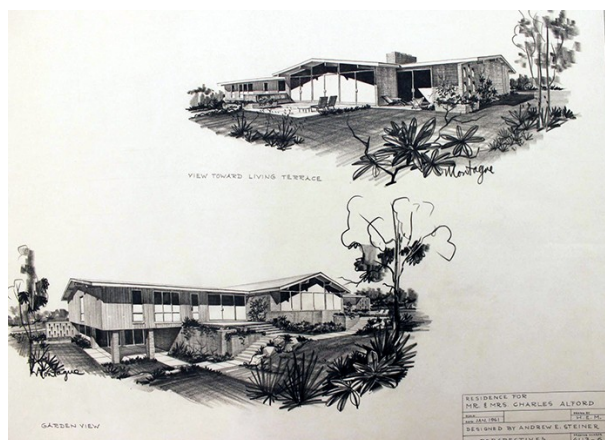
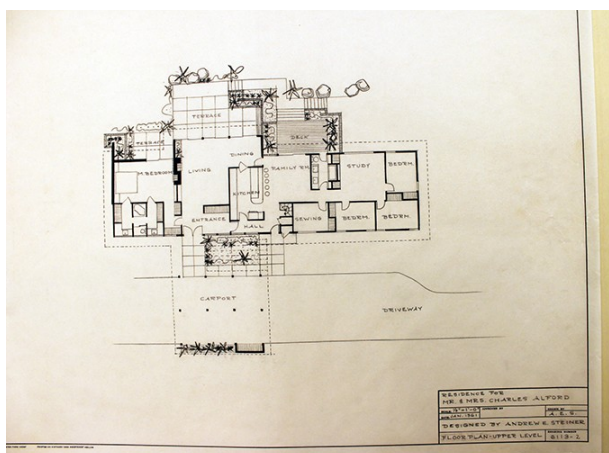
Rodinný dom Harold Montague (Mayfair Club, Georgia)

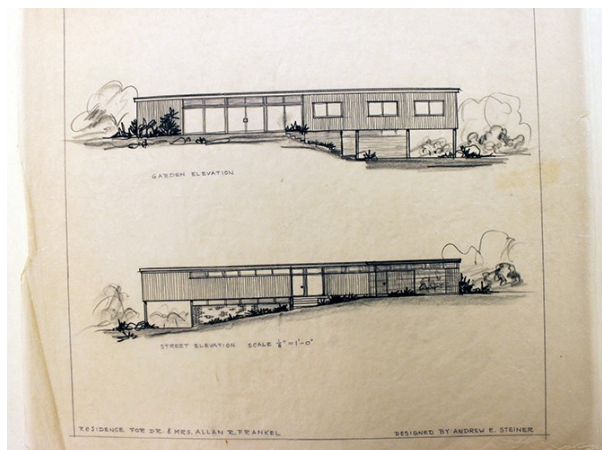
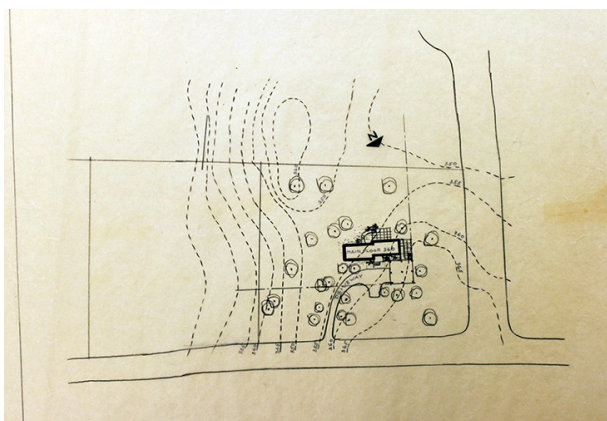
Obrázok 90: Rodinný dom Harold Montague, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

1961

Rodinný dom Mr. Charles Alford (Georgia)

Obrázok 91: Rodinný dom Mr. Charles Alford, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

Obrázok 92: Rodinný dom Dr. Frankel - Allen, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

9.8 Komparácia tvorby André Steinera

Pri komparácii tvorby architekta André Steinera sa dostávame do pomerne odlišnej situácie ako to bolo pri ostatných architektov. Architektova tvorba bola do roku 1939 pomerne pestrá, kedy sa sústredil na projekty nájomných domov, ktoré vychádzali z iniciatív a podnikateľských zámerov architektoch investorov. Na rozdiel od predchádzajúcich architektov, kedy obdobie vojnového ničenia je u nich zastúpené bielymi miestami, u André Steinera bola situácia iná. Počas tohto obdobia architekt patril medzi hlavných predstaviteľov tzv. pracovnej skupiny (The Working Group), ilegálnej organizácie venujúcej sa záchrane židovského obyvateľstva, kde svoje profesijne zameranie pratalil do ušľachtilej činnosti. Aj keď pre účel architektonickej komparácie a analýzy je táto životná a pracovná etape nie prvoradá, výraznou mierou prispela k poznaniu architektovej osobnosti s jeho humanitárnym prístupom a pohľadom na život. Po období prekonanej vojny, ktoré André spolu s manželkou a synom prežil na Slovensku sa dostal na Kubu a neskôr do USA. V novej krajine sa architektov tvorivý potenciál uplatnil taktiež v urbanizme. Počas výskumu som sa dopracoval, pre nás doposiaľ k neznámym architektoch projektom a realizáciám v USA za výraznej podpory a pomoci archívu De Kalb, Robert and Company a bádatelky Leslie Borger. Na základe týchto informácií je možné priblížiť tvorbu André Steinera pre odbornú, domácu verejnosť. Komparáciu tvorby architekta uskutočnim na obytných budovách na základe charakteristiky a analýzy jednotlivých budov v časovej a vývojovej postupnosti pred rokom 1939 a po roku 1939 na základe opisu: a) priestorového usporiadania, hmotovej a kompozičnej skladby, b) pôdorysu - plošného usporiadania a radenia jednotlivých priestorov, c) materiálovosti, d) architektonického prvku a detailu.

9.8.1 Charakteristika a analýza tvorby André Steinera pred rokom 1939

Tvorivá etapa architekta André Steinera sa taktiež, ako pri ostatných architektov tejto dizertačnej práce začala odvíjať od obytnej architektúry. Tento typologický druh architektúry sprevádzal architekta počas celej tvorivej etapy jeho života. Svojím spoločenským postavením v Brne a vzájomným kontaktom s investormi židovského pôvodu (Hugo Hecht, Stanislav Neděla) sa dostal k zákazkam určeným pre bývanie, nájomným domom, a nájomným domom s polyfunkčnou vybavenosťou v prízemí.

Predvojnové práce architekta André Steinera sa vyznačovali kubusovou hmotou navrhovaných budov, solidnou skladbou priestorov pretavených do minimalistického výtvarného stvárnenia s pokojnou a dobre proporčne zvládnutou pôdorysnou skladbou prejavenu v kompozícii fasády len rástom okenných otvorov, ktoré boli občas doplnené o viacpodlažný arkier. Stavebné parcely, definované stavebnou čiarou a predurčenou výškou mu umožňovali kreatívne zhodnotiť architektonické stvárnenie v tomto preddefinovanom rozmedzí. Architekt často kompozične oddeľoval úroveň podlažia partéru a ustupujúcou úrovňou strešného

podlažia využiteľnou pre terasu budovu nadstavala o ďalšie podlažie pričom dodržal výškovú jednotu korúnnej rímsy okolitej zástavby, ktorú zdôraznil jej miernym presahom nad úroveň fasády (Milady Horákové 7, Třída Kapitána Jaroše 1921 / 2). Strešná terasa bývala doplnená o kovové zábradlie zo subtilnej tyčoviny (Milady Horákové 7, Třída Kapitána Jaroše 1921 / 2, Česká 12)

Odstupňovanie presklenou fasádou prechádzajúcou cez dve prízemné podlažia uchytenou v subtilnom kovovom ráme uplatnil na projekte (Česká 12). Partér pre komerčné využitie architekt taktiež navrhol v projektoch (Milady Horákové 7, Třída Kapitána Jaroše 1921 / 2). V oboch prípadoch samostatný účel, kompozícia prejavená vo veľkosti výkladov a farebné prevedenie komunikujú a jasne definujú funkčné využitie budov.

Návrhy obytných budov v architektovej tvorbe sa vyznačovali kvalitnou pôdorysnou skladbou, harmonickými pomermi a proporciami, účelovou a hospodárnou kompozíciou obytných miestností. Kvalitne využiteľný priestor dispozície bol dosiahnutý umiestnením centrálnej chodby, ktorá vytvorila komunikačné jadro prapajajúce jednotlivé priestory bytu. V prípade obytného domu (třída Kapitána Jaroše 1921 / 2) bola centrálna chodba prístupná od vstupných dverí cez malú predsieň. Obytné miestnosti boli zvyčajne situované na stranu ulice a obslužné priestory do vnútrobloku, prípadne priestoru nádvorja. Paralelne radenie troch miestností bolo, v prípade (Žižkova 8) vzájomne prepojené emfiládou. Zvláštnosťou tohto bytu boli dve rovnocenné vstupné dvere. Vertikálna komunikácia bola zabezpečená schodiskom a výtahom. Schodisko (třída Kapitána Jaroše 1921 / 2) malo polkruhovú medzipodestu a umiestnenie v ľavom nároží zadného traktu. V projektoch (Milady Horákové 7, Žižkova 8) bolo schodisko s ortogonálnou medzipodestou umiestnené v centrálnej polohe na hrane zadnej fasády a na hrane bočnej fasády, v prípade (Česká 12).

Mechanické traktovanie a perforovanie čelných fasád bolo vyčlenené symetrickému rozmiestneniu okenných otvorov, na ktorých estetické a technické prevedenie sa kládol nálezitý dôraz. Okna lícovali s vonkajšou hranou uličnej fasády. Architekt používal dve spojené dvojkridlové okna s vetracím okienkom v plnej šírke okna (Česká 12, Milady Horákové 7, Čápkova 20, 22, 24, 26, zadná fasáda třída Kapitána Jaroše 1921 / 2). V menšom rozsahu navrhoval trojkridlové okná (Žižkova 8, Merhautova 7, časť uličnej fasády třída Kapitána Jaroše 1921 / 2). Umiestnenia priebežného horizontálneho okna pozdĺž celej šírky s nárožným presklenením uplatnil pri arkiéri návrhu domu (Merhautova 7) a v prípade domu (třída Kapitána Jaroše 1921 / 2), ktorej horizontálne okná sú doplnené balkónom. Motív horizontálneho okna s nárožným presklenením bol taktiež často uplatnený v tvorbe Maxa Tintnera. Presvetlenie schodiska (třída Kapitána Jaroše 1921 / 2) tvorila stena s kruhovými luxfermi. Hmotu arkiéru André Steinera taktiež použil na priečeli obytného domu (Čápkova 24, hlavná fasáda Gorkého 38 - Čápkova 2a) a zadnej fasády obytného domu (třída Kapitána Jaroše 1921 / 2) na ktorého hmotu sa napája zaoblené múrované zábradlie pripojeného balkónu. Tento motív je príznačný taktiež pre tvorbu Maxa Tintnera (Mašova 23a). André Steiner použil podobný motív, avšak v nárožnej alternatíve na projekte (bočná fasáda Gorkého 38 - Čápkova 2a). Okrem omietkovej povrchovej úpravy fasády boli projekty (třída Kapitána Jaroše 1921 / 2, Milady Horákové 7) v keramickom prevedení, ako taktiež keramický obklad podlaží v úrovni partéru domov (Čápkova 20, 22, 24, 26)

Balkónom pozdĺž celej šírky priečelia s použitím subtilného tyčového zábradlia architekt použil na projekte (Žižkova 8). Spišským travertínom obložený lichobežníkovo sa zbiehajúci portál (Čápkova 20, 22, 24, 26) s horizontálne uloženou tyčovinou spretený balkón povýšil André Steiner na architektonický dekor. Architekt sa venoval taktiež interierovému zariadeniu svojich budov (Milady Horákové 7). V knižnej monografii zostavenej v roku 1939 Františkom Kalivodom máme možnosť, popri realizovaných projektoch nahliadnuť do kategórii nerealizovaných projektov obytných budov André Steinera.⁴¹⁸ Popri zrealizovanom projekte obytného domu, ktorého autorstvo sa dodatočne určilo (Bernoláková 596 / 6, Nové mesto nad Váhom) sú ostatné projekty dokumentované v nákresoch a perspektívnych škiciach (ekonomický rodinný dom, rodinný dom v Piešťanoch, víkendový dom, rodinný dom v Olomouci, malý rodinný dom v Brne a projekt vily v Brne). Na základe archívnej dokumentácie z The Breman Museum z Atlanty, ktoré pochádzajú z architektovej pozostalosti, ktoré som výskumom získal môžeme architektové práce rozšíriť taktiež o projekty rodinných domov v (Piešťany) a interierových štúdií vo (Vysokých Tatrách, Piešťanoch a Bratislave).

9.8.2 Charakteristika a analýza tvorby André Steinera po roku 1939

Neodmysliteľnou etapou architektovej tvorby bolo taktiež medzivojnové obdobie. Aj napriek vystavenému riziku židovského občana z postihov a perzekúcií architekt vedel uplatniť svoj um a talent. Architektonickú aktivitu obohatil o sociálny rozmer. Vojnové roky prežil na Slovensku, kde sa venoval iniciatívam a organizovaniu pracovnej náplne v pracovných táboroch v Seredi, Vyhniciach a Novákoch. V pracovných táboroch riadil drevársku výrobu. Návrhmi interierov pre slovenských nacistov, ako taktiež humanistické aktivity pri prevádzkovaní sirotinca boli prejavom hĺbokej empatie a súcitu, ktorú architekt neskôr uplatnil aj počas ďalšieho života v USA. Z architektonického hľadiska táto etapa architektovej tvorby netvorí prioritné postavenie. Pre celkový diapazón architektovej tvorby však má náležitú výpovednú hodnotu.

Životný osud zavial architekta na krátku dobu na Kubu, kde sa pravdepodobne spolupodieľal na návrhoch rezidencií pre kubánskych štátnikov. Tvorivá náplň a etapa života architekta však od roku 1950, kedy prišiel do USA nadobudla nový rozmer. André Steiner sa v novom prostredí veľmi rýchlo etabloval aj vďaka podpore jeho zamestnávateľa, ktorým bola architektonicko-urbanistická spoločnosť Robert and Company. Popri urbanistických projektoch zohľadňujúcich rozvoj prírodou neporušených oblastí (Jekyll Island, Stone Mountain State Park), revitalizáciách školských areálov (Georgia State University, Emory University) a mestských priestorov našiel André Steiner uplatnenie aj v projektoch stavieb určených pre bývanie, ako taktiež aj v ich urbanistickom začlenení (Briar Park Court). Architekt sa dokázal rýchlo vysporiadať s progresívnym náskokom stavebných postupov v USA. Jeho rezidenčná tvorba bola v priamej kontinuite americkej stavebnej produkcie. Investorskú klientelu André Steinera tvorili zväčša členovia židovskej komunity.

Navrhované jednopodlažné rezidencie s voľným pôdorysom, urbanisticko a kompozične citlivo zakomponované do prostredia boli odkazom na medzinárodný štýl a moderné poňatie priestoru.

Samostatné dispozície a pôdorysy rezidenčných domov boli hmotovo kompozične rozdelené do samostatných celkov dennej a nočnej časti. Navrhovaným priestorom dominovala jasná definícia funkčných plôch a organizácia priestoru štylizovaná do tvarov písmen „L“ a „U“. Priestory boli priestranne otvorené a štedré, so vstupom na úrovni obývacej izby. Spoločenské priestory boli pomerovo oveľa väčšie ako priestory spálni. Horizontálne poňatie priestoru bolo podporené presahom plochých, prípadne plynulých a sedlových striech. Kombinácia omietnutej, kamennej a tehlovej steny priestredanej s presklenými plochami bola harmonicky začlenená s prírodným prostredím lokality. Pátiami, pergolami a terasami vytváral nárazníkovú zónu medzipriestoru. Rezidenčnými budovami vytváral taktiež urbanistické celky (Briar Park Court). André bol taktiež iniciátorom akcie tzv. sadenia 1000 stromov, nastoľoval podnety a otázky pre aktivity, ktoré v dnešnej globálnej dobe získavajú stále viac na aktuálnosti.

Počiatkové zameranie práce tohto výskumu bolo nesmierne zaujímavé a podnetné. V krátkom časovom období sa v Brne vytvorilo spoločenstvo architektov a osobností, ktoré neboli definované žiadnym organizovaným hnutím. Úlohou a cieľom tejto dizertačnej práce bolo priniesť ucelenejší pohľad na život a tvorbu brnenských židovských architektov a previesť komparáciu ich tvorby pred rokom 1939 a po roku 1939. Pri preverovaní jednotlivých, už známych informácií, s cieľom získania nových materiálov, som sa dostal k originálnym dokumentom, ktoré náležitu informáciu potvrdzujú, avšak autenticita rukopisu, úradnej listiny či zápisu ma cennú výpovednú hodnotu. Spomedzi nových informácií sa mi podarilo doplniť a rozšíriť poznatky o tvorbe architektov Zikmunda Kerekesa a Maxa Tintnera, ktorí sa presídlili do Izraela a doplniť architektonickú tvorbu a aktivity André Steinera z USA. Z objavenej fotografickej zbierky Technického múzea v Brne sa mi s pomocou profesora Petra Pelčáka a architekta Pavla Dvořáka podarilo identifikovať doposiaľ neznáme dielo rodinného domu architekta Otta Eislera v Boskoviciach. V archíve Britskej národnej knižnice je uložená písomná korešpondencia bratov Ernsta a Erwina Wiesnerovcov. Prínosom pre tento výskum bol taktiež kontakt na jedného z posledných žijúcich študentov Ernsta Wiesnera, pána Anthonyho Jaggarda, s ktorým sa mi podarilo skontaktovať aj napriek jeho vysokému veku.

V prípade Ernsta Wiesnera som podľa jeho súpisu diel prešiel všetkými jeho aktivitami v zahraničí, v Chorvátsku, Rakúsku, Poľsku, Švajčiarsku a Anglicku. Pri overovaní aktivít architekta v jednotlivých krajinách som natrafil na existenciu ďalších údajov ozrejmujuúcich a spresňujúucich architekta umelecký vklad. Aj keď nie primárnym zámerom, v architektonickom archíve ETH Zürich sa mi podarilo získať dokument pozvánky, ktorou sa mal architekt zúčastniť zakladajúcej konferencie CIAM v roku 1928. Pri samostatnej komparácii tvorby a diela Ernsta Wiesnera som sa zaoberal jeho predvojnovou tvorbou do roku 1939, ktorá mi umožňovala posúdiť jednotlivé architektonické práce, poväčšine slúžiace svojmu primárnemu a pôvodnému účelu.

Otto Eisler bol v brnenskom prostredí rešpektovanou osobnosťou priťahujúcou pozornosť súčasných architektov azda najzreteľnejšie. Architektova vyprofilovanosť a jasnosť jeho tvorivého prejavu v jednotlivých projektoch bola popri ekonomických a spoločenských podmienkach silnou mierou ovplyvnená aj okolnosťami jeho rodinného zázemia a podnikateľským duchom. Architektov útlm popri osobných skúsenostiach a vojnových zážitkoch bol taktiež silne ovplyvnený povojnovou spoločenskou atmosférou, politickou ako aj ekonomickou situáciou.

Predvojnová tvorba trojice mladších architektov Zikmunda Kerekesa, Maxa Tintnera a André Steinera bola tvorená v atmosfére pulzujúceho stavebného ruchu, určite aj zdravej súťaživosti a vzájomného ovplyvňovania. Architekti vytvárali návrhy na obdobné zadania a požiadavky. Podstatná časť ich obytnej architektúry do roku 1939 je zdokumentovaná a analyzovateľná. O prechodnom vojnovom období sa informácie o tvorbe Zikmunda Kerekesa a Maxa Tintnera nezachovali. Izraelská tvorba architekta Zikmunda Kerekesa bola spätá výlučne s funerálnou architektúrou, ktorej sa architekt venoval do konca života. Max Tintner sa aj na základe spolupráce s významnými izraelskými architektami dostal k projektom občianskych budov strednej miery. Na rozdiel aktivity André Steinera počas obdobia II. svetovej vojny, kedy bol členom tzv. pracovnej skupiny sú zdokumentované a majú náležitu výpovednú hodnotu. Ako architekt riadiaci drevársku výrobu v jednom z pracovných táborov sa zaoberal prevažne adaptáciami interiérov jednotlivých budov v slovenských kúpeľoch, vo Vysokých Tatrách a v Piešťanoch a návrhmi interiérov pre slovenských nacistov. V 50. rokoch, po architektonickom presídlení do USA sa jeho talent uplatnil aj podporou priaznivej ekonomickej klímy a spoločenského rozvoja, ktoré USA poskytovalo. Popri urbanistických projektoch tvorených pod vedením svojho zamestnávateľa, firmy Robert and Company sa André Steiner uplatnil aj ako architekt štúdií a projektov obytných budov pre židovskú komunitu De Kalb v Atlante. Architektov pestrý život a huževnosť stále budí záujem o jeho prácu aj v súčasnosti.

Úsilím tejto práce bolo dohľadať existujúce materiálové zdroje a informácie, usporiadať ich do časového sledu a vzájomného porovnania s cieľom dotvorenia komplexnejšieho a celistvého obrazu o životných etapách a umeleckej tvorbe jednotlivých architektov. Verím, že aj napriek dlhej časovej odmlke, ktorej boli osudy architektov vystavené, avšak za náležitej, huževnatej pomoci a podpore oslovených inštitúcií a individuálnych bádateľov sa tento cieľ podarilo naplniť.

11 Prehľad vytvorených prác a školských úloh vzťahujúcich sa k dizertačnej práci:

- [01] UDŽAN, Rastislav. DRL TEN Pavilion. *archiweb.cz* [online]. 30.04.2008. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1665&type=>
- [02] UDŽAN, Rastislav. La Maison Tropicale. *archiweb.cz* [online]. 02.06.2008. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1693&type=>
- [03] UDŽAN, Rastislav. Maggie's Centre. *archiweb.cz* [online]. 23.07.2008. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1734&type=>
- [04] UDŽAN, Rastislav. Serpentine Gallery Pavilion 2008. *archiweb.cz* [online]. 13.08.2008. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1752&type=>
- [05] UDŽAN, Rastislav. Restaurace Inn The Park. *archiweb.cz* [online]. 02.11.2008. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1822&type=>
- [06] UDŽAN, Rastislav. Rekonstrukce kostela St. Martin-in-the-Fields. *archiweb.cz* [online]. 24.12.2008. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1902&type=>
- [07] UDŽAN, Rastislav. Serpentine Gallery Pavilion 2009. *archiweb.cz* [online]. 22.07.2009. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2124&type=>
- [08] UDŽAN, Rastislav. AA Summer Pavilion 2009. *archiweb.cz* [online]. 13.01.2010. Dostupné z: <http://archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2426&type=>
- [09] UDŽAN, Rastislav. Londýnský amplión. *archiweb.cz* [online]. 18.10.2011. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2962&type=>
- [10] UDŽAN, Rastislav. Klub vodných športov Cremorne Riverside Centre. *archiweb.cz* [online]. 22.11.2011. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3126&type=>
- [11] UDŽAN, Rastislav. Kavárna Rog. *archiweb.cz* [online]. 09.12.2011. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3107&type=>
- [12] UDŽAN, Rastislav. Novinový stánok Paperhouse v Londýne. *archiweb.cz* [online]. 15.12.2011. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3146&type=>
- [13] UDŽAN, Rastislav. Nábrežný pavilón. *archiweb.cz* [online]. 28.12.2011. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3168&type=>
- [14] UDŽAN, Rastislav. Lawn Road Flats - Isokon. *archiweb.cz* [online]. 03.01.2012. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3163&type=>
- [15] UDŽAN, Rastislav. Lávka pre peších. *archiweb.cz* [online]. 10.01.2012. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3155&type=>

- [16] UDŽAN, Rastislav. Vodná inštalácia pred hotelom Connaught Vodná inštalácia pred hotelom Connaught. *archiweb.cz* [online]. 16.02.2012. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3237&type=>
- [17] UDŽAN, Rastislav. Economist Building. *archiweb.cz* [online]. 28.03.2012. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3208&type=>
- [18] UDŽAN, Rastislav. Umělecké centrum Casa Das Muda. *archiweb.cz* [online]. 10.11.2012. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3530&type=>
- [19] UDŽAN, Rastislav. Highpoint I-II . *archiweb.cz* [online]. 17.11.2012. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3497&type=>
- [20] UDŽAN, Rastislav. Centrála banky rodiny Rothschilds. *archiweb.cz* [online]. 29.11.2012. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3136&type=>
- [21] UDŽAN, Rastislav. MUDE - muzeum módy Lisabon. *archiweb.cz* [online]. 09.01.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3620&type=>
- [22] UDŽAN, Rastislav. Maggie's Centre Glasgow. *archiweb.cz* [online]. 25.01.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3521&type=>
- [23] UDŽAN, Rastislav. Druhý "stánok" galerie White Cube. *archiweb.cz* [online]. 03.03.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3170&type=>
- [24] UDŽAN, Rastislav. Študentské ubytovanie Basket Apartments. *archiweb.cz* [online]. 21.11.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3937&type=>
- [25] UDŽAN, Rastislav. Reštaurácia Sake No Hana. *archiweb.cz* [online]. 03.12.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3962&type=>
- [26] UDŽAN, Rastislav. Kúpalisko Salinas. *archiweb.cz* [online]. 05.12.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3956&type=>
- [27] UDŽAN, Rastislav. Administratívna budova 5 Merchant Square. *archiweb.cz* [online]. 08.12.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3968&type=>
- [28] UDŽAN, Rastislav. Rodinný dom Anoro pri Barcelone. *archiweb.cz* [online]. 14.12.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3970&type=>
- [29] UDŽAN, Rastislav. Víkendový dom v Gaüses, alebo dom za 70000 €. *archiweb.cz* [online]. 20.12.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3969&type=>

- [30] UDŽAN, Rastislav. Rekonštrukcia školy Sebastião da Gama. *archiweb.cz* [online]. 26.12.2013. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3944&type=>
- [31] UDŽAN, Rastislav. Dom ako hračka. *archiweb.cz* [online]. 04.01.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3975&type=>
- [32] UDŽAN, Rastislav. Level Apartment. *archiweb.cz* [online]. 01.02.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4010&type=>
- [33] UDŽAN, Rastislav. PR House. *archiweb.cz* [online]. 11.02.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4012&type=>
- [34] UDŽAN, Rastislav. Papierová veža. *archiweb.cz* [online]. 18.02.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4009&type=>
- [35] UDŽAN, Rastislav. Dom v kopci Bescanó. *archiweb.cz* [online]. 23.02.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4015&type=>
- [36] UDŽAN, Rastislav. Obytný dom Casp 74. *archiweb.cz* [online]. 09.04.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4014&type=>
- [37] UDŽAN, Rastislav. Univerzitný kampus v Tortose. *archiweb.cz* [online]. 06.05.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4011&type=>
- [38] UDŽAN, Rastislav. Reštaurácia Lluçanes. *archiweb.cz* [online]. 13.05.2014. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4013&type=>
- [39] UDŽAN, Rastislav. Alpine Ski Apartment. *archiweb.cz* [online]. 29.01.2015. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4458&type=>
- [40] UDŽAN, Rastislav. Mestská knižnica Terrassa. *archiweb.cz* [online]. 03.03.2015. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4463&type=>
- [41] UDŽAN, Rastislav. Trhovisko Sant Antoni. *archiweb.cz* [online]. 20.04.2015. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4459&type=>
- [42] UDŽAN, Rastislav. Marfa Factory. *archiweb.cz* [online]. 06.05.2015. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=4462&type=>
- [43] UDŽAN, Rastislav. 4AM na štarte. In: *Časopis Era21 2 / 2011*. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2011, 10 s.
- [44] UDŽAN, Rastislav. Rem za plexisklom. In: *Časopis Era21 5 / 2011*. Brno:

Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2011, 8 s.

- [45] UDŽAN, Rastislav. Mestské zásahy. In: Časopis Era21 2 / 2012. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2012, 10 s.
- [46] UDŽAN, Rastislav. Architekti v robote. In: Časopis Era21 2 / 2013. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2013, 8 s.
- [47] UDŽAN, Rastislav. Architekt Šanghaja. In: Časopis Era21 2 / 2014. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2014, 11 s.
- [48] UDŽAN, Rastislav. Doma zatracovaná, vonku uznávaná! In: Časopis Era21 3 / 2014. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2014, 12 s.
- [49] UDŽAN, Rastislav. Východ žije! In: Časopis Era21 4 / 2014. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2014, 11 s.
- [50] UDŽAN, Rastislav. Koniec romantiky In: Časopis Era21 6 / 2014. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2014, 11 s.
- [51] UDŽAN, Rastislav. Dom spisovateľa. In: Časopis Era21 1 / 2015. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2015, 13 s.
- [52] UDŽAN, Rastislav. Bliší trh bez prekvapenia. In: Časopis Era21 3 / 2015. Brno: Vydavatelství ERA Média, s.r.o., 2015, 12 s.
- [53] UDŽAN, Rastislav. Architektonický ateliér Ofis - Rozhovor In: Ofis Arhitekti 2002-2012 / Inspirující limity. Ostrava: SPOK, 2012, 13 - 15 s. ISBN 978-80-87508-05-3.

11 Prehľad vytvorených prác a školských úloh vzťahujúcich sa k dizertačnej práci:

Semestrálne práce:

- Vypracovanie bibliografie, vypracovanie rešerši. Predmet: Metodika vedeckej práce, 2011.
- Rozbor a použitie vybranej metódy. Predmet: Metodika vedeckej práce, 2011.
- Osnova vedeckej práce. Predmet: Metodika vedeckej práce, 2011.
- Sir Giles Gilbert Scott - Battersea Power Station. Predmet: Ochrana a obnova pamiatok, 2012.
- Rezidenčná tvorba Ernsta Wiesnera. Predmet: Architektonická typológia, 2012.
- Židovskí sochári medzivojnového obdobia. Predmet: Výtvarné dielo v architektúre, 2012.

Publikačná činnosť:

- UDŽAN, Rastislav. *Otto Eisler, André Steiner, Zikmund Kerekes, Max Tintner - neznáme dielo moderných brnenských židovských architektov*. XV. Vědecká konference doktorandů FA VUT V Brně. Brno: Fakulta architektury VUT v Brne, 2011. ISBN 978-80-214-4266-5

12 Odkazy na čerpanú literatúru

- [01] PELČÁK, Petr. SAPÁK, Jan. WAHLA, Ivan. *Brněnští židovští architekti*. Brno: spolek Obecní dům Brno, 2000, 95 s.
- [02] PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. *Ernst Wiesner: 1890 - 1971*. Brno: Obecní dům, 2005, 178 s. ISBN 80-239-5613-2.
- [03] PELČÁK, Petr. WAHLA, Ivan. ŠKRABAL, Jindřich. *Otto Eisler: 1893 - 1968*. Brno: Obecní dům, 1998, 77 s.
- [04] PELČÁK, Petr. *Několik poznámek k současné architektuře*. Vyd. 1. Brno: Obecní dům, c2009, 118 s. ISBN 978-80-254-4155-8.
- [05] PELČÁK, Petr. ŠLAPETA, Vladimír. *Brno: architektura 1918 - 1939 = architecture 1918 - 1939*. Brno: Centrum architektury, c2011, 392 s. ISBN 978-80-260-0943-6.
- [06] ŠLAPETA, Vladimír. JANDÁČEK, Václav. MUSIL, František. *Funkcionalismus na Moravě: [stavební kniha 2003]*. Brno: EXPO DATA, 2003, 218 s. ISBN 80-7293-077-x.
- [07] ŠLAPETA, Vladimír. PEICHL, Gustav. *Czech Functionalism 1918 - 1938*. London: Architectural Association, 1987, 176 s.
- [08] ŠLAPETA, Vladimír. *Brnon Funktionalistit*. Helsinki: Museum of Finnish Architecture, 1983. ISBN 951-9229-23-X.
- [09] KALIVODA, František. *Architekt Endre Steiner: works from 1934 - 1939*. Brno: Polygrafie, 1939, 70 s.
- [10] KUDĚLKA, Zdeněk. CHATRŇÝ, Jindřich. *O nové Brno: brněnská architektura 1919 - 1939*. Brno: Muzeum města Brna, 2000, 141 s. ISBN 80-901969-6-9.
- [11] KUDĚLKA, Zdeněk. *Brněnská architektura 1919 - 1928*. 1. vyd. Brno: Blok, 1970, 94 s.
- [12] RIEDL, Dušan. *Brněnská architektura 20. století*. Brno: Památkový ústav, 1992, 48 s. ISBN 80-85032-14-7⁴¹⁹
- [13] DULLA, Matúš. MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. 1. slov. vyd. Bratislava: Slovart, 2002, 511 s. ISBN 80-7145-684-5.
- [14] AZARYAHU, Maoz. *Architecture military cemeteries - The Early Years*. Izrael: Department of Family and Commemoration, Ministry of Defence, 2012, 96 s.
- [15] FRANĚK, Otakar. *Dějiny Vysokého učení technického v Brně*. 1. vyd. Brno: Blok, 1975, 390 s.
- [16] ŠIMSA, Pavol. *Učitelé na německé technice v Brně (1849 - 1945)*. Praha: 2004.

Časopisy, periodiká a média

- [17] KROUPA, Jiří. Otto Eisler a racionální purismus aneb: problem obytného domu ve 30. letech. In: *Bulletin Moravské galerie č. 49*. Brno: MG, 1994, 108 - 115 s.
- [18] PELČÁK, Petr. In: *Časopis Architekt 10 / 2001*. Praha: J.H. & ARCHYS, 2001, 75 - 77 s.
- [19] PELČÁK, Petr. Ernst Wiesner (1890-1971): Brno und die andere Moderne. In: *Werk Bauen & Wohnen*. vol. 9 / 2006 Sept., 64 - 67 s.
- [20] FUCHS, Jacob. *Jewish Times*. September 5, 2008, 15 s.
- [21] FUCHS, Jacob. In: *Georgia Backroads*. Summer 2009⁴²⁰
- [22] FUCHS, Jacob. In: *DeKalb History Centre*. Spring 2010
- [23] *The Southern Israelite*. vol. 110, 3825, Feb 24. 1967⁴²¹
- [24] *Haló Vyhne*. August 1994
- [25] METZINGER, Miriam. Hero, Holocaust Survivor, Andre Steiner Turns 100. In: families.com [online]⁴²²
- [26] Andre 's Lives [Andre a jeho životy] [dokument]. Režia Brad Lichtenstein .USA, Icarus Films, 1999.⁴²³
- [27] Mezi zaslepenými blázny [dokument]. Režia ŠMOK Martin a Petr BOK. Česko, Verafilm, 1998.
- [28] Šumné stopy: Izrael [dokument]. Režia LIPUS Radovan. Česko, České televize, 2012.

Publikované práce Ernsta Wiesnera

- [01] The Official Architect, November 1944 (English)
- [02] The Master Builder, July 1931 (English)
- [03] The Master Builder, April 1932 (English)
- [04] The Architectural Forum, March 1934 (American)
- [05] L architecture d aujourd'hui - architecture religieuse, Juillet 1938 (French)
- [06] Archittetura funeraria moderna, 1941 (Italian)
- [07] Work of E. Wiesner. Moderne Bauformen, June / 1928, 209 - 223 s. (German)
- [08] Baukunst und Städtebau, Januar 1932 (German)
- [09] Forum No. 5 - 6, 1932 (Austrian)
- [10] Bau-und Werkkunst, Mai 1932 (Austrian)
- [11] Mesic, říjen 1932 (Czech)
- [12] Zemska pojistovna, 1938 (Czech)
- [13] Časopis Horizont z r.1928, vol. 11 -13⁴²⁴

420 Dostupné z: <http://www.georgiahistory.ws/issues/2009.htm>
Zdroj: Director of Historic Resources, Jekyll Island Authority, E-mailová korešpondencia s Gretchen Greminger [online], 19.03.2013, ggreminger@jekyllisland.com.

421 Článok k budove Ahavath Achim's Synagogue.

422 Dostupné z: <http://www.families.com/blog/hero-holocaust-survivor-andre-steiner-turns-100>

423 Dostupné z: <https://vimeo.com/54454039>

424 O Wiesnerovi vyšlo špeciálne číslo. Zdroj: E-mailová korešpondencia s Natašou Spelicova [online], 01.11.2010, spelic@nexta.sk.

13 Prílohy

13.1 Zoznam obrázkových príloh

- Obrázok 1: Školské vysvedčenie Otta Eislera z Deutsche technische Hochschule Brünn, Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová
- Obrázok 2: Školské vysvedčenie Zikmunda Kerekesa z Deutsche technische Hochschule Brünn, Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová
- Obrázok 3: Školské vysvedčenie Maxa Tintnera z Deutsche technische Hochschule Brünn., Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová
- Obrázok 4: Školské vysvedčenie André Steinera z Deutsche technische Hochschule Brünn., Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, Miroslava Kučerová
- Obrázok 5: školský záznam Ernsta Wiesnera z roku 1912 - 1913, Zdroj: Adademie der bildenden Künste, Wien, Ulrike Hirhager
- Obrázok 6: Ohlasovací lístok pre nájomníkov Ernsta Wiesnera z 26.03.1925., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 7: Zápis Ernsta Wiesnera v študentskom registri., Zdroj: Adademie der bildenden Künste, Wien, Ulrike Hirhager
- Obrázok 8: Zápis Ernsta Wiesnera v študentskom registri., Zdroj: Adademie der bildenden Künste, Wien, Ulrike Hirhager
- Obrázok 9: Telegram vzťahujúci sa ku konferencii CIAM, Zdroj: ETH Zürich, Filine Wagner
- Obrázok 10: Telegram vzťahujúci sa ku konferencii CIAM, Zdroj: ETH Zürich, Filine Wagner
- Obrázok 11: Textilná firma Varteks vo Varaždíne, Chorvátsko, Zdroj: Galeria Dessa, Andrej Hrausky
- Obrázok 12: Textilná firma Varteks vo Varaždíne, predajňa, Zdroj: Ljiljana Sepic
- Obrázok 13: Sobášny certifikát Ernsta Wiesnera z roku 1952, Zdroj: The General Register Office, England
- Obrázok 14: Čestný doktorát Ernsta Wiesnera, Zdroj: Zdroj: Archiv VUT, Jiří Pulec
- Obrázok 15: Škola Sv. Mikuláša, Zdroj: Dr. Meg Whittle
- Obrázok 16: Registračný list rodiny Eisler z 15. apríla 1912., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 17: Ex libris Otta Eislera od Josefa Váchala, Zdroj: Regionálne múzeum Teplice
- Obrázok 18: Pobytové karty s adresami, na ktorých Otto Eisler býval (ulice Sadová 46, U prachárny 22, Neumannova 10)., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 19: Domovská karta Otta Eislera (fond B 1/39) 18.06.1948., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 20: Nájomný dom na ulici Poříčí 13 v Brne, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 21: Rodinný dom na ulici Bedřicha Smetany 1123 / 24 v Boskoviciach., Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 22: Registračná kniha Fakulty architektúry (1892 - 1918)., Zdroj: Archives of Budapest University of Technology and Economics, Krisztina Bataalka
- Obrázok 23: Ohlasovací lístok pre podnájomníkov z roku 1925., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 24: Ohlasovací lístok pre nájomníkov z 10.7.1938, Zikmund Kerekes., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 25: Ohlasovací lístok pre nájomníkov z 29.8.1938, Zsigmondné Rozália Kerekes, naroz. Atlasz., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 26: Fotografia Hirama Ashera, Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 27: Obálka knihy Architecture military cemeteries - The Early Years., Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 28: Dom Chirama Ashera v Jeruzaleme., Zdroj: Zvi Efrat
- Obrázok 29: Vojenský cintorín Haifa, Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 30: Vojenský cintorín Holon, Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 31: Vojenský cintorín Kiryat Shaul, Zdroj: Maoz Azaryahu

- Obrázok 32: Vojenský cintorín Mount Herzl, Jeruzalem, Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 33: Vojenský cintorín Natania, Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 34: Vojenský pamätník Golanskej brigády, Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 35: Vojenský pamätník padlým vo vojne za nezávislosť, Jeruzalem, Zdroj: Maoz Azaryahu
- Obrázok 36: Ohlasovací lístok Maxa Tintnera zo dňa 17.03.1933., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 37: Ohlasovací lístok Maxa Tintnera zo dňa 22.4.1933., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 38: Propagačný panel ateliéru Maxa Tintnera, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 39: Nájomný dom Barvičova 96, Brno, exteriér, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 40: Nájomný dom Barvičova 96, Brno, interiér, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 41: Nájomný dom Zábranského 1279 / 6a, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 42: Nájomný dom Vlhká 6, 8, 10, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 43: Nájomný dom Smetanova 28 - Cihlářská 7, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 44: Nájomný dom (Sedlákova 511 / 31, Brno), Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 45: Obchodný portál Běhounská 115 / 4, Brno, Zdroj: Technické muzeum Brno
- Obrázok 46: Nájomný dom s Bernarda Weinsteina v Zlíne. 1935 Zdroj: Magistrát města Zlína, Dagmar Nová
- Obrázok 47: Administratívna budova Izrael - America House, Zdroj: Arie Sharon
- Obrázok 48: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority
- Obrázok 49: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority
- Obrázok 50: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority
- Obrázok 51: Archivovaný dokument Maxa Tintnera, Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem
- Obrázok 52: Archivovaný dokument Maxa Tintnera, Zdroj: The Central Zionist Archives, Jeruzalem
- Obrázok 53: Dokumentácia projektu urbanistickej štúdie Bnei Brak, Zdroj: Israel Land Authority
- Obrázok 54: Rodný list André Steinera, Zdroj: Matričný úrad Dunajská Streda, Gabriella Mészáros
- Obrázok 55: Československé štátne nemecké reálne gymnázium v Bratislave, maďarské pobočky, Zdroj: Archív hlavného mesta SR Bratislavy, Oľga Čukanová
- Obrázok 56: Československé štátne nemecké reálne gymnázium v Bratislave, maďarské pobočky, Zdroj: Archív hlavného mesta SR Bratislavy, Oľga Čukanová
- Obrázok 57: Odsťahovací dokument., Zdroj: Archív mesta Brna, Lenka Likavčanová
- Obrázok 58: André okolo roku 1945, Zdroj: The Unheeded Cry, Abraham Fuchs
- Obrázok 59: André s rodinou okolo roku 1950, Zdroj: Georgia Backroads, summer 2009, 56 - 59 s.
- Obrázok 60: Fotografia Andrew E. Steinera z 05.07.1976, Zdroj: Georgia State University Library, Peter James Roberts
- Obrázok 61: Fotografia Andrew E. Steinera z mája 1980, Zdroj: Georgia State University Library, Peter James Roberts
- Obrázok 62: V roku 1950 bol André Steiner členom synagógy Ahavath Achim Congregation. André je v druhej rade piaty z ľavej strany. Zdroj: AASynagogue, Denise Lee
- Obrázok 63: Čestný doktorát Masarykovej univerzity z Brna z roku 2003, Zdroj: Archív VUT, Jiří Pule
- Obrázok 64: Židovský pracovný tábor v Seredi, Zdroj: The Unheeded Cry, Abraham Fuchs
- Obrázok 65: Židovský pracovný tábor v Seredi, Zdroj: Slovenský národný archív
- Obrázok 66: Rezidencia Mach v Bratislave, obývací izba, škica, okolo roku 1943. Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 67: Rezidencia Mach v Bratislave, obývací izba, škica, okolo roku 1943. Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 68: Rezidencia Vašek v Bratislave, obývací izba, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 69: Klub žurnalistov v Bratislave, spoločenská miestnosť, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin

- Obrázok 70: Klub žurnalistov v Bratislave, spoločenská miestnosť, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 71: Rezidencia výkonného riaditeľa (State Resort Places) v Piešťanoch, obývačka, jedáleň a kuchyňa, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 72: Rezidencia výkonného riaditeľa (State Resort Places) v Piešťanoch, obývačka, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 73: Rezidencia zamestnanca štátnych lesov v Piešťanoch, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 74: Rezidencia zamestnanca štátnych lesov v Piešťanoch, škica, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 75: Privátna kaplnka Piešťany, rekonštrukcia., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 76: Rodinný dom v Piešťanoch, prestavba., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 77: Resort hotel vo Vysokých Tatrách, renovovaný (dnešný hotel Solisko)., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 78: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, spoločenská miestnosť (čítareň, písareň, bar a tanečná sála), okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 79: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, čítareň a písareň okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 80: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, tanečná sála, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 81: Grand Hotel vo Vysokých Tatrách, spoločenská miestnosť, okolo roku 1943., Zdroj: The Breman Museum, Atlanta, Maureen Maclaughlin
- Obrázok 82: Pôdorys Georgia State University, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr
- Obrázok 83: Urbanistický plán ostrova Jekyll Island., Zdroj: Jekyll Island Authority, John Hunter
- Obrázok 84: Pôdorys zóny Briarpark Court., Zdroj: Times of DeKalb, Rebecca Crawford
- Obrázok 85: Rodinný dom André Steinera, Zdroj: Times of DeKalb, 14 s.
- Obrázok 86: Rodinný dom Habif, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr
- Obrázok 87: Blumberg house, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr
- Obrázok 88: Stone mountain memorial, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr
- Obrázok 89: Rodinný dom Galambos - John, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr
- Obrázok 90: Rodinný dom Harold Montague, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr
- Obrázok 91: Rodinný dom Mr. Charles Alford, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr
- Obrázok 92: Rodinný dom Dr. Frankel - Allen, Zdroj: Archiv Robert and Company, Andrew Kohr

13.2 Zoznam symbolov a skratiek

NMnV	Nové Mesto nad Váhom
ŽNO	Židovská náboženská obec
UK	Univerzita Komenského
SNG	Slovenská národná galéria
AASynagogue	Ahavath Achim synagogue
FF MU	Filozofická fakulta Masarykovej univerzity
VUT	Vysoké učení technické
AIA	American Institute of Architects
MěÚ	mestský úrad
rod.	rodená, rodený
býv.	bývala
resp.	respektíve

vol.
atď.
tzv.

číslo periodika
a tak ďalej
takzvanej